

Rapport
synodecommissie
revisieverzoeken M/V en ambt

Elkaar van harte dienen

Generale Synode van de Gereformeerde Kerken Goes 2020

Inhoudsopgave

Woord vooraf	4
Het rapport in een notendop	5
Hoofdstuk 1: M/V: vanuit en terug naar het begin.....	5
Hoofdstuk 2: Niet heersen, maar dienen.....	5
Hoofdstuk 3: M/V en ambt en de hedendaagse cultuur.....	5
Hoofdstuk 4: Diversiteit en eenheid.....	6
Hoofdstuk 5: Hermeneutiek en Schriftgezag.....	6
Hoofdstuk 6: De 'zwijgtteksten'.....	6
Bijlage: 'Het staat er toch gewoon?'.....	6
1. M/V: vanuit en terug naar het begin	8
Samenvatting vooraf.....	8
Genesis 1-3.....	10
Paulus en Genesis 1-3.....	17
Conclusie.....	21
2 Niet heersen, maar dienen	22
Samenvatting vooraf.....	22
Twee lijnen?.....	22
Ambten: sekse als criterium?.....	22
Ambten en gaven.....	25
Het onderwijs van Jezus.....	26
Herstel van verhoudingen in Efeziërs 5:21-33.....	27
Hoofd zijn als beeld van Christus.....	29
Galaten 3:25-29 en de werkelijkheid van het nieuwe verbond.....	29
Ambtsbediening is dienstbaarheid.....	31
Conclusie.....	32
3. M/V en ambt en de hedendaagse cultuur	33
Samenvatting vooraf.....	33
Kerk in tijd en cultuur.....	33
Niet eenduidig.....	33
Geest en cultuur.....	33
'Christ and Culture'.....	34
Christelijke emancipatie van de vrouw.....	34
Alert blijven.....	34
Conclusie.....	34

4. Diversiteit en eenheid	35
Samenvatting vooraf.....	35
Geboden uniformiteit?	35
De Bijbelse waarheid.....	35
Het Bijbelse ideaal van eenheid	36
Bijbels omgaan met verschillen en fouten	36
Rond de Reformatie	38
Achttiende/negentiende eeuw.....	39
Begrensde verantwoordelijkheid.....	39
Tolerantie en tegenstanders.....	40
De katholieke kerk	40
Conclusies.....	41
5. Hermeneutiek en Schriftgezag	42
Samenvatting vooraf.....	42
De Bijbel gaat over zijn eigen uitleg	42
Bijbel en cultuur.....	43
Bijbel en vertaling.....	43
Schriftgezag	43
Vrijheid van exegese	44
Conclusie.....	45
6. Zwijgteksten	46
Samenvatting vooraf.....	46
Over Paulus en de Korintiërs.....	46
Paulus adviseert Timoteüs	48
Conclusie.....	52
Bijlage	53
1. 'Het staat er toch gewoon?'	53
Ter afronding	64

Woord vooraf

Voor u ligt het rapport 'Elkaar van harte dienen' van de commissie Revisieverzoeken M/V (RMV) van de Generale Synode Goes 2020. De leden van de commissie zijn: P.G. (Peter) Bakker, M.O. (Marc) ten Brink, L.C. (Bert) Groen, R.P. (Rutger) Heij, S. (Sieds) de Jong en P. (Pier) Poortinga. Het rapport is gemaakt ter voorbereiding op de besluiten die door de GS Goes genomen gaan worden als antwoord op de revisieverzoeken en ingebrachte bezwaren van de (zuster)kerken in binnen- en buitenland tegen de besluiten van de GS Meppel, die ruimte geven voor de bevestiging van vrouwelijke ambtsdragers. Daarnaast wil het rapport ook een onderbouwing voor die besluiten van de GS Goes 2020 zijn.

In dit rapport wordt nagegaan wat de Bijbel ons zegt over de positie van mannen en vrouwen in kerk en wereld. Een alles omvattende behandeling van dit thema is binnen het bestek van een commissierapport niet nodig en dus hier ook niet aan de orde. Wat in dit rapport wel aan de orde komt zijn die Bijbelgedeelten die een licht werpen op de belangrijkste discussiepunten die telkens weer opduiken als het gaat over de vraag of naast mannen ook vrouwen diaken, ouderling of predikant kunnen zijn. Het gaat dan met name om de onderwerpen: heilshistorie en scheppingsorde, omgaan met verschillen en cultuur, niet heersen maar dienen, de zgn. zwijgteken en gezag en uitleg van de Bijbel. Ieder onderwerp krijgt in een apart hoofdstuk of in de bijlage aandacht. De hoofdlijn van het 'verhaal' is opgeschreven in de hoofdstukken 1 t/m 6. Eén onderwerp dat dit verhaal ondersteunt, is opgenomen in een bijlage.

Begrijpelijkerwijs ligt de focus van dit rapport op de verhouding man-vrouw in de kerk. Echter, waar de Bijbel spreekt, zien we dat het gaat over de volle breedte van het menselijk bestaan en bestaat er geen strikte scheiding tussen kerk en wereld. In dit rapport komt het aspect wereld dus wel mee maar er wordt niet breed op ingezet.

Meerdere schrijvers hebben aan dit rapport hun bijdrage geleverd. Meerdere schrijvers betekent ook dat de schrijfstijl per onderdeel van dit rapport kan verschillen. Dat ziet de commissie niet als bezwaar. Dat een aantal zaken soms meerdere keren wordt genoemd, maakt het mogelijk om de verschillende hoofdstukken/onderdelen los van elkaar te lezen. Een woord van dank aan Heleen Sytsma-van Loo, die door haar aanwijzingen en voorstellen voor verbetering van de tekst heeft gezorgd.

Zoals gezegd, dit rapport is allereerst bedoeld als rapport aan de Generale Synode Goes 2020 met betrekking tot de man/vrouwbesluiten van de GS-Meppel 2017. Het rapport wil een op de Bijbel gefundeerde visie bieden die kan dienen als een samenhangend toetsingskader bij de beoordeling van de ingebrachte bezwaren tegen deze besluiten. De betrouwbaarheid en dus de overtuigingskracht van dit toetsingskader ontdekken we als we ons verstaan van de Bijbel laten leiden door te luisteren naar de levende stem van de Levende. Wat hier niet helpt is als we de waarheid van de Bijbel trachten te zekeren vanuit een sterk rationalistische benadering. We hopen dat bij het lezen van dit rapport geproefd wordt dat daarin de volle waarheid van de Bijbel is meegekomen.

Vanaf het moment dat de vraag rees of vrouwen ook zouden kunnen dienen in de ambten in de kerk is er veel gestudeerd en gediscussieerd en dat zorgde soms voor verdeeldheid. De titel van het rapport 'Elkaar van harte dienen' verraadt de hoop en het gebed van de commissie. Ons gebed is dat dit rapport de vrede in de kerk van Christus mag dienen, mag bevorderen en daar waar nodig, mag herstellen. Aan Hem alle eer.

Peter G. Bakker, voorzitter commissie RMV
Marum, april 2020

Het rapport in een notendop

Een rapport van om en nabij de 60 pagina's vraagt nogal wat van de lezer. Om hem/haar van dienst te zijn, zetten we in dit onderdeel de belangrijkste conclusies per hoofdstuk op een rijtje. Deze samenvattingen zijn nadrukkelijk bedoeld als stimulans om de betreffende hoofdstukken grondiger te gaan lezen, omdat daarin de argumentatie staat die tot die conclusie leidt. Deze samenvattingen bieden de lezer echter de gelegenheid om de strekking van het rapport snel te overzien, en om eventueel onderscheid te maken tussen hoofdstukken die voor hem/haar meer of minder relevant en interessant zijn.

Hoofdstuk 1: M/V: vanuit en terug naar het begin

Op grond van de eerste hoofdstukken van de Bijbel wordt vaak een bepaalde gezagsrelatie verondersteld tussen mannen en vrouwen. Deze ongelijkheid zou het vrouwen niet toestaan om een ambt te bekleden in de kerk. Het begin van Genesis laat echter juist zien hoe man en vrouw in gelijke mate naar Gods beeld geschapen zijn en dat ze dezelfde hoge cultuuropdracht hebben gekregen om samen uit te voeren en om elkaar in aan te vullen. Dat deze harmonieuze beginsituatie na de zondeval is aangetast en ontaard in allerlei vormen van ongelijkheid vraagt niet om aanpassing van het ideaal maar juist om het streven naar herstel ervan.

Genesis 1 en 2 leggen alle nadruk op de eenheid, de verbondenheid, de gezamenlijkheid van man en vrouw. Niet rangorde of verschil, maar eenheid is het sleutelwoord. Er is verscheidenheid, maar bovenal eenheid.

Ook de manier waarop Paulus op verschillende momenten in zijn brieven passages uit Genesis 1-3 aanhaalt, wijst niet op een tijdloze gezagspositie van mannelijke ambtsdragers, maar juist op (herstel van) eenheid en gelijkheid van man en vrouw. Paulus' woorden vormen daarom geen belemmering om vrouwen in de ambten te laten dienen.

Hoofdstuk 2: Niet heersen, maar dienen

Het grondpatroon dat we tegenkomen in het onderwijs van Jezus is: niet heersen, maar dienen. Datzelfde grondpatroon klinkt door als het gaat over de verhouding tussen mannen en vrouwen binnen het nieuwe verbond. Omdat zij één zijn in Christus worden ze geroepen om gezamenlijk het beeld van God te vertonen. In het Nieuwe Testament is geen dwingende reden te vinden waarom vrouwen bepaalde taken of ambten niet zouden mogen bekleden.

Deze werkelijkheid vraagt om een concrete, gezamenlijke invulling van deze taak, waarbij mannen en vrouwen, elk met de gaven die zij van de heilige Geest hebben ontvangen, naast elkaar staan in de dienst aan God en elkaar van harte dienen. Dit geldt ook ten aanzien van alle ambten in de gemeente van Christus.

Zowel voor mannen als vrouwen geldt dat het wel of niet bekleden van een ambt niet voortkomt uit het verschil in sekse, maar uit de gaven die ze ontvangen hebben en de taken waartoe ze geroepen worden. Daarmee worden verschillen tussen mannen en vrouwen niet uitgevlakt, maar hun man-zijn of vrouw-zijn is niet de basis op grond waarvan hun bepaalde taken of ambten toegekend of onthouden worden.

Hoofdstuk 3: M/V en ambt en de hedendaagse cultuur

Er wordt in de discussie over het toelaten van vrouwen tot de ambten wel gezegd dat dit een, al dan niet bewust, buigen is voor de hedendaagse Westerse cultuur. Daarmee wordt bedoeld: het huidige denkklimaat, de algemeen geldende en vaak niet geëxpliciteerde normen en waarden. Dit hoofdstuk gaat in op deze argumentatie. De conclusie van dit hoofdstuk is dat ontwikkelingen in de samenleving weliswaar aanleiding zijn om over de positie van vrouwen in de kerk na te denken, maar dat het besluit om de ambten voor hen open te stellen het gevolg is van hernieuwde doordinking van wat God in zijn Woord op dit vlak van ons vraagt.

Hoofdstuk 4: Diversiteit en eenheid

De bezinning op het onderwerp man/vrouw en ambt en de besluiten die de synode van Meppel genomen heeft, hebben tot drie uitkomsten geleid. Mensen zijn op grond van Bijbelse argumenten tegen het toelaten van vrouwen tot de ambten, of voor, of zien Bijbels gezien ruimte voor beide standpunten. Het lijkt ons niet te lukken om elkaar te overtuigen en tot algehele overeenstemming te komen. De vraag is: hoe gaan we als kerk met deze situatie om?

Ook daar wordt verschillend over gedacht. Sommigen benadrukken de verschillen en trekken de conclusie dat het onmogelijk is om met mensen die op dit punt een andere visie hebben samen in één kerk te blijven. Het gevolg is een kerkscheuring. Anderen erkennen de verschillen maar vinden ze niet van dien aard dat ze niet binnen één kerkverband te verenigen zouden zijn.

In dit hoofdstuk wordt gepleit voor deze laatste optie. Dat wil niet zeggen dat we het streven naar eenheid voorrang geven op de noodzaak om nauwkeurig naar de Bijbel te luisteren. Die twee mag je nooit tegen elkaar uitspelen. Maar het is juist de heilige Schrift die ons erbij bepaalt hoe belangrijk de Heer van de kerk zelf eenheid vindt. Eenheid is voor de Heer geen bijkomstigheid.

Hoofdstuk 5: Hermeneutiek en Schriftgezag

Hermeneutiek speelt een rol in de bezinning op man/vrouw en ambt. Belangrijk is dat je op een verantwoorde manier met de Bijbel omgaat. Bij grote veranderingen wordt terecht de vraag naar erkenning van het gezag van de Schrift gesteld. Die vraag wordt in dit hoofdstuk beantwoord.

Bezinning op nieuwe vragen kan alleen vanuit het getuigenis van de Schrift zelf plaatsvinden en langs die weg doorzichtig en legitiem worden. Die nieuwe bezinning kan worden omschreven als vrijheid van exegese.

Gods Woord is divers en opent allerlei perspectieven. Het is het levende Woord voor alle tijden. Die diversiteit aan teksten en perspectieven moeten we niet wegpoetsen of bagatelliseren. Ze laten ons de veelkleurigheid zien van Christus en zijn verlossing. Wij zijn ontvangers van de openbaring van Gods heil dat zich op onvoorstelbare wijze telkens weer opnieuw ontsluit.

Hoofdstuk 6: De 'zwijgtteksten'

In de loop der jaren heeft een aantal teksten uit de brieven van Paulus de naam 'zwijgtteksten' gekregen. Het gaat om 1 Korintiërs 14:34-35 en 1 Timoteüs 2:11-15. De naam die ze gekregen hebben, maakt het moeilijk om ze los van die discussie te lezen, terwijl het nog maar de vraag is of deze woorden van Paulus daar wel een rol in spelen. In dit hoofdstuk wordt beargumenteerd dat het Bijbels gezien verantwoord is om deze teksten zo te lezen dat ze geen belemmering vormen om vrouwen toe te laten tot de ambten.

In dit hoofdstuk beperken we ons dus tot een aantal teksten die 'zwijgtteksten' zijn gaan heten, omdat kerken de generale synode van Goes nadrukkelijk om aandacht voor die teksten gevraagd hebben. De onderbouwing van de man/vrouw en ambtbesluiten leunt echter niet op losse Bijbelteksten. Dat mag uit het geheel van dit rapport duidelijk worden.

Bijlage: 'Het staat er toch gewoon?'

'Het staat er toch gewoon?' Deze reactie van Bijbellezers op het onderwerp man/vrouw en ambt is op zichzelf heel begrijpelijk. Al lezend in de Bijbel kun je zomaar de indruk krijgen dat mannen er een belangrijker positie innemen dan vrouwen.

Wie zich verdiept in de Bijbel dient echter te beseffen dat deze in een heel andere tijd en cultuur tot stand is gekomen dan waarin hij of zij vandaag leeft. Een secundaire positie van de vrouw spreekt vanuit de culturele context van de Bijbel vanzelf. Hoewel er in de Bijbel niet wordt opgeroepen tot directe revolutie tegen de bestaande sociale verhoudingen, wordt de vrouw binnen die context wel

nadrukkelijk in bescherming genomen. Daarmee fungeert zij als tegenkracht met waarneembare impact op de concrete positie van vrouwen.

Onder invloed van de haar omringende cultuur veronderstelt en gebruikt de Schrift een ondergeschikte positie van de vrouw. Tegelijk valt uit de kritische tendensen in meerdere Bijbelpassages ten opzichte van de eigen context en uiteraard met name de verhoudingen in het begin op te maken dat de Schrift zich niet verzet tegen een openstelling van de ambten voor vrouwen.

1. M/V: vanuit en terug naar het begin

Samenvatting vooraf

Vaak wordt, als onderbouwing van een bestaande gezagsrelatie tussen man en vrouw, gerefereerd aan de gebeurtenissen die beschreven staan in de eerste hoofdstukken van Genesis. God heeft de man het eerst geschapen en de vrouw heeft het eerst gezondigd. Op grond hiervan komt het een vrouw niet toe om ambtsdrager in de kerk te zijn.

Het begin van Genesis biedt echter een ander beeld. Het laat zien hoe man en vrouw beiden naar Gods beeld geschapen zijn, dezelfde hoge cultuuropdracht gekregen hebben om uit te voeren, elkaar in aan te vullen en complementeren. Dat deze harmonieuze beginsituatie vervolgens stevig wordt aangetast en onttaardt in allerlei vormen van ongelijkheid, vraagt niet om aanpassing van het ideaal maar juist om het streven naar herstel ervan.

Inleiding

Op het besluit van de Generale Synode van Meppel (2017) om ruimte te geven voor vrouwelijke ambtsdragers is door verschillende kerken uit binnen- en buitenland kritiek geleverd. Een deel van die kritiek richt zich op de uitleg van Genesis 1-3 en van Paulus' verwijzingen naar die hoofdstukken in met name 1 Timoteüs 2, 1 Korintiërs 11 en Galaten 3.

Zo wees de Orthodox Presbyterian Church (OPC) op de betekenis van de volgorde die God hanteerde: eerst schiep hij Adam, daarna Eva. Ook werd Eva misleid, en niet Adam. De OPC schrijft: 'We constateren dat God, nog voordat Eva geschapen was, Adam verbood om van de vrucht van de boom te eten. Eva overtrad dit verbod, nadat ze door de slang misleid was. Daarmee negeerde ze Adams leidende rol en bracht ze hen beiden tot zonde. Deze twee gebeurtenissen (de volgorde bij de schepping en het feit dat Eva zich liet misleiden) zijn de basis waarop de heilige Geest later zijn bevel baseert om vrouwen niet toe te laten tot het speciale ambt van voorganger of oudste in de kerk van Christus.'

Ook acht samenwerkende revisievragende kerken vroegen tijdens een met hen georganiseerde hoorzitting aandacht voor Genesis 1-3 en Paulus' verwijzingen daarnaar.

Puntsgewijs is dit de uitleg van de betreffende Bijbelgedeelten, die het vrouwen niet toestaat in de ambten te dienen:

Genesis 1

God maakt man en vrouw beiden als zijn evenbeeld (Genesis 1:27).

- Zij zijn geroepen om elkaar lief te hebben en het goede voor elkaar te zoeken.
- Zij mogen beiden hun Schepper vertegenwoordigen en in alles naar hem verwijzen.
- Samen krijgen ze de opdracht om de aarde te bevolken, leiding te geven aan de aarde en in het bijzonder aan de dieren (Genesis 1:28).
- In het gezag dat uitgeoefend moet worden, staan man en vrouw naast elkaar.
- God geeft man en vrouw een gelijke waarde.

Genesis 2

God geeft aan man en vrouw een verschillende positie en verantwoordelijkheid.

- God maakt eerst de man, uit aarde, en vervolgens uit de man de vrouw (Genesis 2:7).

- God verbiedt Adam om te eten van de boom van kennis van goed en kwaad; hij is als eerste verantwoordelijk om zich aan dat verbod te houden (Genesis 2:16-17).
- De vrouw wordt gemaakt als helper voor de man, niet andersom (Genesis 2:18).
- De man noemt de vrouw naar zichzelf: manin (Genesis 2:23).
- De man neemt bij de huwelijksluiting het initiatief (Genesis 2:24).

Genesis 3

God rekent ook na de zondeval met gelijkwaardigheid en verschil in positie.

- Niet Adam, maar Eva wordt door satan misleid. Zij is de eerste die zondigt (Genesis 3:1).
- God roept na de zondeval eerst Adam ter verantwoording, daarna pas de vrouw (Genesis 3:9).
- Het evangelie dat God reddend ingrijpt en man en vrouw redt van de zonde vormt geen breuk met de schepping, maar herstel van de schepping. De liefdevolle eenheid van man en vrouw wordt hersteld en de onderscheiden verantwoordelijkheden worden weer ingevuld volgens Gods oorspronkelijke bedoeling (Genesis 3:16).¹

1 Timoteüs 2

- Paulus heeft het hier waarschijnlijk over een specifieke situatie in Efeze (zie 1 Timoteüs 1:3-7), maar hij baseert zijn verbod op de Bijbelse gegevens over de schepping en de zondeval. De verwijzing in 1 Timoteüs 2:13 (*want Adam werd als eerste geschapen, pas daarna Eva*) is een duidelijke verwijzing naar Genesis 2:24-25. In 1 Timoteüs 2 zinspeelt Paulus op wat Eva zegt in Genesis 3:13: *de slang heeft me misleid en toen heb ik ervan gegeten*. Paulus pleit hier Adam niet vrij (zie Romeinen 5:12-19), maar geeft aan wat er gebeurt als de juiste rolverdeling van man en vrouw wordt omgedraaid. Daarom verbiedt hij dat vrouwen in de kerk gezaghebbend onderwijzen. Aangezien hij dit baseert op de schepping en de zondeval is er alle reden om te concluderen dat dit verbod vandaag nog altijd geldt.

1 Korintiërs 11

- Paulus wil dat vrouwen een zichtbare uiting van het mannelijke leiderschap in de kerk blijven dragen: 'de man is immers niet uit de vrouw voortgekomen, maar de vrouw uit de man en de man is niet omwille van de vrouw geschapen, maar de vrouw omwille van de man' (vs. 7-8). Deze passage pleit niet voor onderscheiden rollen voor man en vrouw in de kerk maar wijst alleen op de manier waarop die rollen worden uitgevoerd. Inderdaad wil Paulus alle mannelijke superioriteitsgevoelens onderuit halen als hij hieraan toevoegt: 'In hun verbondenheid met de Heer is de vrouw niets zonder de man, en ook de man niets zonder de vrouw. Want zoals de vrouw uit de man is voortgekomen, zo bestaat de man door de vrouw - en alles is ontstaan uit God' (vs. 11-12). Dat neemt niet weg dat deze passage aangeeft dat mannelijk leiderschap in de kerk gerespecteerd dient te worden.

Galaten 3

- De eerste betekenis hier is de waarheid dat als het gaat om het heil in Christus er geen verschil is tussen man of vrouw (of tussen Jood en Griek, of tussen slaaf en vrije). Deze tekst heeft zeker

¹ In het synoderapport van de Christian Reformed Churches (2000) staat hierover: 'Er lijkt zowel continuïteit als discontinuïteit te zijn tussen wat in Genesis 1 en 2 bij de schepping is gemaakt en wat in de vloek van Genesis 3 naar voren komt. In Genesis 2 krijgt de man de verantwoordelijkheid om te werken in en te zorgen voor de tuin (vs. 15) In Genesis 3 wordt verondersteld dat dit werken doorgaat, maar dat hij nu, na de zondeval, in een land moet werken dat vervloekt is en dat hem pijn en zweet gaat kosten (vs. 17-19). Op dezelfde manier zal de vrouw na de zondeval doorgaan met kinderen baren en onder het teamleiderschap van haar man staan, maar haar zwangerschappen zullen pijnlijk zijn en de relatie met haar man zal verstoord zijn omdat 'hij over haar zal heersen' (vs. 16). Kort samengevat: Genesis 1 spreekt over gelijkwaardigheid van man en vrouw in hun heerschappij voeren over de aarde. Genesis 2 spreekt over de eerste plaats van de man en zijn leiderschap in het huwelijk. Genesis 3 ontkracht de verklaring in Genesis 2 niet, maar bevestigt dat door de zonde, de eerste plaats van de man en zijn leiderschap verstoord wordt: zijn regeren wordt heersen.'

ook sociale consequenties, zoals Paulus in zijn conflict met Petrus in Galaten 2:11-14 stelt, dat Joden en Grieken in de tafelgemeenschap niet van elkaar gescheiden mogen worden. Maar deze tekst spreekt niet rechtstreeks over het onderwerp van het ambt in de kerk.

Als je deze uitleg volgt, leidt dat tot de conclusie dat vrouwen geen kerkelijk ambt mogen bekleden. Maar hieronder zullen we laten zien dat je deze Bijbelgedeelten ook anders kunt uitleggen. Dat een andere uitleg geen aantasting is van het Schriftgezag, komt uitgebreid aan de orde in hoofdstuk 5, over hermeneutiek en Schriftgezag en in hoofdstuk 6, over de zwijgteksten. Deze andere uitleg, die de synode van Meppel als Schriftuurlijk bestempelt, biedt wel ruimte voor vrouwelijke ambtsdragers.²

Genesis 1-3

Genesis 1

Gelijkheid: beiden Gods evenbeeld

Alle Bijbeluitleggers zijn het erover eens hoe indrukwekkend en veelbetekenend het is dat God de mens naar zijn beeld geschapen heeft. B. Wentsel schrijft bijvoorbeeld: 'de notie "beeld van God" is geen randopmerking van de auteur en vormt geen nevenlijn in de Schriften, maar is een sleutelwoord. Met deze notie wordt zijn adel, waardigheid en specifieke geaardheid getekend.'³

Beeld van God: dat geldt voor man én vrouw. Johannes Calvijn beweerde ten onrechte dat er verschil bestond: 'de vrouw is – *al is 't in de tweede graad* – naar het beeld van God geschapen.'⁴ Het meervoud 'mensen' (Genesis 1:26) wijst erop dat zowel de man als de vrouw als Gods evenbeeld is gemaakt. Beiden krijgen dezelfde bijzondere positie. Beiden worden in gelijke mate toegerust om als representanten van God de hun opgelegde taak te kunnen vervullen en samen de aarde tot cultuur te brengen. 'Zij zullen talrijk worden, zij zullen de aarde vullen en onderwerpen, zij zullen heersen over vissen en vogels en alle kruipende dieren. En dat is tevens hun taak, de taak van de mens, zowel van de man als van de vrouw, die geschapen zijn naar het beeld van God.'⁵

Dat is veelzeggend. 'Hiermee is in principe uitgesproken dat de man en vrouw religieus-ethisch en sociaal-cultureel een even hoge en dure waarde bezitten. Er is in Genesis 1:27 geen sprake van een meer of minder, van meerwaardig of van minderwaardig, van hoger of lager. Er is sprake van het beeld van God voor beiden gelijk, van gelijkwaardigheid en partnerschap, van samen-zijn en samenwerking op het gebied van de hele cultuur.'⁶

Er kan geen terrein zijn waarop man of vrouw zegt: 'ik heb jou niet nodig.'

Onderscheid

Daarmee is niet alles gezegd, want God schiept ook onderscheid. Meteen nadat gezegd wordt dat God de mens als zijn evenbeeld schiep, volgt dat hij hem 'mannelijk en vrouwelijk' schiep (Genesis 1:27). God schiep geen uniseks, hij schiep mannelijk en vrouwelijk. Waar dat eigene van man en vrouw exact in zit, blijkt moeilijk vast te stellen. Er zijn waarneembare verschillen: lichamelijke verschillen bijvoorbeeld, waaronder een verschil in rol bij de voortplanting. Maar op psychische verschillen is al een stuk moeilijker de vinger te leggen. Over het onderscheid mannelijk en vrouwelijk is dan ook het laatste woord nog niet gesproken.

'De heelheid van het leven wordt daar bereikt waar het mannelijke en vrouwelijke element beide vruchtbaar aanwezig zijn. Beiden zijn op eigen wijze samen verantwoordelijk. De vrouw levert op de

² Om een zo zuiver mogelijke uitleg te geven is ervoor gekozen om eerst aandacht te besteden aan Genesis 1-3 en daarna Schrift met Schrift te vergelijken en na te gaan hoe Paulus deze hoofdstukken gebruikt. De zogeheten zwijgteksten komen in hoofdstuk 6 aan de orde.

³ Wentsel, B., *Dogmatiek*, Dl.3a, Kampen: 1987, p. 588.

⁴ Calvijn, J., *Genesis Verklaring van de Bijbel*, (fotografische herdruk) Kampen: 2004.

⁵ Gispen, W.H., *Genesis (Commentaar op het Oude Testament)*, Kampen: 1974.

⁶ Wentsel, B., *Dogmatiek*, Dl.3a, Kampen: 1987, p. 588.

typisch eigen wijze haar inbreng aan het geheel van het leven.' En: 'Waar de gelijkwaardigheid op alle niveaus zal zijn doorgevoerd, zal in de praktijk blijken dat man en vrouw krachtens hun identiteit een eigen weg vinden, hetzij in de beroepskeuze of terreinafbakening, hetzij in het spelen van een eigen rol op hetzelfde terrein.'⁷

'Veel mensen zijn bang dat de eigenheid van mannen en vrouwen wegvalt als ze op alle gebieden samenwerken. Dat ze dan "gelijk" worden en het unieke van hun geslachten verdwijnt. Maar is dat zo? Heb je weleens gezien dat mensen hetzelfde werden omdat ze samenwerkten? Ook al voer je dezelfde taken uit, elk doet dat op een andere manier. (...) Juist als we samenwerken, komt onze uniekheid naar voren, merken we waarin wij goed zijn en waar de kwaliteiten van de ander liggen. En wat nog belangrijker is: alleen dan wordt onze afhankelijkheid van elkaar het beste zichtbaar. We laten zien dat we elkaar nodig hebben.'⁸

Genesis 2

Tekst en cultuur

Voor een goede lezing en uitleg van Genesis 2 is het belangrijk om te beseffen dat de gebeurtenissen van dit Bijbelboek (veel) later zijn opgeschreven dan dat ze hebben plaatsgevonden. De schrijver(s) leefde(n) in een heel andere tijd, waarin ook de verhouding man-vrouw anders was. Als je dit niet verdisconteert, ga je zomaar elementen uit de cultuur van na de zondeval in Gods openbaring in de eerste hoofdstukken van Genesis. Een voorbeeld is de herhaalde formulering 'de mens *en zijn vrouw*' (Genesis 2:25; 3:8; vergelijk vers 12). Wie zich niet bewust is van het feit dat deze manier van spreken over man en vrouw ontleend is aan de taal en cultuur van na de zondeval, die van de patriarchen of het oude Israël, loopt het risico die zinsnede op te vatten als een door God bedoelde onderschikking van de vrouw ten opzichte van de mens. Wie zich bewust is van de achtergrond van de Bijbelschrijver(s) en het daarmee samenhangende eigene van de woorden en beelden, wordt des te meer verrast door die passages, in Genesis 2 bijvoorbeeld, waarin de gelijkheid van man en vrouw wordt onderstreept. De heilige Geest tilt hier de Bijbelschrijver(s) om zo te zeggen uit boven zijn (hun) beperkingen als cultuurgebonden mens. Vergelijk ook Genesis 5:1b-2: 'Toen God Adam schiep, de mens, maakte hij hem zo dat hij leek op God. Mannelijk en vrouwelijk schiep hij de mensen. Hij zegende hen en noemde hen mens toen zij werden geschapen.' Deze zin bevat een kruiselingse (chiastische) structuur.⁹

<p>a. Ten dage dat God schiep, b. Adam, c. maakte Hij hem naar de gelijkenis van God; c` mannelijk en vrouwelijk schiep Hij hen, (en Hij zegende hen en noemde hen) b` mens, a` ten dage dat zij geschapen werden</p>

Door man en vrouw beiden 'mens' te noemen, onderstreept God de volstrekte gelijkwaardigheid van beide door hem geschapen individuen: beiden zijn bijna goddelijk gemaakt en met glans en glorie gekroond tot Gods onderkoning en -koningin (Psalm 8:6).

⁷ Wentsel, B., *Dogmatiek*, Dl.3a, Kampen: 1987, p. 588.

⁸ Leene, A., *Samen dansen in de kerk, Als mannen en vrouwen op God lijken*, Amsterdam: 2004.

⁹ Paul, M.J., Brink, G. van den, Bette, J.C. *Bijbelcommentaar Genesis/Exodus*, Veenendaal: 2011.

Eerst Adam, daarna Eva

Man en vrouw zijn door God in de tijd ná elkaar en op een verschillende manier geschapen: Adam als eerste, uit aarde, Eva daarna, uit Adams rib of zijde. Je zou daaruit kunnen concluderen dat er sprake is van onderschikking, maar dat volgt niet dwingend uit de weergave van de gebeurtenissen zoals ze in Genesis 2 staan beschreven.

Allereerst staat in dit hoofdstuk niet dat God eerst de *man* schiep. De naam 'Adam' wordt in Genesis 2 nog niet zelfstandig gebruikt: God schiep de vrouw uit de *mens* (Genesis 2:7). Het is pas hierna dat de mens het onderscheid ziet: 'deze zal "mannin" (vrouwelijke vorm van "man") heten omdat zij uit de man genomen is.'¹⁰ De vrouw wordt niet geschapen als een nieuw schepsel naast de man, ze wordt uit hem gemaakt. De mens 'ontpopt' zich als man en vrouw. Maar ook verder geldt: dat man en vrouw in tijd en qua materie verschillend gemaakt zijn, wordt in het tweede Bijbelhoofdstuk als kaal feit doorgegeven. Over mogelijke gevolgen voor hun onderlinge relatie wordt niets gezegd.

De volgorde bij de schepping van man en vrouw in Genesis 2 impliceert geen rangorde. 'In theorie kan een volgorde een orde aanduiden of impliceren. Maar in het paradijs was dat niet het geval, omdat de orde van begin af aan werd aangeduid: man en vrouw, die na elkaar werden geschapen, werden desondanks bekleed met gelijke heerschappij over de schepping om samen Gods beeld te dragen. Waar de orde zó duidelijk is beschreven, kan uit enkel de volgorde geen andere conclusie worden getrokken.'¹¹

Hetzelfde geldt voor het feit dat Adam de dieren namen geeft. Er zijn uitleggers die dat opvatten als een teken van zijn voorrangpositie. De tekst van Genesis 2 wijst daar echter niet zozeer op.

De naamgeving door Adam staat in Genesis 2 in het kader van de mens die alleen is en een hulp zoekt. In dát kader brengt God alle dieren bij Adam, en die benoemt wat ze voor hem betekenen. Ze blijken geen van alle de hulp waar hij naar op zoek is. Bij deze naamgeving gaat het dus niet allereerst om gezag, maar om de zoektocht naar hulp en samenwerking.¹²

Helper die bij hem past

Het woord 'helper' (Genesis 2:18) krijgt bij ons gauw de lading van iemand die ergens een bepaalde bijdrage aan levert, hulp biedt waar een klus geklaard moet worden. Gevoelsmatig is dat een tweederangs positie. Uit Genesis 2 komt echter het beeld naar voren van twee even krachtige en gelijkwaardige schepselen van God.

'Juist omdat God zelf de Helper van Israël wordt genoemd, is het onmogelijk helper uit te leggen als mindere van wie wordt geholpen. Het is in de laatste teksten precies omgekeerd. Het helper-zijn ziet op een elkaar aanvullende en ondersteunende relatie.'¹³ De mannelijke vorm van het gebruikte Hebreeuwse woord wijst ook nog op een sterke helper die degene die geholpen wordt echt aankan.

¹⁰ Boer, E.A. de, *Zij aan zij, Pleidooi voor een vrouwelijk ambt in de kerk*, Barneveld: 2006.

¹¹ Amersfoort-de Horsten, *Man, vrouw en ambt* (In revisieverzoek), 2019.

¹² Het Synoderapport van de Christian Reformed Churches (2000) past dit exclusief toe op de verhoudingen binnen een huwelijk: 'Het is ook waar dat Adam, een beetje op de manier zoals hij namen aan de dieren gaf, Eva haar naam gaf (vs. 23). Dit feit wordt onmiddellijk gekoppeld aan het huwelijk: vs. 24 zegt: 'Zo komt het dat een man zich losmaakt van zijn vader en moeder en zich hecht aan zijn vrouw, met wie hij één van lichaam wordt. Dit vers wordt in het Nieuwe Testament drie keer geciteerd (Matteüs 19:5; Marcus 10:6; Efeziërs 5:31) om de intieme eenheid tussen man en vrouw te benadrukken (...). Er is niets in Genesis 2 dat suggereert dat mannelijke prioriteit boven het huwelijk gaat.'

¹³ Genderen, J. van, Velema, W.H., *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek*, Kampen: 1992.

'Ezer', het Hebreeuwse woord voor helper, is een algemeen woord dat op zichzelf niet op ondergeschiktheid duidt. Toegepast op de vrouw: alsof zij geen gelijkwaardige plaats naast Adam zou hebben. Het woord wordt in het Oude Testament 21 keer gebruikt. Zestien keer gaat het om een 'meerdere' die ons helpt (God als Israëls helper: Exodus 18:4; Deuteronomium 33:7,26,29; Psalm 20:2; 33:20; 70:5; 89:17; 115:9, 10,11; 121:1,2; 124:8; 146:5; Hosea 13:9), vijf keer zonder dat er sprake is van een hiërarchische betekenis (twee keer voor de vrouw als schepping (Genesis 2:18,20); drie keer voor naties aan wie Israël militaire hulp vroeg (Jesaja 30:5; Ezechiël 12:4; Daniël 11:34)).

De toevoeging 'die bij hem past' (Statenvertaling: 'hulpe, die als tegen hem over zij') in Genesis 2:18 legt nog meer nadruk op de gelijkwaardigheid van de helper die God aan de mens geeft. Te denken valt aan de linkerhand tegenover de rechterhand, samen één.

Het Hebreeuwse woord 'kenegdo' staat voor: 'tegenovergestelde', 'counterpart', 'sein Gegenüber', 'ihm entsprechend' (Herbert Donner). Dan kun je denken aan 'spiegelbeeld', waarin de man zichzelf herkent. Vergelijk Adams reactie in vs. 23. Hier was het God om begonnen toen Hij de vrouw sneed uit het hout van Adam.

Voor welke bewoordingen je ook kiest, hier wordt het beeld geschetst van twee gelijkwaardige partners die elkaar aanvullen en samen een belangrijke opdracht mogen gaan uitvoeren.

'Net als in Genesis 1 betekent het aanvullen niet dat de een ondergeschikt is aan de ander.

Geen van beiden heeft gezag over de ander; geen van beiden is in aanleg de leider of de volger. Het beeld maakt concreet wat in Genesis 1 bedoeld wordt, namelijk dat God in de wereld vertegenwoordigd wordt door mannen en vrouwen samen.¹⁴

De vrouw uit de rib/zijde van de man gemaakt

Dat de vrouw uit (een rib van) de man gemaakt is, wijst weliswaar op een verschillend scheppingsprocedé, maar benadrukt juist hun gelijkwaardigheid en wederkerigheid (helpt-wederhelpt). 'De term "tsela", "zijde" ("rib") (Genesis 2:21) onderstreept de in 1:27b vermelde tweezijdigheid van de mens en duidt aan dat de vrouw op hetzelfde niveau staat als de "adam", "mens", waaruit deze zijde genomen is. Met deze wijze van zeggen wordt tegelijk de nauwe relatie tussen de man en zijn vrouw tot uiting gebracht.'¹⁵ 'De bedoeling van de schepping van de vrouw uit de rib van de man is duidelijk: op deze manier kan het feit dat man en vrouw bij elkaar horen uit de scheppingsdaad zelf verklaard worden.'¹⁶

Man-mannin

De eenheid en gelijkheid van man en vrouw springen opnieuw in het oog op het moment dat Adam zijn vrouw voor de eerste keer ontmoet. Bij die gelegenheid roept hij het blij verrast letterlijk uit: 'één gelijk aan mij' (Genesis 2:23).

De man (Hebreeuws: 'isj') noemt haar naar zichzelf: 'isja' (mannin). Dit woordpaar dient ter versterking van hun verbondenheid in plaats van het onderscheid tussen beiden of een gezagsrelatie uit te drukken. 'Met de woorden: "deze zal isja geroepen worden, want uit de isj is deze genomen", wordt in het Hebreeuws de nauwe relatie tussen de isj, man en de isja, vrouw, heel nadrukkelijk tot uiting gebracht.'¹⁷

¹⁴ Goldingay, J., *Genesis voor iedereen*, Franeker: 2010.

¹⁵ Jagersma, H., *Verklaring van de Hebreeuwse Bijbel Genesis 1:1-25:11*, Nijkerk: 1995.

¹⁶ Westermann, C., *Genesis (Biblischer Kommentar Altes Testament)*, Neukirchen: 1974. Eigen vertaling.

¹⁷ Jagersma, H., *Verklaring van de Hebreeuwse Bijbel Genesis 1:1-25:11*, Nijkerk: 1995.

Nadat Adam onder woorden heeft gebracht dat de vrouw helemaal van dezelfde aard is als hij noemt hij haar ook daarnaar.

Huwelijk

Heel bijzonder is ook dat de man de band met zijn ouders gaat verbreken en één wordt met zijn vrouw. In de cultuur van die tijd zegt dat heel veel. Een zoon blijft namelijk vrijwel altijd bij familie inwonen. Op deze culturele context gaat hoofdstuk 2 dieper in.

Des te opmerkelijker is het voorschrift in Genesis 2:24: 'Zo komt het dat een man zich losmaakt van zijn vader en moeder en zich hecht aan zijn vrouw.' Het gaat hier om een zegswijze die uitdrukking geeft aan een algehele en blijvende, geestelijk en emotionele eenheid. Het is een oproep om zich helemaal op die ene vrouw te richten en zich op haar belang te focussen, tot psychisch aanhangen. 'Het is de sfeer van het Hooglied.'¹⁸

Net als Genesis 1 legt ook Genesis 2 dus alle nadruk op de eenheid, de verbondenheid, de gezamenlijkheid van man en vrouw. Er wordt ons een beeld geschetst van een vrouw die aanvullend bij de man past. Man en vrouw zijn, in hun diversiteit, over en weer op elkaar aangewezen. Tussen beiden bestaat een gelijkwaardige, complementaire relatie, geen gezagsrelatie. Niet rangorde of verschil, maar eenheid is het sleutelwoord. Er is verscheidenheid, maar bovenal eenheid. Zo wordt het ook in het huwelijksformulier als eerste punt genoemd: bij de verhoudingen in het huwelijk gaat de eenheid voorop.¹⁹ Dat is geen ontkenning van verschillen; eenheid is niet hetzelfde als gelijkheid. Het gaat niet om nivellering van verschillen, maar om verenigd zijn en samen optrekken. Op grond van deze eenheid trekt de gereformeerde dogmaticus B. Wentsel de conclusie 'dat de vrouw van geen enkele sector van het publieke leven uitgesloten mag worden. De kerk dient alle ambten voor de vrouw open te stellen en, waar zij dit al deed, de vrouw een evenredig aandeel in de kerkregering te geven overeenkomstig haar geschiktheid en charismata.'²⁰

Genesis 3

De vrouw wordt misleid

De slang spreekt de vrouw aan (Genesis 3:1). Door de feiten te verdraaien zoekt hij bij haar een ingang om de zonde de wereld in te krijgen. Ten onrechte kent de vrouw de man niet in haar gesprek met de slang. Daarmee gaat ze immers voorbij aan hun kenmerkende en essentiële gezamenlijkheid. En satan slaagt in zijn opzet: Eva eet van de verboden vrucht. Als zij gezondigd heeft, wendt zij zich tot haar man 'die bij haar was' ('emah') (Genesis 3:6). 'Dit woord accentueert, dat vrouw en man beiden gezondigd hebben.'²¹ Met de toegevoegde bijzin wil 'de verteller tot uitdrukking brengen dat er bij Adam geen verleiding nodig was, hij deed gewoon mee. Daarmee zet hij naast de ene weg tot overtreding, die van de verleiding, de andere voor de mens net zo belangrijke weg van het meedoen.'²² De man toont zich vervolgens inderdaad net als zijn vrouw ongehoorzaam aan zijn God: 'ook hij at ervan' (Genesis 3:6). Samen overtreden zij de grenzen die de mens in Genesis 1:27 zijn gesteld en die hij daar zonder enige tegenwerping heeft geaccepteerd. Samen en stilzwijgend eten zij van de vrucht van de verboden boom.

¹⁸ Deurloo, K. van, *Genesis*. (Verklaring van een Bijbelgedeelte), Kampen: 1999.

¹⁹ Het rapport van deputaten M/V en ambt 'Samen dienen' plaatst hierbij de volgende behartigenswaardige kanttekening: 'In Genesis wordt de opdracht tot het beheren en ontwikkelen van deze aarde aan Adam en Eva samen gegeven. Als eerste mensenpaar zijn ze man-en-vrouw, maar tegelijkertijd vertegenwoordigen ze de mensheid. De opdracht geldt vandaag nog steeds voor de hele mensheid. Maar het komt steeds vaker voor dat mensen ongetrouwd zijn, door omstandigheden of uit overtuiging. De oorspronkelijke opdracht aan mannen en vrouwen wordt tegenwoordig deels uitgevoerd buiten de setting van het huwelijk. In het Oude en het Nieuwe Testament is maar summier aandacht voor de positie van vrouwen buiten het huwelijk. Het betekent op zijn minst dat bepaalde Bijbelgegevens niet zonder meer een op een in de huidige situatie toepasbaar zijn' (Samen Dienen, pag. 9).

²⁰ Wentsel, B., *Dogmatiek*, Dl.3a, Kampen: 1987, p. 588.

²¹ Selms, A. van, *Genesis (De Prediking van het Oude Testament)*, Nijkerk: 1989.

²² Westermann, C., *Genesis (Biblischer Kommentar Altes Testament)*. Neukirchen:1974. Eigen vertaling.

Dit zwijgen betekent dat de ‘man zonder vragen of nadere verklaring akkoord gaat met het eten van de vrucht.’²³

Ook in het directe vervolg wordt de gezamenlijke rol van Eva en Adam als *partners in crime* zichtbaar. Beiden worden ze zich van hun naaktheid bewust. Beiden maken schorten van vijgenbladeren. Beiden verbergen ze zich voor God. Beiden krijgen ze een oordeel van God over zich uitgesproken.

Adam wordt aangesproken

De scheiding die zich tussen God en mens voltrokken heeft, krijgt grote gevolgen; God laat dit niet onbestraft. Hij spreekt Adam aan: waar ben je? (Genesis 3:9).

Het verschil in uitleg van het feit dat God hém roept, laat onverlet dat deze roepstem ná de zondeval klinkt. Het markeert het contrast met de harmonie en gelijkwaardigheid uit Genesis 1 en 2. De zondeval heeft de oorspronkelijke eenheid verbroken.

Heersen

En God komt met drie zware sancties. De slang bijt diep in het stof. Man en vrouw worden geraakt in de uitvoering van de aan hen gezamenlijk gegeven cultuuropdracht (Genesis 1:28). De man wordt met dorens, distels en zwoegen geconfronteerd. De vrouw ziet, naast dat ze pijn en moeite rond zwangerschappen ervaart, de eenheid met haar man aangetast: zij zal hem begeren en hij zal over haar heersen (Hebreeuws: ‘masjal’).

‘Heersen’ is in zichzelf neutraal. Afhankelijk van wie er heerst, kan het zowel positief als negatief uitpakken. Ezechiël heeft het bijvoorbeeld over vreemdelingen die als straf ‘heersen’ (11:9), Jesaja spreekt over Egypte als een harde meester en een meedogenloze heerser (19:4) en over woekeraars die het volk uitbuiten en erover heersen (3:12). Maar God zelf wordt ook ‘heerser’ genoemd: ‘Zie hier God, de HEER! Hij komt met kracht, zijn arm zal heersen. Zijn loon heeft hij bij zich, zijn beloning gaat voor hem uit’ (Jesaja 40:10). ‘Hij zal aantreden en hen als een herder weiden, bekleed met de macht van de HEER, zijn God, met de majesteit van diens verheven naam. Zij zullen veilig wonen, want hij zal heersen tot aan de einden der aarde’ (Micha 5:4). De gevoelswaarde van heersen hangt dus van de context af.

In Genesis 3 gaat het over een strafaankondiging en een vloek. Het heersen van de man wordt door vrijwel alle uitleggers dan ook als uiterst negatief voor de vrouw uitgelegd.

‘Heersen is net zo min positief als de dorens en distels in vers 18. Het is een oordeel, en dat niet slechts over de vrouw, maar indirect ook over de man (...) Het heersen van de mens over de dieren is een scheppingsorde, maar de heerschappij van de man over de vrouw is een oordeel.’²⁴

Dat de volmaakte eenheid van man en vrouw uit het begin verstoord is door heerszuchtig optreden van de man tegenover de vrouw wordt in het vervolg van Genesis op heel veel manieren zichtbaar. Om een paar voorbeelden te noemen: Lamech heeft niet genoeg aan één vrouw, zoals God bedoeld heeft (Hooglied) maar neemt er twee (Genesis 4:19). Sichem gaat over alle grenzen heen door Jacobs dochter Dina te overweldigen en verkrachten (Genesis 34:2).

Vloek of straf

Deze straf uit Genesis 3:16 dat de man over de vrouw zal heersen, is lange tijd opgevat als een universele verordening.

Je vindt dat bijvoorbeeld terug in het huwelijksformulier zoals dat in de gereformeerde kerken tot in de vorige eeuw gebruikt werd. Daarin krijgt de bruid de volgende boodschap mee: ‘Gij zult uw

²³ Jagersma, H., *Verklaring van de Hebreeuwse Bijbel Genesis 1:1-25:11*, Nijkerk: 1995.

²⁴ Selms, A. van, *Genesis (De Prediking van het Oude Testament)*, Nijkerk: 1989.

wettigen man liefhebben, eren en vrezen, ook hem gehoorzaam zijn in alle dingen, die recht en billijk zijn, als uw heer; gelijkerwijs het lichaam aan het hoofd, en de gemeente aan Christus onderdanig is. Gij zult geen heerschappij gebruiken over uw man, maar stil zijn; want Adam is eerst gemaakt, daarna Eva, Adam tot hulp. En na den val heeft God tot Eva, en in haar persoon, tot het ganse vrouwelijk geslacht gesproken: "Tot uw man zal uw begeerte zijn, en hij zal over u heerschappij hebben." Deze ordinantie van God zult gij niet tegenstaan, maar veel meer het gebod van God gehoorzaam zijn, en het voorbeeld der heilige vrouwen navolgen, welke op God hoopten, en aan hun mannen onderdanig waren; gelijkerwijs Sara gehoorzaam geweest is aan haar man Abraham, hem noemende haar heer.' Het gaat in Genesis 3 echter niet om een goddelijke 'ordinantie', maar om een vloek over de vrouw, waarvan de effecten bestreden mogen en móeten worden, net als de doorns en distels die als vloek over de man uitgesproken worden.

'Het is niet gezegd, dat wat in de praktijk zo gaat, ook zo (met Genesis 3:16 in de hand) behoort te gaan. Veel ellende in de verhouding tussen man en vrouw is een feitelijk gevolg van hun zondeval. Het is echter geen oproep om in wanverhoudingen te berusten in plaats van die te bestrijden. Daarom is het ook onjuist aan deze tekst een ethische richtlijn te ontleen voor een door God gewilde onderworpenheid van de vrouw aan de man.'²⁵

'Genesis 3:16 werd geïnterpreteerd als een gebod tot onderwerping van de vrouw aan de man, terwijl het hier gaat om een straf, een vloekorde of een noodordering welke vanuit de verlossing in Christus bestreden en overwonnen werd en moet worden.'²⁶

Herstel

Gelukkig laat God mannen en vrouwen na de zondeval niet aan hun lot over. Naast oordeel kondigt hij ook het einde van de dictatuur van de hoofdschuldige aan en komt hij met woorden van genade: 'Vijandschap sticht ik tussen jou en de vrouw, tussen jouw nageslacht en het hare, zij verbrijzelen je kop, jij bijt hen in de hiel' (Genesis 3:15). Met de belofte van de komst van een nakomeling die satan zal onttronen, biedt God perspectief en herstel.

Adam en Eva

Adam geeft de vrouw haar naam, Eva. 'Zij is de moeder van alle levenden geworden.'

Ten onrechte wordt in deze naamgeving iets van leiderschap gezien. Ook vrouwen geven (zonder dat hun man genoemd wordt) in de Bijbel geregeld namen: Kaïn (Genesis 4:1), Set (Genesis 4:25). Andere voorbeelden: Moab (Genesis 19:37), Ruben (Genesis 29:32), Jozef (Genesis 30:6), Mozes (Exodus 10), Simson (Rechters 13:24), Samuël (1 Samuël 1:20), zie ook Lucas 1:60.

Terug naar het begin

God herstelt wat in zijn goede schepping ontspoord is. Opvallend bij dat herstel is dat in het spreken over de laatste dingen ('eschaton') de taal van de eerste dingen ('proton') terugkeert (vgl. Jesaja 11, Openbaring 21). Het herstel is dus terug naar het begin, maar dan nog heerlijker. Deze lijn kom je in de Bijbel voortdurend tegen.

Zo klinkt in Marcus 10:6 ('Maar al bij het begin van de schepping heeft God de mens mannelijk en vrouwelijk gemaakt') en in 2 Korintiërs 3:18 ('Wij allen die met onbedekt gezicht de luister van de Heer aanschouwen, zullen meer en meer door de Geest van de Heer naar de luister van dat beeld worden veranderd') Genesis 1:26 door ('God zei: "Laten wij mensen maken die ons evenbeeld zijn, die op ons lijken; zij moeten heerschappij voeren over de vissen van de zee en de vogels van de hemel, over het vee, over de hele aarde en over alles wat daarop rondkruipt."').

²⁵ Douma, J., *Genesis*, Kampen: 2005. p. 32.

²⁶ Wentsel, B., *Dogmatiek*. Dl.3a, Kampen: 1987. P. 588.

Kolossenzen 3:10 ('[u hebt] de nieuwe mens aangetrokken, die steeds vernieuwd wordt naar het beeld van zijn schepper en zo tot inzicht komt') refereert aan Genesis 1:27 ('God schiep de mens als zijn evenbeeld, als evenbeeld van God schiep hij hem, mannelijk en vrouwelijk schiep hij de mensen.'). Matteüs 19:8 ('Omdat u harteloos en koppig bent, daarom heeft Mozes u toegestaan uw vrouw te verstoten. Maar dat is niet vanaf het begin zo geweest') gaat terug op Genesis 2:24 ('Zo komt het dat een man zich losmaakt van zijn vader en moeder en zich hecht aan zijn vrouw, met wie hij één van lichaam wordt.')

En Openbaring 22:2 ('In het midden van het plein van de stad en aan weerskanten van de rivier stond een levensboom, die twaalf vruchten gaf, elke maand zijn eigen vrucht') houdt rechtstreeks verband met Genesis 2:9 ('Hij liet uit de aarde allerlei bomen opschieten die er aanlokkelijk uitzagen, met heerlijke vruchten. In het midden van de tuin stonden de levensboom en de boom van de kennis van goed en kwaad.').

In zijn genade werkt God met 'langzame haast' aan terugkeer naar het begin. Dat wil zeggen: zonder overheersing en onderschikking tussen man en vrouw, met persoonlijk en gezamenlijk herstel van het evenbeeld van God en met de liefde als geur die alles doortrekt.

'Nieuw Jeruzalem is tegelijk Nieuw-Eden (...) De versterking van het eerste paradijs noodzaakte God tot het uitspreken van vervloekingen (Genesis 3:14,17). Dat is in Nieuw-Eden niet meer nodig: niets waarop Gods vloek rust, zal in de stad worden aangetroffen.'²⁷

Paulus en Genesis 1-3

Inleiding

In zijn brieven grijpt de apostel Paulus verschillende keren terug op Gods schepping van man en vrouw. Hij doet dat bijvoorbeeld in 1 Timoteüs 2:11-14, 1 Korintiërs 11:3-12 en Galaten 3:28. De uitleg van met name de eerste tekst komt in hoofdstuk 6 over de zwijgtteksten uitgebreid aan de orde. Hier gaat het vooral om het beroep dat Paulus doet op Genesis 2 en 3.

1 Timoteüs 2

Paulus schrijft aan Timoteüs: 'Een vrouw dient zich gehoorzaam en bescheiden te laten onderwijzen; ik sta haar dus niet toe dat ze zelf onderwijst of gezag over mannen heeft; ze moet bescheiden zijn. Want Adam werd als eerste geschapen, pas daarna Eva. En niet Adam werd misleid, maar de vrouw; zij overtrad Gods gebod' (1 Timoteüs 2:11-14).²⁸

De chronologische volgorde 'eerst Adam, dan Eva; eerst de man, dan de vrouw' betekent geen 'scheppingsorde', lazen we in Genesis 1 en 2. De relatie tussen man en vrouw bij de schepping kenmerkt zich daar door eenheid en gelijkwaardigheid. Van een normatieve asymmetrische structuur door God in de schepping gelegd, is geen sprake.

Geeft wat Paulus aan Timoteüs schrijft reden om terug te gaan naar Genesis en de eerder gegeven uitleg te herzien? Óf kan het zijn dat Paulus in 1 Timoteüs 2 misschien iets anders bedoelt dan wij lange tijd hebben gedacht?

²⁷ Kamp, H.R. van der, *Openbaring. Profetie vanaf Patmos* (CNT), Kampen:2000.

²⁸ De vraag of hier al dan niet specifiek aan samenkomsten moet worden gedacht komt in hfdst.6 aan de orde. Zie met name onder noot 69.

Wat Paulus elders schrijft, wijst in ieder geval niet in de richting van een patroon, alsof wat voor Adam en Eva geldt (na elkaar geschapen), kan worden doorgetrokken naar een strikte rangorde tussen alle mannen en alle vrouwen.²⁹

Een paar voorbeelden. In zijn brief aan de kerk in Rome beschouwt Paulus als hij het heeft over wie de zonde in de wereld heeft gebracht alle mannen en vrouwen sámen begrepen in Adam: 'Door één mens is de zonde in de wereld gekomen en door de zonde de dood, en zo is de dood voor ieder mens gekomen, want ieder mens heeft gezondigd' (Romeinen 5:12). Adam mag dan het hoofd van de mensheid zijn, maar ook Eva wordt de moeder van alle mensen genoemd (Genesis 3:20). In de moederbelofte over de strijd met de slang wordt niet Adam maar zij genoemd en heten gelovigen nageslacht van Eva (Genesis 3:15). In zijn tweede brief aan de kerk in Korinte zinspeelt Paulus ook op het feit dat 'de slang op sluwe wijze Eva bedroeg'; maar hij past dat niet alleen toe op vrouwen. Hij waarschuwt álle Korintiërs, dus ook de mannen, dat zij zich in hun denken niet moeten laten afleiden van het volgen van Christus: 'Alleen vrees ik dat, zoals Eva door de slang op sluwe wijze bedrogen werd, uw gedachten worden afgeleid van de toewijding aan Christus' (2 Korintiërs 11:2).

Na Adams prioriteit in de schepping wijst Paulus ons vervolgens op Eva's prioriteit in verleiding en zonde.³⁰ Als de scheppingsvolgorde 'eerst-man-daarna-vrouw' een boventijdelijke rangorde van man en vrouw zou betekenen, dan zou dat voor de apostel toch voldoende en doorslaggevend geweest moeten zijn?³¹ Maar in plaats daarvan komt hij met een tweede argument van een 'zondevals-orde': de vrouw is misleid, niet de man.

Al met al is er reden genoeg om nog eens de vraag te stellen of Paulus in 1 Timoteüs 2 Adam en Eva aanhaalt om een blijvende ondergeschikte positie van de vrouw te beargumenteren.

Als het niet om een scheppings- of zondevals-orde gaat, wat beoogde Paulus dan wél met zijn verwijzing naar Adam en Eva?

Voor het antwoord hierop is het belangrijk om te bedenken dat de apostel reageert op een concrete discussie in de gemeente van Efeze en zich richt op wat daar aan de orde is. Concreet staat hij voor de vraag hoe te reageren op de claim van vrouwen om gezag uit te oefenen over mannen en zich bóven hen te stellen (vs.12). Het lijkt erop dat deze vrouwen voor hun claim argumenten hebben aangedragen, met daarin een centrale rol voor Eva. In zijn brief gaat Paulus op die argumentatie in. Eva werd door de vrouwen in Efeze als rolmodel geschouwd. Zij is de 'moeder van alle levenden' (Genesis 3:20). Uit haar en haar dochters komt het nieuwe leven voort. Deze redenering met bijbehorende claim wordt door Paulus weersproken. Eva was niet de eerste, maar Adam. Zij mogen de volgorde bij de schepping niet hanteren als argument om gezag te claimen. Voor deze uitleg pleit dat Paulus in het Grieks Adam nadrukkelijk als eerste in de zin noemt: 'Adam immers is als eerste geformeerd, daarna Eva'. Dat wordt gedaan als de ander juist het tegendeel beweert. Verder noemt Paulus hier Eva bij haar naam, terwijl zij die pas na de zondeval krijgt (Genesis 3:20). Dit lijkt een welbewuste keuze te zijn, aangezien hij in vers 14 het weer over 'de vrouw' heeft. Al is ze later Eva genoemd, aldus Paulus, de eerste vrouw is na en uit de man geschapen. De mensheid begon niet bij een vrouw. Vrouwen in Efeze kunnen dus niet de 'geboorte-volgorde' bij de schepping aanvoeren om gezag over mannen te claimen. Evenmin kunnen wij die volgorde aanvoeren om te onderbouwen dat alleen mannen in aanmerking komen voor het uitoefenen van het 'regeerambt'.³²

Hetzelfde geldt ook voor het tweede argument van Paulus: niet Adam maar de vrouw werd misleid. Paulus had zelf ooit geschreven: 'door één mens is de zonde in de wereld gekomen, namelijk door

²⁹ Niemeijer, P., *Over zwijgteksten, scheppingsorde en geesteswerk*, Hilversum: 2018

³⁰ Klinker-de Klerck, M., *Herderlijke regel of inburgeringscursus?*, Zoetermeer: 2013. P. 57.

³¹ Dorland, P., *Ambtsdrager M/V. Mogen vrouwen een kerkelijk ambt bekleden?*, Soest:2013

³² Folkers., H, Harmsen, M., Leene, A., Verkerk, M., *Zonen & dochters profeteren*, Zoetermeer: 2004. P. 156.

Adam, een man' (1 Korintiërs 15:21). Dat paste precies in het straatje van de vrouwen in Efeze met hun claim om het gezag en de leiding in de kerk over te nemen. Maar Paulus weerspreekt dit. Voor het tweede 'misleid' gebruikt hij in zijn taal een sterk woord dat zoiets betekent als 'volledig misleiden'. Hiermee wil hij aangeven dat de vrouw het niet beter had gedaan dan haar man. Dat is wat hij wil zeggen. Zijn boodschap luidt in ieder geval niet: 'De eerste vrouw heeft zich laten misleiden, en ook daarom mogen vrouwen nooit meer onderwijs geven in de gemeente.'³³

1 Korintiërs 11

Paulus schrijft: 'Een man mag zijn hoofd niet bedekken omdat hij Gods beeld en luister is. De vrouw is echter de luister van de man. (De man is immers niet uit de vrouw voortgekomen, maar de vrouw uit de man en de man is niet omwille van de vrouw geschapen, maar de vrouw omwille van de man.) (1 Korintiërs 11:7-8).

Deze passage over het dragen van hoofdbedekking gaat om een toepassing van een principe in plaats van om het principe zelf; daar bestaat weinig verschil van mening over. Daarom heeft de kerk van vrouwen in andere culturen niet gevraagd om hun hoofd te bedekken. In feite staat deze passage een vrouw duidelijk toe om te bidden en te profeteren in de erediensten, zolang ze dat maar niet doet op een aanstootgevende manier. Deze passage ondersteunt dus juist het bredere Bijbelse onderwijs dat vrouwen en mannen niet alleen op een gelijke manier delen in het heil in Christus maar ook in de verantwoordelijkheid voor de dienst en zelfs het profetisch proclameren van het evangelie.

Paulus herinnert, net als in 1 Timoteüs 2, aan de schepping: God heeft de vrouw uit en omwille van de man gemaakt. Het lijkt maar een klein stapje om van hieruit te stellen: op basis van de schepping geldt dus een blijvende onderschikkende rol van de vrouw ten opzichte van de man. Maar bij het trekken van deze conclusie dienen wel alle woorden van Paulus in rekening te worden gebracht.

'Wat Paulus hier zegt, kan gemakkelijk worden opgevat als een onderschikking van de vrouw aan de man. Maar dat staat ver af van wat hij hier bedoelt. Er is een partnerschap tussen beide seksen en in de Heer bestaat de een niet zonder de ander.'³⁴

Vrijwel meteen na zijn uitspraak over de vrouw die uit de man voortgekomen en omwille van hem geschapen is, schrijft Paulus namelijk: 'In hun verbondenheid met de Heer is de vrouw niets zonder de man, en ook de man niets zonder de vrouw. Want zoals de vrouw uit de man is voortgekomen, zo bestaat de man door de vrouw – en alles is ontstaan uit God' (1 Korintiërs 11:12). Deze veelzeggende toevoeging van Paulus staat niet in Genesis 1-3, maar de apostel vestigt er wel de aandacht op. Daarmee wijst hij op het motief van de verstrengeling en verbondenheid van een man en zijn vrouw. Beide zaken horen volgens Paulus bij de structuur van het geschapen leven: de vrouw is uit de man, én de man is er door de vrouw. Daarmee wordt het totaalbeeld anders.

Paulus legt niet de nadruk op onderschikking maar, net zoals Genesis dat doet, op de eenheid van man en vrouw. God heeft het bij de schepping zo bepaald, dat 'in de Heer' de één niet zonder de ander kan. Geen onder- maar nevenschikking als 'scheppingsorde'.

'Paulus geeft op een gezonde manier in herinnering dat man en vrouw voor elkaar geschapen zijn en elkaar nodig hebben. Al is de eerste vrouw uit de man genomen, alle mannen zijn sindsdien uit een vrouw geboren. Paulus benadrukt dat deze wederzijdse bediening "in de Here" (dat wil zeggen Christus) er is, niet omdat deze waarheid slechts voor christenen geldt, maar omdat juist christenen de gelijkwaardigheid van man en vrouw behoren te respecteren.'³⁵

³³ Dorland, P., *Ambtsdrager M/V. Mogen vrouwen een kerkelijk ambt bekleden?*. Soest:2013.

³⁴ Morris, L., *1 Corinthians*. Tyndale New Testament Commentaries, Melbourne: 1958. Eigen vertaling.

³⁵ Anderson, D., *1 Korintiërs, Orde op zaken in een jonge stadskerk* (Nieuwe Testament), Kampen:2008.

Galaten 3³⁶

Paulus schrijft: 'Er zijn geen Joden of Grieken meer, slaven of vrijen, mannelijk of vrouwelijk – u bent allen één in Christus Jezus' (Galaten 3: 28). Zijn statement wordt wel 'het magna charta van de verklaring van de gelijkwaardigheid' genoemd.³⁷ Het gaat dan ook om meer dan het delen in het heil van Christus.

Verschillen of verscheidenheid mogen geen verschil maken in voorrecht of rang in de gemeente' (Jager: 94)³⁸

Grammaticaal verschilt het woordpaar 'mannelijk of vrouwelijk' van de andere twee woordparen 'Joden of Grieken' en 'slaven of vrijen'. Op deze manier wordt bewust gerefereerd aan de formulering die bij de beschrijving van de schepping gebruikt is: 'mannelijk en vrouwelijk schiep hij hen' (Genesis 1:27). Impliciet wordt hiermee aangegeven dat in Christus mannelijk en vrouwelijk zijn hersteld naar hun oorspronkelijke gelijkwaardigheid in het geschapen zijn naar het beeld van God. Tegelijk klinkt er de oproep in door om samen heerschappij over de schepping uit te oefenen.

Het is opvallend dat Paulus hier in Galaten de woordparen 'slaven-vrijen' en 'vrouwelijk-mannelijk' opvoert. Deze twee onderwerpen worden verder in de brief, die vooral gaat over de 'Joden-Grieken'-kwestie, niet besproken. Dat Paulus ze hier wel noemt, suggereert dat dit trio van tegengestelde paren onderdeel van een vroege geloofsbelijdenis is geworden die de universaliteit en alomvattendheid van het nieuwe verbond proclameerde. Het is aannemelijk dat deze belijdenis bedoeld was als reactie op de chauvinistische uitspraken die in de Joodse cyclus van ochtendgebeden waren opgenomen. Daarin dankte de (mannelijke) gelovige God dat hij niet gemaakt was als Griek, slaaf of vrouw. Deze vroege belijdenis zou dus het geloof van de kerk verkondigen dat in Christus het raciale onderscheid en culturele verdeeldheid opgeheven waren. 'Hier worden niet de gewone woorden voor man en vrouw gebruikt, maar twee woorden die de mannelijke resp. vrouwelijke sekse aanduiden. Dit betekent dat in het christendom geen vrouw meer achtergesteld is vanwege haar sekse. In Christus heeft zij dezelfde positie als de man – een voor die tijd revolutionaire uitspraak!³⁹ Meer hierover in het volgende hoofdstuk.

Aan de hand van beide woordparen 'Joden-Grieken', 'slaven-vrijen' kan duidelijk worden gemaakt dat de 'eenheid in Christus' die in Galaten 3:28 geproclameerd wordt, niet alleen betrekking heeft op het gelijkelijk delen in het heil, maar ook sociale gevolgen heeft.

Een van de redenen voor Paulus' schrijven was het probleem van Petrus' weigering om met de heidenen in Antiochië samen te eten (Galaten 2:11-14). De eenheid van 'Joden en Grieken' in Christus vereiste echter gelijke behandeling van tafelgemeenschap voor Joden en Grieken.

Nog duidelijker geldt het bij 'slaven-vrijen'. Dit kan niet betekenen: voorheen deelden alleen de vrijen in het heil, maar in Christus ook de slaven. Beiden deelden immers voorheen al in het heil. Het gaat hier dus om niet minder dan het wegvallen van rangen en standen, het gelijk meetellen van allen die zich met Christus hebben bekleed.

De gelijke positie van mannen en vrouwen in de eredienst komt nog duidelijker in beeld tegen de achtergrond van de achtergestelde positie van de vrouw – door haar niet-besneden zijn en haar vloeiingen een bron van onreinheid – in de oudtestamentische eredienst en in de synagoge.

³⁶ Dit hoofdstuk is ontleend aan het Synoderapport van de Christian Reformed Churches uit 2000.

³⁷ Wentsel, B., *Dogmatiek*, Dl.3a, Kampen: 1987, p. 632.

³⁸ Jager, H.J., *De brief aan de Galaten*, Collegedictaat, Kampen: 1980.

³⁹ Ouweneel, W.J., *De vrijheid van de Geest. Bijbelstudies bij de brief van Paulus aan de Galaten.*, Vaassen: 1997.

'Dan is er geen sprake meer van Grieken of Joden, besnedenen of onbesnedenen, barbaren, Skythen, slaven of vrijen, maar dan is Christus alles in allen' (Kolossenzen 3:11).

Zie ook Efeziërs 4:5-6: 'één Heer, één geloof, één doop, één God en Vader van allen, die boven allen, door allen en in allen is'. Paulus doelt hier niet op de dooppraktijk, maar op de betekenis van de doop. Allen worden gelijkwaardig ingelijfd als leden van het lichaam van Christus en zijn het waard om, naar de maat van zijn gaven (vs.7), toegerust te worden tot het werk in zijn dienst (vs.12).

Zo pakt de belijdenis Galaten 3 het onderwerp van de gelijkheid uit Genesis 1:27 weer op.

De kracht van de veronderstelde gelijkheid in deze tekst kan als volgt weergegeven worden: net zoals het ongepast was om te zeggen: 'Theofilus mag geen oudste zijn omdat hij een Griek is', of: 'Onesimus mag geen ouderling zijn omdat hij een slaaf is', is het ook ongepast om te zeggen: 'Apphia mag geen ouderling zijn omdat ze vrouw is.'

Conclusie

Genesis 1 en 2 leggen alle nadruk op de eenheid, de verbondenheid, de gezamenlijkheid van man en vrouw. Er wordt ons een beeld geschetst van een vrouw die aanvullend bij de man past. Man en vrouw zijn, in hun diversiteit, over en weer op elkaar aangewezen. Tussen beiden bestaat een gelijkwaardige, complementaire relatie, geen gezagsrelatie. Niet rangorde of verschil, maar eenheid is het sleutelwoord. Er is verscheidenheid, maar bovenal eenheid.

Ook de manier waarop Paulus op verschillende momenten in zijn brieven passages uit Genesis 1-3 aanhaalt, wijst niet op een tijdloze gezagspositie van mannelijke ambtsdragers, maar juist op (herstel van) eenheid en gelijkheid van man en vrouw. Paulus' woorden vormen daarom geen belemmering om vrouwen in de ambten te laten dienen.

2 Niet heersen, maar dienen

Samenvatting vooraf

De hoofdvraag van dit hoofdstuk is: leert het Nieuwe Testament ons dat er verschillen tussen mannen en vrouwen zijn die ertoe moeten leiden dat vrouwen in de gemeente geen leer- en regeerambt mogen bekleden? In de eerste plaats komt daarbij de vraag aan de orde of sekse hiervoor een criterium is. Als de Bijbel alleen situaties beschrijft waarin mannen bepaalde ambten bekleden, leidt dit dan onvermijdelijk tot de conclusie dat vrouwen deze ambten niet zouden mogen bekleden? In de tweede plaats wordt nagegaan of een verschil in gaven een grond zou kunnen vormen voor een onderscheid tussen mannen en vrouwen ten aanzien van ambten.

Na deze verkenning via twee invalshoeken wordt vervolgens stilgestaan bij het onderwijs van Jezus Christus over onderlinge verhoudingen binnen het koninkrijk van God. Dit onderwijs biedt ons een belangrijk grondpatroon: niet heersen, maar dienen. Vanuit dit grondpatroon wordt verder nagedacht over de werkelijkheid van het nieuwe verbond en wat met name Paulus daarover schrijft als het gaat om de onderlinge verhouding tussen een man en een vrouw binnen het huwelijk en tussen mannen en vrouwen binnen de gemeente van Christus. Wat kunnen we hieruit leren over onderlinge dienstbaarheid en ambtsbediening als het gaat om mannen en vrouwen in de gemeente? Ten slotte wordt in een conclusie de hoofdvraag beantwoord.

Twee lijnen?

In de bezinning op man, vrouw en ambt wordt wel gesproken over twee lijnen in de Bijbel die beide verdisconteerd dienen te worden. De ene lijn is die van de gelijkwaardigheid van man en vrouw en de andere lijn is die van verschillende verantwoordelijkheden. Man en vrouw zijn gelijkwaardig, maar hebben van God elk een eigen positie ontvangen met bijbehorende verantwoordelijkheden. Zo vullen ze elkaar aan. De man gaat voorop en de vrouw volgt, wordt er dan gezegd. Of anders gezegd: aan de man wordt de dienst van de verantwoording opgedragen en aan de vrouw de dienst van hulpvaardigheid. De man is het hoofd, de vrouw de hulp die bij hem past. De man heeft gezag over zijn vrouw en daaraan moet de vrouw gehoorzamen. Deze verdeling van positie en verantwoordelijkheden wordt wel aangeduid met een gezagsverhouding: de man heeft gezag over de vrouw.

Het lastige van deze twee lijnen zit hem niet in het uitgangspunt dat God de mens als man en vrouw geschapen heeft en dat dit verschillen met zich meebrengt. God koos hiervoor en had er zijn bedoeling mee. Zo kijkt God naar de mens die Hij schiep als mannelijk en vrouwelijk, niet gelijk, wel gelijkwaardig. De vraag is: brengen de genoemde verschillen met zich mee dat vrouwen geen leer- en regeerambt mogen bekleden? Behoort dat exclusief tot de verantwoordelijkheid van de man?

Als je die vraag op grond van deze twee lijnen met 'ja' beantwoordt, hanteer je sekse als eerste criterium. Als mannen wel het leer- en regeerambt mogen bekleden vanwege hun mannelijkheid, betekent dit omgekeerd dat vrouwen dit ambt niet mogen bekleden vanwege hun vrouwelijkheid. De vraag is echter: hanteert God dit als eerste en belangrijkste criterium? Een afgeleide vraag is: stel dat in de situaties die de Bijbel beschrijft alleen mannen bepaalde ambten vervullen, leidt dit dan onvermijdelijk tot de conclusie dat de ambten zoals wij die kennen niet opengesteld kunnen worden voor vrouwen? Of laat de Bijbel ons hier meer ruimte dan we lange tijd hebben gedacht?

Ambten: sekse als criterium?

We zijn op grond van de onder ons gangbare ambtsstructuur met uitsluitend mannelijke diakenen, ouderlingen en predikanten misschien geneigd om mannelijkheid inderdaad als eerste criterium te hanteren, nog voordat er naar de gaven gekeken wordt die de heilige Geest geeft. We lezen

bijvoorbeeld in 1 Timoteüs 3:2 dat een 'opziener' de man van één vrouw moet zijn. De Heer Jezus stelde alleen mannelijke apostelen aan. Dat sterkt ons in de overtuiging dat bepaalde taken alleen mannen toekomen. De vraag is echter of deze waarnemingen tot norm verheven moeten worden: zo moet het, en zo moet het altijd.

Dat de Heer Jezus twaalf mannen uitkiest, sluit aan bij het Oude Testament, waar we lezen over de twaalf zonen van Jakob als de stamvaders van het volk Israël. Door twaalf leerlingen aan te stellen, legt Jezus een basis voor de vorming van het nieuwe Israël (zie Matteüs 19:28), waarbij de zegen van Abraham alle volken zal bereiken.

Deze aanstelling van twaalf apostelen sluit de inschakeling van vrouwen bij de verkondiging van het evangelie niet op voorhand uit. Vrouwen mogen immers aan deze twaalf apostelen het evangelie van de opstanding verkondigen. Vrouwen delen op de Pinksterdag in de uitstorting van de heilige Geest. Vrouwen worden in het Nieuwe Testament genoemd als medearbeiders in de verkondiging van het evangelie

Over het feit dat ook vrouwen Jezus volgden, schrijft J.P. Versteeg: 'Dat Jezus gevolgd werd door vrouwen moet zeer opzienbarend en aanstootgevend geweest zijn. De houding van Jezus tegenover de vrouwen stond in een zo scherp mogelijk contrast met de houding die men in het Jodendom van die dagen in het algemeen tegenover de vrouwen innam. (...) Jezus' toestemming aan vrouwen om Hem te volgen was het duidelijkst bewijs, dat Hij – tegen de publieke opinie van die dagen in – de vrouw op één lijn stelde met de man. Voor iedere Schriftgeleerde en farizeeër moest vaststaan, dat er bij Jezus en zijn heil voor de vrouw op precies dezelfde wijze plaats was als voor de man. De vrouwen die Hem volgden ontvingen bij Hem ook een eigen taak. Het volgen van de vrouwen was tegelijk een dienen.'⁴⁰

Een exclusief mannelijke ambtsbediening in het Nieuwe Testament lijkt te stroken met de exclusief mannelijke priesterdienst in het Oude Testament (vgl. 2 Korintiërs 5:20). Op grond van wat hiervoor gezegd is over de aanstelling van twaalf mannen als apostel is het de vraag of dat vol te houden is. Maar er zijn meer Schriftgegevens die deze uitleg niet onderbouwen.

We lezen in de brief aan de Hebreeënen dat heel de priesterdienst uit het Oude Testament zijn vervulling vindt in Christus. Als er al sprake is van priesterdienst, dan geldt dit nu de gemeente van Christus in zijn geheel, zowel mannen als vrouwen. Zo spreekt immers de apostel Petrus over de gemeente als koninkrijk van priesters (1 Petrus 2:9). De lijn van het priesterschap wordt hier dus doorgetrokken naar de gemeente als geheel.

De oudtestamentische priesterdienst verbinden met de nieuwtestamentische ambtsbediening is vervolgens merkwaardig, omdat de kerk van Christus in de tijd van het nieuwe verbond op aarde geen apart priesterambt meer nodig heeft. Jezus Christus zet als Hogepriester de priesterdienst voort in de hemel. Daarmee heeft Hij een heel andere, nieuwe werkelijkheid tot stand gebracht. Het betekent dat mannen en vrouwen door Christus mogen delen in zijn heil en in zijn Geest en rechtstreeks voor God mogen staan. Ze mogen met vrijmoedigheid gaan naar de troon van de genade.

Ten slotte is in het verband dat gelegd wordt tussen priesterdienst en ambtsbediening niet duidelijk wat er precies bedoeld wordt met de bediening van de verzoening en waarom deze bediening alleen aan mannen zou zijn toevertrouwd.

Overigens dienen we ook voorzichtig te zijn met een isgelijktaken zetten tussen de nieuwtestamentische oudste en het ambt van ouderling zoals we dit nu kennen. Strikt genomen kennen wij het ambt van oudste niet meer. Wij kennen vaak betrekkelijk jonge ouderlingen, die niet voor het leven worden benoemd en die een ander takenpakket hebben dan in het Nieuwe Testament omschreven wordt. Hetzelfde geldt ten aanzien van het huidige ambt van predikant.

⁴⁰ Versteeg, J.P., *Evangelie in viervoud. Een karakteristiek van de vier evangeliën*, Kampen: 1980, p. 85.

De kerkstructuur zoals die in Timoteüs en Titus beschreven wordt, heeft trekken van de antieke familia. 'Voor opzieners geldt dat zij beheerders mogen zijn van Gods huis (Titus 1:7), de geloofsgemeenschap waarin men leiding ontving die in belangrijke mate analoog was aan de huisgemeenschap (1 Timoteüs 3:5; zie bij Titus 1:6-9); een pater familias kwam als eerste in aanmerking om de christelijke gemeente te leiden.'⁴¹ Dat het voor Paulus en de apostelen blijkbaar voor de hand lag dat de pater familias als oudste werd aangesteld, wil nog niet zeggen dat het hun bedoeling was om daarmee voor alle tijden een ambt in het leven te roepen dat exclusief voor mannen bedoeld was. Het verklaart wel waarom alle oudsten die we in het Nieuwe Testament tegenkomen mannen zijn. In het Nieuwe Testament lezen we echter ook over vrouwen die op eenzelfde manier werkzaam kunnen zijn.

Prof. dr. J. van Bruggen heeft erop gewezen dat een vrouw als Febe, die als diacones zelfstandig veel werkzaamheden moet hebben verricht (Romeinen 16:1), ongetwijfeld ook leiding heeft gegeven in de gemeente. Daarom wil hij het verschil tussen de opzieners en de diakenen ook niet vatten in de tegenstelling tussen leidinggeven enerzijds en helpen en dienen anderzijds. Van Bruggen gaat er weliswaar van uit dat diakenen daarmee nog niet de leiding hadden over heel de gemeente, maar toch ziet hij het onderscheid tussen opzieners en diakenen niet in het al dan niet leidinggeven.⁴² Blijkbaar is leidinggeven (regeren) niet zonder meer typerend voor de taak van oudsten, maar geldt het breder.

Van daaruit valt goed te verklaren waarom we in de eerste brief aan Timoteüs lezen over vrouwen die verantwoordelijke taken in de gemeente ontvingen.

Zo schrijft Paulus in 1 Timoteüs 3:11 over vrouwen die op enigerlei wijze betrokken zijn bij het werk van (opzieners en) diakenen. In 1 Timoteüs 5 is sprake van oudere vrouwen/weduwen voor wie hetzelfde lijkt te kunnen gelden; men kan zich zelfs afvragen of deze vrouwen in feite ook niet bij de oudsten hebben behoord. Ook voor de oudere vrouwen over wie we lezen in Titus 2 geldt dat. Vaak wordt de nadruk gelegd op de mannen in 1 Timoteüs 3 en Titus 1. Maar je kunt je afvragen welke plek bovengenoemde vrouwen daadwerkelijk innamen in de gemeente. Hebben Paulus en de apostelen met de aanstelling van oudsten wel zo'n scherp onderscheid willen maken tussen ambten die alleen door mannen werden bekleed en ambten waarin vrouwen een rol mochten vervullen? Het is niet onaannemelijk dat ze in een tijd en cultuur waarin de rol van oudste vanzelfsprekend door een man werd vervuld in de functie van diaken een mogelijkheid hebben gezien om vrouwen naast mannen in de gemeente volwaardige en gelijkwaardige taken te laten vervullen. Vertaald naar onze tijd betekent dit dat zusters in de gemeente niet alleen het ambt van diaken, maar ook het ambt van ouderling en predikant kunnen bekleden.

Wat het ambt van predikant betreft: prof. dr. P.H.R. van Houwelingen besteedt aandacht aan de relatie tussen het huidige ambt van predikant en de nieuwtestamentische oudste. In het voetspoor van Calvijn, schrijft hij, is er onderscheid gemaakt tussen twee soorten oudsten: oudsten met het regeerambt en oudsten met het leerambt. 'Maar er blijkt onvoldoende exegetische basis te zijn voor twee soorten oudsten. Het verschil betrof niet de aard, maar de intensiteit van hun werk binnen de gemeente (...). De huidige predikant is dus geen vrijgestelde oudste, maar kan beter vergeleken worden met een apostolische medewerker zoals Timoteüs of Titus, zoals het klassieke bevestigingsformulier voor predikanten doet.'⁴³

Blijkbaar is de bediening van het Woord niet zozeer verbonden met het ambt van oudste, maar met de taak van apostolisch medewerker. Oftewel: men hoefde hiervoor geen oudste te zijn. Het is dus de vraag of het juist is om te zeggen dat vrouwen het Woord niet kunnen verkondigen (geen leerambt

⁴¹ Van Houwelingen, P.H.R. *Timoteüs en Titus. Pastorale instructiebrieven (CNT, deel 3)*, Kampen: Kok, 2009, p. 27.

⁴² Folkerts, F.H. e.a. (red.), *Ambt en aktualiteit, Opstellen aangeboden aan prof. dr. C. Trimp t.g.v. zijn afscheid als hoogleraar aan de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland*, Haarlem: Vijlbrief, 1993.

⁴³ Van Houwelingen, P.H.R. *Timoteüs en Titus. Pastorale instructiebrieven (CNT, deel 3)*, Kampen: Kok, 2009, p. 29-32.

kunnen bekleden) omdat ze geen oudste kunnen zijn. Als mannen daar geen oudste voor hoefden te zijn, waarom vrouwen dan wel? En als het Woord kon worden bediend door mannelijke apostolische medewerkers, waarom dan ook niet door vrouwelijke apostolische medewerkers? Het is opvallend dat ook vrouwen in het Nieuwe Testament zo genoemd worden en zo aan ons worden voorgesteld (Romeinen 16:1-20). Ook zij waren dus medewerkers in dienst van het evangelie. Ook zij leerden en profeteerden (vergelijk voor het leren Handelingen 18:26). In de evangeliën horen we al hoe op de Paasmorgen vrouwen verkondigend op weg gingen en op de Pinksterdag worden vrouwen door de heilige Geest ingeschakeld bij de verkondiging van de grote daden van God. In de brieven van het Nieuwe Testament lijkt deze lijn doorgetrokken te worden: vrouwen mogen zich volop ingeschakeld weten bij het doorgeven van het goede nieuws van Jezus Christus. Dit biedt een basis om hen in onze huidige tijd als predikant te laten fungeren.

Ten slotte, onze huidige ambtsstructuur is te herleiden naar de tijd van de Reformatie en dan met name naar Calvijn. Maar ook Calvijn beseftte al dat de Bijbel geen blauwdruk biedt voor een ambtsstructuur en de invulling ervan. Functies in de kerk kunnen verdwijnen en/of verschuiven. Ambten kunnen in beweging zijn. Dit past goed bij het werk van de heilige Geest, die zijn gaven geeft waar ze nodig zijn en daarbij mensen inschakelt op zijn tijd en wijze.

Hoe lezen we in dit verband artikel 30 en 31 uit de Nederlandse Geloofsbelijdenis? Kunnen volgens de belijdenis ambten opengesteld worden voor vrouwen? Deze vragen verdienen de aandacht, omdat wel gedacht wordt dat de belijdenis op grond van de Bijbel duidelijk een grens trekt: ambten dienen voor vrouwen in de gemeente gesloten te blijven. Openstelling van de ambten is daarom in strijd met de belijdenis. Dit alles zou volgen uit het gegeven dat de belijdenis duidelijk spreekt over mannelijke ambtsdragers.

Het lastige van deze benadering is echter dat op deze manier aan de belijdenis vragen worden gesteld waarop de belijdenis geen antwoord geeft. Het vraagstuk of vrouwen wel of niet een ambt zouden mogen bekleden en wat dit met zich meebrengt blijft in de belijdenis buiten beeld. Dit valt ook wel te verwachten voor een belijdenisgeschrift dat is ontstaan in een tijd en cultuur waarin voor de ambtsbediening alleen mannen in aanmerking kwamen. Uit het gegeven dat de belijdenis deze werkelijkheid veronderstelt, kan niet worden afgeleid dat de belijdenis op grond van de Bijbel geen ruimte laat voor de openstelling van ambten voor vrouwen in de gemeente.

Zijdelings kan nog worden opgemerkt dat artikel 30 en 31 geen nadruk leggen op de mannelijkheid van ambtsdragers. Zeker artikel 30 formuleert bescheiden en welhaast neutraal als er in verband met de brief aan Timoteüs gesproken wordt over 'personen' (zo ook al in de oorspronkelijke Franse tekst). Hierin zou kunnen doorklinken dat Paulus in de brief aan Timoteüs zowel over de dienst van mannen als van vrouwen in de gemeente schrijft.

Ambten en gaven

Ook vanuit een andere invalshoek kun je je afvragen of de scheidslijn tussen het al dan niet mogen bekleden van bepaalde ambten langs de lijn van de verschillende seksen loopt. Stel dat we die twee zaken los van elkaar zien en ons uitgangspunt nemen in een andere verbinding die onmiskenbaar in de Bijbel aanwezig is, namelijk tussen ambten als gaven aan de gemeente en gaven van de heilige Geest die gelovigen zelf ontvangen, welk beeld geeft het Nieuwe Testament ons dan?

Je kunt hierbij denken aan het voorbeeld van Timoteüs. Paulus roept hem op om de gave die in hem is en die hij voor het vervullen van zijn taak heeft ontvangen niet te veronachtzamen (1 Timoteüs 4:14, vergelijk ook 6:12). Paulus legt een link tussen de gave die hem is geschonken en publiekelijk is erkend enerzijds, en de bekwaamheid om zijn taak te verrichten anderzijds. Belangrijk is de gave die is ontvangen. Die zorgt ervoor dat Timoteüs zijn taak blijvend kan verrichten. De bijzondere taak van

Timoteüs vraagt om een adequate gave, zou je kunnen zeggen, maar omgekeerd vraagt die gave ook om het gebruiken ervan voor de taak die Timoteüs heeft gekregen.

Daarnaast valt te denken aan de manier waarop Paulus schrijft over bijzondere diensten in de gemeente. Uit bijvoorbeeld 1 Korintiërs 12 en Efeziërs 4 kun je afleiden dat deze diensten gaven zijn die gegeven worden om ervoor te zorgen dat de gaven van de Geest die allen hebben ontvangen worden ingezet ten bate en tot opbouw van de gemeente van Christus (zie 1 Korintiërs 12:7,28 en Efeziërs 4:7,11 en 16).

In 1 Korintiërs 12:4-10 is het opvallend dat gaven en taken in één adem genoemd worden; het lijkt wel alsof ze samenvallen. Verwonderlijk is het niet, als je bedenkt dat degenen die van de Geest de taak ontvangen om bijzondere diensten in de gemeente te vervullen zelf evengoed behoren tot allen in de gemeente aan wie de Geest zijn gaven heeft gegeven (1 Korintiërs 12:7). Met andere woorden, bijzondere diensten of taken worden verricht door personen die met de gaven die zij ontvangen hebben dienstbaar mogen zijn aan de inzet van de gaven van allen in de gemeente.

Het beeld dat we hier van de gemeente krijgen is het beeld van een 'begaafde' gemeente waar allen, zowel mannen als vrouwen, zonder onderscheid delen in de gaven van de Geest. Gaven wijzen op de manier waarop iemand dienstbaar kan en mag zijn aan de opbouw van de gemeente. We zien dat hierin geen onderscheid wordt gemaakt tussen mannen en vrouwen. Dat zou erop kunnen wijzen dat ze gelijk inzetbaar zijn, ook in de ambtsdienst, al naar gelang ze hiervoor gaven hebben ontvangen.

Ten slotte, Romeinen 12:3-8 en 1 Petrus 4:10-11 veronderstellen wel diensten in de gemeente, maar ze worden niet als zodanig benoemd. De gaven treden op de voorgrond. Blijkbaar gaat het in de eerste plaats om die gaven. Anders gezegd: de bijzondere taken gaan schuil achter de gaven. Ook hier lijkt het niet van beslissend belang of het een man of een vrouw is die deze taken vervult. De gaven geven de doorslag.

Gaat het over gaven van de heilige Geest, dan is op grond van het bovenstaande de conclusie dat taken blijkbaar vragen om passende gaven en dat die gaven omgekeerd vragen om bepaalde taken. Taken en gaven gaan samen op. Van een nauwe verbondenheid tussen taken en man-zijn is geen sprake. Nergens in het Nieuwe Testament lezen we dan ook dat vrouwen bepaalde ambten in de gemeente *niet* zouden mogen vervullen. Evenmin staat nergens expliciet dat alleen mannen bepaalde ambten zouden mogen bekleden. We mogen ervan uitgaan dat met de uitstorting van de Geest (Handelingen 2) echt een nieuwe werkelijkheid is doorgebroken. Daarin geldt dat alle gelovigen, zowel mannen als vrouwen, mogen delen in de gaven van de Geest. Daar is bij inbegrepen dat vrouwen geroepen kunnen worden om hun specifieke gaven in te zetten voor taken waar die gaven bij passen, ook als dat ambtelijke verantwoordelijkheid met zich meebrengt.

Hier is geen sprake van losse 'bewijsteksten' voor of tegen vrouwelijke ambtsdienst. Waar het om gaat is hoe de werkelijkheid van Pinksteren gestalte mag krijgen in de inzet van gaven door mannen en vrouwen in de gemeente van Christus. Het gaat om de doorwerking van de komst van Jezus Christus om ons te verlossen van de vloek van de zonde en om herstel van verhoudingen te bewerken.

Het onderwijs van Jezus

Hoe zijn we er als kerken eigenlijk toe gekomen om vrouwen zo expliciet uit te sluiten van de ambtsdienst in de gemeente?

Een verklaring is te vinden in een bepaalde uitleg van de zogeheten zwijgtteksten (1 Korintiërs 14:34-35 en 1 Timoteüs 2:11-15). Vanuit deze teksten wordt een denklijn gevolgd waarin ook andere Bijbelgedeelten gaan meeklinken. Aan vrouwen wordt dan vanwege het zogenaamde zwijgebod een ondergeschikte plaats toegekend en dit wordt gekoppeld aan het hoofd-zijn van de man. Dat plaatst

hem in een bepaald opzicht boven de vrouw: hij representeert Christus. Concreet ingevuld betekent dit dat een man in het huwelijk zeggenschap heeft over zijn vrouw, én dat mannen in de gemeente zeggenschap hebben over vrouwen. Dit kun je regeren of heersen noemen. Daaruit volgt dat in de gemeente uitsluitend mannen met (ambtelijk) gezag mogen spreken. Omdat in de zwijgtteksten wordt verwezen naar de schepping en naar de wet is het duidelijk dat het gaat om de door God vastgelegde en tijdloze structuur van de verhouding tussen man en vrouw zoals die er vanaf het begin is geweest. Kort samengevat: in heel de Bijbel vind je een 'lijn van mannelijke verantwoordelijkheid' terug, waarbij de vrouw ondergeschikt is aan de man.

Ook in andere passages van dit rapport wordt deze denklijn geanalyseerd. In dit hoofdstuk gaat het om de vraag: schuilt in deze denklijn niet het gevaar dat we, misschien onbedoeld, mannen een bepaalde superioriteit toekennen die niet strookt met het onderwijs van Jezus?

In Marcus 10:42-45 lezen we: Jezus riep hen bij zich en zei tegen hen: 'Jullie weten dat de volken onderdrukt worden door hun eigen heersers en dat hun leiders hun macht misbruiken. Zo mag het bij jullie niet gaan. Wie van jullie de belangrijkste wil zijn, zal de anderen moeten dienen, en wie van jullie de eerste wil zijn, zal ieders dienaar moeten zijn, want ook de Mensenzoon is niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen en zijn leven te geven als losgeld voor velen.'

Niet heersen, maar dienen: met die houding is Jezus zelf naar de wereld gekomen, en die houding vraagt Hij ook van zijn volgelingen. Navolging van Jezus Christus houdt in dat we luisteren naar Hem die tegen ons zegt: 'Ik geef jullie een nieuw gebod: heb elkaar lief. Zoals ik jullie heb liefgehad, zo moeten jullie elkaar liefhebben. Aan jullie liefde voor elkaar zal iedereen zien dat jullie mijn leerlingen zijn' (Johannes 13:34-35).

Er is veel voor te zeggen om Marcus 10:42-45 niet op te vatten als woorden waarin een tegenstelling wordt gemaakt tussen 'machtsmisbruik van wereldse leiders' en 'gezagsuitoefening door (toekomstige) kerkelijke leiders'. De Heer Jezus lijkt ons hier een basisprincipe te leren dat geldt in zijn koninkrijk en in de christelijke gemeente. Dat basisprincipe klinkt ook door in de kerkorde (zie *Gereformeerd Kerkboek* of www.gkv.nl/bestuur-en-organisatie/kerkorde/) in A2.2: 'Allen staan onder de ene Heer, Jezus Christus, het hoofd van zijn kerk. Geen persoon of kerk mag een andere persoon of kerk overheersen'.

Niet heersen, maar dienen: dat basisprincipe gaat volledig in tegen de vloek van Genesis 3:16. Het klinkt door in hoe Paulus in Efeziërs 5:21-33 spreekt over de man als hoofd binnen het huwelijk, maar ook over de overgave van de vrouw aan de man. Je herkent het in de zogeheten zwijgtteksten. Het is de les die Petrus meegeeft aan ambtsdragers (1 Petrus 5). Dit is blijkbaar wat past bij het koninkrijk van God, voor iedereen, ongeacht hun sekse.

Het feit dat Paulus en Petrus (zie 1 Petrus 3:1-7) spreken vanuit de sociale verhoudingen die in hun tijd golden, wil nog niet zeggen dat zij die gezagsverhoudingen zagen als de door God gewilde scheppingsorde voor alle tijden. 'Niet heersen, maar dienen' verwoordt het gebod van de liefde vanuit een andere visie dan men in die tijd gewend was. Hier gaat het om de werkelijkheid van Gods koninkrijk en om het herstel van verhoudingen in Christus.

In het vervolg van dit hoofdstuk wordt dit verder verduidelijkt en uitgewerkt.

Herstel van verhoudingen in Efeziërs 5:21-33

Dit gedeelte spreekt over de verhouding tussen man en vrouw binnen het huwelijk. Daarbij is vers 21 het uitgangspunt bij Paulus. Ook in het huwelijk geldt: wees elkaar, uit ontzag voor Christus, onderdanig. Het gaat om wederkerige onderdanigheid. Hiermee drukt de apostel zich sterk uit. Binnen

het christelijk huwelijk past geen enkele vorm van overheersing, net zo min als dit waar dan ook in de gemeente van Christus past.

Dit klinkt door in het vervolg: Paulus noemt de man het hoofd van de vrouw, zoals Christus het hoofd is van de kerk. Daarbij gaat het om de zelfverloochening, de zichzelf opofferende liefde van Christus. Dat voorbeeld dient de man te volgen in relatie tot zijn vrouw. Dit gaat om een diepe zelfovergave waarin Christus wordt weerspiegeld als degene die ons heeft liefgehad als zichzelf. Een vrouw mag zich dus door haar man laten dienen.

Wat kan Paulus bedoeld hebben toen hij koos voor het woord 'hoofd'? Hij leefde in een tijd waarin de vrouw een 'hoofd' nodig had. Doorgaans bleef zij in juridische en religieuze zin deel uitmaken van de familie van haar vader of oudste mannelijke vertegenwoordiger, de pater familias. Wat Paulus hier schrijft over het huwelijk houdt in dat de vrouw zich losmaakt van de structuren die horen bij haar oude, heidense leven, bepaald geen kleinigheid. Zij wijdt zich toe aan haar man en samen met hem volgt ze Christus als hun hoofd (Efeziërs 5:22-24). Er is hier sprake van een nieuwe orde: toegewijd aan Christus is een vrouw voortaan toegewijd aan haar man en daarmee ook los van haar oude, heidense leven.

Maar impliceert dit dan geen nieuwe gezagsverhouding? Let erop dat Paulus hier het hoofd-zijn van de man plaatst in het kader van de relatie tussen Christus en zijn gemeente. Van daaruit benadrukt hij de wederkerigheid. Er is Paulus veel aan gelegen om mannen en vrouwen in hun huwelijk te plaatsen binnen de leefgemeenschap/familie van Christus. Bovendien geeft hij aan de verhouding tussen man en vrouw in het huwelijk een invulling vanuit het liefdegebod van God, dat zijn vervulling vindt in Christus. Alles wijst erop dat het Paulus hier niet gaat om een volgende gezagsverhouding, maar om een onderlinge nauwe verbondenheid. Man en vrouw vormen een hechte relatie, zoals er een hechte verbondenheid mag zijn tussen Christus en zijn gemeente. In die zin bouwt hij voort op Efeziërs 4, waar hij schrijft over Christus als hoofd van zijn gemeente. Daar gaat het allereerst om de onlosmakelijke verbondenheid tussen Christus en zijn gemeente en niet over zijn gezag over haar.

Wat betekent het voor de vrouw om toegewijd te zijn aan haar man? Het betekent dat van haar wordt gevraagd dat ze zijn dienende liefde weet te beantwoorden met zelfovergave aan haar man. Ook haar zelfovergave staat in het licht van de liefde van Christus, net als bij de man. Zoals de liefde van Christus opwekt tot wederliefde en overgave aan hem, zo kan en mag de vrouw zich op haar beurt overgeven aan haar man.

Maar dat de vrouw zich op deze wijze schikt naar de man maakt haar nog niet ondergeschikt aan de man. Het zet haar op haar plek naast de man, zoals het was in het paradijs. Daarbij past dan ook heel goed de verwijzing naar Genesis 2:24, waarin benadrukt wordt hoe man en vrouw samen één (mens) mogen zijn. Zoals Christus met zijn gemeente is verbonden, zo mogen man en vrouw met elkaar verbonden zijn: samen één lichaam. Dit is een groot mysterie! Samen mogen man en vrouw in hun huwelijk de liefde van Christus laten zien. Daarin mag tot uitdrukking komen dat ze zich schikken naar elkaar uit ontzag voor Christus en voor God (vers 21).

In Efeziërs 5:33 staat dat een vrouw ontzag moet hebben voor haar man. Is er dan toch sprake van onderschikking? Het ligt voor de hand om het woord 'ontzag' dat Paulus hier gebruikt te verbinden met wat hij zegt over het mysterie/het geheim in vers 32, namelijk hoe het huwelijk een afspiegeling mag zijn van de verbondenheid tussen Christus en zijn gemeente. Bij de heiligheid van dit geheim past het woord 'ontzag'. Binnen het beeld dat Paulus gebruikt ziet hij dit 'ontzag' weerspiegeld in de zelfovergave van de vrouw aan haar man, zoals man en vrouw samen worden aangespoord om uit 'ontzag' voor Christus en voor God elkaar te dienen. Zo grijpt vers 33 terug op vers 21 en is de kring

van wat Paulus wil zeggen rond. Binnen de lichtkring van Gods liefde in Christus gaat het huwelijk weer stralen zoals het ooit bedoeld was toen de HEER God man en vrouw schiep en aan elkaar gaf.

Op grond van deze uitleg van Efeziërs 5 rijst de vraag of daaruit wel iets is af te leiden over verscheidenheid tussen mannen en vrouwen en over verschillende rollen. Als Paulus het al bewust heeft laten meeklinken, speelt het in elk geval geen hoofdrol en is heel dit gedeelte toegespitst op de eenheid en verbondenheid met als boventoon de liefde.

Hoofd zijn als beeld van Christus

De uitleg van Efeziërs 5 bepaalt ons erbij dat het hoofd-zijn van de man in de Bijbel een bijzondere betekenis heeft. Deze aanduiding wordt in het Nieuwe Testament alleen gebruikt voor getrouwde mannen (zie ook 1 Korintiërs 11:3). Alleen binnen het huwelijk geldt dat een man het hoofd is van zijn vrouw. Maar daar moet nog iets bij gezegd worden: de man is pas hoofd van zijn vrouw als beeld van Christus! Dit is een belangrijk gegeven. Op deze manier wordt duidelijk dat het hoofd-zijn van de man alles te maken heeft met het herstel van verhoudingen door Jezus Christus. In het paradijs wordt de man niet het hoofd van zijn vrouw genoemd. Het behoort niet tot de scheppingsorde dat de man het hoofd van de vrouw is. Zo werd en wordt dit op de klank af wel gezegd, maar de Bijbel zegt dit nergens. Het hoofd-zijn van de man is een aanduiding niet van vóór, maar van na de zondeval en wel om aan te geven hoe Christus man en vrouw weer in eenheid – als hoofd en lichaam - aan elkaar verbindt om samen het beeld van God te laten zien in wederkerige onderdanigheid.

Op deze manier wordt duidelijk dat het hoofd-zijn van de man niets te maken heeft met een hiërarchische ordening, waarbij een man een gezagspositie heeft ten opzichte van zijn vrouw met daarbij behorende bevoegdheden.

Bovendien wordt duidelijk dat het hoofd-zijn niet een aanduiding is van een positie van mannen ten opzichte van vrouwen in algemene zin. Het hoofd-zijn van een man geldt immers alleen binnen het huwelijk. Ook in Romeinen 5:12-21 en 1 Korintiërs 15:20-24 wordt niet in algemene zin gesproken over de man als het hoofd van de vrouw. In de genoemde verzen wordt Adam niet voorgesteld als beeld van Christus, maar als beeld van de zondige en sterfelijke mensheid. Daarin gaat het bij Adam niet om zijn man-zijn, maar om het feit dat hij de ene is uit wie God de mensen geschapen heeft. Heel de uit deze ene Adam voortgekomen mensheid is aangewezen op de ene Middelaar Jezus Christus.

Galaten 3:25-29 en de werkelijkheid van het nieuwe verbond

In Galaten 3:28 schrijft Paulus: 'Hierbij is geen sprake van Jood of Griek, van slaaf of vrije, van mannelijk en vrouwelijk: gij allen zijt immers één in Christus Jezus.' Voor de duidelijkheid gebruiken we hier de vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap uit 1951. Paulus heeft het niet over 'man of vrouw', maar gebruikt het begrippenpaar 'mannelijk en vrouwelijk'. Daarmee refereert hij aan Genesis 1:27, waar we lezen dat God de mens mannelijk en vrouwelijk geschapen heeft. Kan deze tekst licht werpen op de verhouding tussen mannen en vrouwen in de gemeente en heeft dit mogelijk implicaties voor het openstellen van de ambten voor vrouwen in de gemeente?

In de gangbare exegese binnen onze kerken wordt vaak gewaarschuwd om geen verregaande conclusies aan deze tekst te verbinden. Het gaat om de (persoonlijke) geloofsverbondenheid met Christus, zo wordt er dan gezegd, niet over de onderlinge verhoudingen die hier genoemd worden.⁴⁴ De vraag is of deze versmalling terecht is en of hier toch niet iets gezegd wordt over de consequenties van de nieuwe werkelijkheid in Christus voor het samenleven in de gemeente. Paulus schrijft in dit gedeelte immers over de doop en hoe zij die tot geloof komen en gedoopt worden nu samen één zijn, één lichaam vormen. Hij spreekt daarbij zelfs van de vervulling van de beloften aan Abraham. Met

⁴⁴ Zie bijvoorbeeld Prof. dr. S. Greijdanus (KNT-Bottenburg), Amsterdam: 1936, p. 252.

andere woorden, Paulus spreekt hier nadrukkelijk van een nieuwe situatie die meekomt in de werkelijkheid van het nieuwe verbond. Hij zegt dat de tijd van het oude verbond en van 'onder de wet' voorbij is en dat er een nieuwe werkelijkheid is aangebroken. Daarin is sprake van een leven 'onder de genade'.⁴⁵

Vanuit dit perspectief is het opvallend dat Paulus nu juist onderscheidingen noemt die voor Joden van groot belang waren. Ze waren zelfs bij wet geregeld en telkens was er sprake van onderschikking. Maar ook de christenen uit de heidenen kenden deze scheidsmuren. In Efeziërs 2 schrijft Paulus indringend over de scheidsmuur tussen Joden en Grieken die is afgebroken nu de tijd van de genade in Christus is aangebroken.

Ook de Galatenbrief schetst nadrukkelijk deze nieuwe werkelijkheid. Paulus breidt daar de toepassing uit naar andere terreinen: slaaf en vrije, mannelijk en vrouwelijk. De verhoudingen zoals die gestalte hebben gekregen 'onder de wet' worden in Christus opgeheven zodat de beloften aan Abraham over alle volken vervuld kunnen worden. Bovendien worden verhoudingen hersteld. In de gemeente van Christus komen de genoemde verhoudingen in het licht te staan van de verlossing door Jezus Christus en van de vernieuwende kracht van zijn Geest. In Christus worden de scheidsmuren van etniciteit, sociale status en sekse geslacht en komen verhoudingen weer helemaal tot hun recht. Hier gaat het echt over een nieuwe werkelijkheid die het persoonlijke overstijgt.⁴⁶

Als je de nieuwe werkelijkheid van het 'onder de genade' leven niet betreft op het samenleven binnen Gods koninkrijk en daarin oude vormen handhaaft, zou je structuren in stand kunnen houden die niet afrekenen met gevoelens van superioriteit en discriminatie. Zo is bijvoorbeeld met de Bijbel in de hand de slavernij in stand gehouden en verdedigd.⁴⁷ De vraag is vervolgens hoe de werkelijkheid van het 'één (lichaam) zijn in Christus' gestalte mag krijgen in gemeente en samenleving.

Die nieuwe werkelijkheid heeft voor de gemeente als uitwerking dat iedere rangorde weggevallen is. Verschillen zijn er nog steeds, in afkomst, sociale status en sekse, maar het 'in Christus' staat voorop en is leidend. Prof. dr. J.P. Versteeg die hierop wijst, merkt daarbij op dat het onderscheid tussen de oude en nieuwe bedeling op het punt van de gemeente is aan te geven met de woorden 'representatie' en 'participatie'. Waar scheidsmuren worden weggebroken, treedt niemand meer op *namens* de ander. Ieder staat *naast* de ander.⁴⁸

Dit wordt ook zichtbaar in de doop, waar Paulus over schrijft in Galaten 3:25-29. Mannen én vrouwen, zonen én dochters ontvangen het teken van het nieuwe verbond. Dit in tegenstelling tot het teken van het oude verbond, de besnijdenis. Ook de verwijzing naar Genesis 1:27 is dan goed te begrijpen, want met het herstel van de verhoudingen keren we terug naar hoe God de mens geschapen heeft: man en vrouw, naast elkaar in volledige harmonie.

De hier geboden uitleg van Galaten 3:25-29 is geen kwestie van toegeven aan de tijdgeest of cultuur, maar doet recht aan de werkelijkheid van de nieuwe bedeling. Er is geen sprake van dat Paulus sekse- of andere relevante verschillen totaal uitvlakt en evenmin rekent hij af met gezagsverhoudingen in het algemeen; ouders houden gezag over hun kinderen, de overheid over onderdanen en werkgevers over werknemers. Belangrijk is dat in alles de eenheid in Christus voorop komt te staan, en dat (sekse)verschillen en onderlinge verhoudingen altijd in dat licht gezien moeten worden.

⁴⁵ Zie voor deze uitleg W. Steenberg, 'Samenleven onder de genade. De genade als structuur-bepalende kracht voor het samenleven in en buiten de gemeente', in: Dr. J.P. Versteeg (e.a.), *De Geest schrijft wegen in de tijd*, Kok: Kampen, 1984, p. 58.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 48-49.

⁴⁷ Wentsel, B., *Dogmatiek 3a God en mens verzoend*, Kampen: 1987. P. 636. Wentsel tekent hierbij aan dat dit nog niet betekent dat hiermee een uniseks ontstaat en alle gezagsverhoudingen verdwijnen.

⁴⁸ Versteeg, J.P., *Kijk op de kerk. De structuur van de gemeente volgens het Nieuwe Testament*, Kampen: Kok 1985, p. 11-12, zie ook p. 20.

Als deze nieuwe verhoudingen vanuit de eenheid in Christus zo allesbepalend zijn, waarom werpt Paulus zich in het Nieuwe Testament dan niet op als voorvechter van vrouwenrechten, en waarom stimuleert hij vrouwen dan niet expliciet om bepaalde taken op zich te nemen? De reden daarvoor is dat hij geen politiek bedrijft en dat het hem niet gaat om de omwenteling van sociaal-maatschappelijke verhoudingen, maar om de doorbraak van het koninkrijk van God. Zijn focus is: hoe delen álle mensen in het heil, en op welke manier werkt dat door op álle terreinen van het leven. Verhoudingen veranderen van binnenuit: tussen Joden en Grieken, tussen een heer en zijn slaaf en tussen mannen en vrouwen, als ze naast elkaar staan in verbondenheid met Christus.

Als dit is wat Paulus ons voorhoudt in Galaten 3:25-29, komen er indringende vragen op ons af. Hebben we als kerken wel voldoende beseft dat de inwoning van de heilige Geest nieuwe vormen schept? Zijn we als kerken wellicht te zeer blijven hangen in wereldlijke verhoudingen, terwijl ze op Golgota vervloekt zijn? Is de instandhouding van een bepaalde ongelijkheid dan niet een vorm van wereldgelijkvormigheid?⁴⁹ Deze uitleg van Galaten 3 leidt tot de gevolgtrekking dat we met de nadruk op mannen die voorop gaan en vrouwen die ondergeschikt zijn, ten onrechte hiërarchische structuren in stand houden die na Pinksteren hebben afgedaan. Zo zou zomaar onbedoeld ruimte kunnen blijven bestaan voor doorwerking van de vloek uit Genesis 3.

Tegelijk stelt Galaten 3 ons dan voor de vraag op welke manier mannen en vrouwen sámen het beeld van God mogen laten zien in de gemeente, zodat duidelijk wordt dat God een God van liefde is die ons in zijn Zoon liefheeft als zichzelf. God geeft hen aan elkaar om zij aan zij te staan in zijn dienst, tot opbouw van de gemeente en tot eer van zijn grote naam. Zij aan zij: ook in de ambten.

Galaten 3:25-29 gaat dus niet expliciet over gaven en diensten in de gemeente, maar de tekst bepaalt ons wel bij de overgang van oude naar nieuwe verbond en het herstel van verhoudingen in Christus. Die nieuwe werkelijkheid heeft consequenties voor het samenleven en samenwerken in de gemeente van Christus. Galaten 3:28 (zie ook Kolossenzen 3:18-25) schetst een christelijke gemeenschap die bestaat uit Joden en Grieken, slaven en vrijen en mannen en vrouwen die in deze wereld een gemeenschap van liefde mogen vormen als model van een nieuwe mensheid (Efeziërs 2:15). De vraag is of we deze nieuwe werkelijkheid wel voldoende gezien en gehonoreerd hebben. Concreet: welke invulling krijgt dit als het gaat om de ambten?

Ambtsbediening is dienstbaarheid

Het Nieuwe Testament kent het woord 'ambt' niet.⁵⁰ Waar wij het hebben over ambten, gaat het in het Nieuwe Testament vaak over gaven. Toch is er wel een woord dat er uitspringt als het gaat over taken in de gemeente. Prof. dr. J.P. Versteeg wijst erop dat het centrale woord dat hiervoor wordt gebruikt, het woord 'dienst' (Grieks: *diakonia*) is. Hij wijst erop dat het hier gaat om een geheel nieuwe karakterisering die elk element van eer en waardigheid mist. Het mag volgens hem opvallend heten dat voor deze unieke aanduiding is gekozen. Op deze wijze wordt duidelijk gemaakt dat niet autoriteit, maar dienstbaarheid karakteristiek is voor het ambtsbegrip in het Nieuwe Testament. Het ambt is zelfs in twee opzichten als dienst te karakteriseren. Het is zelf dienst en het is gericht op dienst. Het ambt is dienst ten dienste van het charismatisch dienen van de gelovigen.⁵¹

Ook als we spreken over het gezag van het ambt, hebben we bovenstaande dus in rekening te brengen. Gezag ontleent het ambt nooit aan zichzelf, maar aan het Woord. Dit gezag blijft gelden, ook als vrouwen in de gemeente een bijzondere dienst vervullen.

⁴⁹ Zie P. van der Velde in de al eerder genoemde bundel *De Geest schrijft wegen in de tijd*.

⁵⁰ Van Bruggen, J., *Ambten in de apostolische kerk. Een exegetisch mozaiek*, Kampen: Kok 1984, p. 146.

⁵¹ Versteeg, J.P., *Kijk op de kerk*, p. 30-31.

Conclusie

Overzien we het geheel van onze bevindingen in dit hoofdstuk, dan valt op dat het grondpatroon dat we tegenkwamen in het onderwijs van Jezus, namelijk 'niet heersen, maar dienen', ook het grondpatroon is dat doorklinkt als het gaat over de verhouding tussen mannen en vrouwen binnen het nieuwe verbond. Omdat zij één zijn in Christus worden ze geroepen om gezamenlijk het beeld van God te vertonen.

Deze werkelijkheid vraagt om een concrete, gezamenlijke invulling van deze taak, waarbij mannen en vrouwen, elk met de gaven die zij van de heilige Geest hebben ontvangen, naast elkaar staan in de dienst aan God en elkaar van harte dienen. Dit geldt dan ook ten aanzien van alle ambten in de gemeente van Christus. We zagen immers dat in het Nieuwe Testament geen dwingende reden is te vinden waarom vrouwen bepaalde taken of ambten niet zouden mogen bekleden.

Zowel voor mannen als vrouwen geldt dat het wel of niet bekleden van een ambt niet voortkomt uit het verschil in sekse, maar uit de gaven die ze ontvangen hebben en de taken waartoe ze geroepen worden. Daarmee worden verschillen tussen mannen en vrouwen niet uitgevlakt, maar hun man-zijn of vrouw-zijn is niet de basis op grond waarvan hun bepaalde taken of ambten toegekend of onthouden worden.

3. M/V en ambt en de hedendaagse cultuur

Samenvatting vooraf

Er wordt in de discussie over het toelaten van vrouwen tot de ambten wel gezegd dat dit een, al dan niet bewust, buigen is voor de hedendaagse Westerse cultuur. Daarmee wordt bedoeld: het huidige denkklimaat, de algemeen geldende en vaak niet geëxpliciteerde normen en waarden. Dit hoofdstuk gaat in op deze argumentatie. De conclusie is dat je dit niet zo stellig kunt beweren.

Kerk in tijd en cultuur

Christus' kerk bevindt zich altijd middenin de cultuur van haar tijd, ze zweeft niet in het luchtledige. Daardoor moet ze zich altijd op een bepaalde manier verhouden tot die cultuur, en dat heeft ze ook altijd gedaan. Het gaat dan om de vraag: hoe verhouden zich de normen en waarden van de samenleving waarin de kerk zich bevindt tot de christelijke normen en waarden, en in hoeverre is er over en weer sprake van beïnvloeding? De Bijbel maakt duidelijk dat de kerk als taak en roeping heeft om genezend aanwezig te zijn in de samenleving; als zout en licht (Matteüs 5:13-16; vgl. Filippenzen 2:15; Titus 2:7-8; 1 Petrus 2:12). Dat maakt haar relevant.

Niet eenduidig

Hoe de kerk zich verhoudt tot de cultuur verschilt. Er zijn onderwerpen waarbij de kerk afstand behoort te houden tot de cultuur. Voorbeelden daarvan zijn de heersende losse seksuele moraal, de egoïstische genotscultuur en de enorme nadruk op het individu en op economische belangen en motieven. Dat denkklimaat staat ver af van de Bijbelse moraal. Er zijn ook onderwerpen waarbij de kerk juist voorop zou moeten lopen ten opzichte van de samenleving. Voorbeelden daarvan zijn de aandacht voor het milieu, de zorg voor ontheemden, en het streven naar rechtvaardige sociale en economische verhoudingen. Bij wat zich aandient vanuit de cultuur zullen we moeten 'onderscheiden waar het op aankomt' (Filippenzen 1:10).

Geest en cultuur

Dat onderscheid tussen terreinen waarop de kerk zich distantieert van de cultuur en waarin ze voorop zou moeten gaan, maakt de stelling dat de man/vrouw en ambtbesluiten van de synode van Meppel zonder meer 'meegaan met de cultuur' worden genoemd, al wankel. Met dat stempel wordt namelijk de suggestie gewekt dat de ons omringende cultuur altijd slecht is en dat je als kerk nooit mee moet gaan met tendensen in de samenleving. Met andere woorden, de kerk zou per definitie argwanend moeten staan tegenover ontwikkelingen in de cultuur.

Er zijn echter voorbeelden waaruit het tegendeel blijkt, namelijk dat de kerk juist iets had moeten leren van de tijd en cultuur waarin ze functioneerde. In de periode dat in de samenleving verzet rees tegen slavernij heeft de kerk nog lang met een beroep op de Bijbel slavernij verdedigd. Toen in de samenleving apartheid aan de kaak werd gesteld, gebeurde op dat terrein precies hetzelfde. Die twee voorbeelden wijzen erop dat de heilige Geest via de cultuur de kerk soms iets duidelijk kan maken over de wil van God in de tijd waarin ze functioneert. Dat vraagt om een zorgvuldige beoordeling van de situatie waarin vrouwen in de samenleving dezelfde functies bekleden als mannen terwijl de kerk hen uit de ambten weert. Misschien dat juist dat laatste wel gebeurd is vanuit beïnvloeding door de cultuur tot aan het begin van de twintigste eeuw, terwijl de Bijbel een andere weg wijst. Dat zou betekenen dat de kerk zo'n anderhalf millennium meer de cultuur heeft gevolgd dan de Bijbel.

‘Christ and Culture’

Over hoe de kerk en de cultuur zich tot elkaar verhouden, schreef Richard Niebuhr (1894-1962) in 1951 het inzichtgevende boek *Christ and Culture*.⁵² Niebuhr onderscheidt verschillende mogelijke posities:

1. Christus tegenover de cultuur: radicale afwijking van en terugtrekking uit de cultuur;
2. De Christus van de cultuur: je thuis voelen in de cultuur, die goddelijke lichtpunten vertoont;
3. Christus boven de cultuur: genade tilt de cultuur naar een hoger plan;
4. Christus en cultuur in paradox: je van Godswege geplaagd te weten in een veroordeelde cultuur;
5. Christus die de cultuur transformeert: genade herschept de cultuur naar Gods wil.

Het verwijt dat de man/vrouwbesluiten van de synode van Meppel betekenen dat de kerk buigt voor de cultuur, ziet deze besluiten in het licht van positie 4. Niebuhr maakt in zijn boek duidelijk dat er ook andere posities mogelijk zijn.

Christelijke emancipatie van de vrouw

Deze besluiten kunnen zeker gezien worden als het resultaat van een christelijke emancipatie van de vrouw. Er zijn in de gereformeerde traditie al sinds het begin van de vorige eeuw aanzetten geweest tot het doordenken van de plek van de vrouw in de kerk.⁵³ Ontwikkelingen in de samenleving zijn de aanleiding om na te denken over het toelaten van vrouwen tot de ambten, maar het besluit dat genomen is, is het gevolg van hernieuwde doordenking van wat God in zijn Woord op dit vlak van ons vraagt. Het getuigt van zelfreflectie als bij die doordenking deze vraag een rol speelt: hoe sterk is de ons vertrouwde situatie door de cultuur gekleurd? Laten we op zoek gaan naar datgene waarin de huidige cultuur een bedreiging vormt voor de man/vrouwverhouding, maar ook naar datgene waarin de cultuur ons op een goede manier uitdaagt.

Alert blijven

Het is belangrijk om als kerkverband, als plaatselijke gemeenten en als individuele gelovigen alert te zijn op beïnvloeding door dingen in de samenleving die ingaan tegen Gods Woord. In tijden waarin de kerk verbinding zoekt en vindt met de samenleving is het zaak om principieel geen water bij de wijn te doen. Dan is waakzaamheid geboden: gaan we niet te veel mee in de cultuur op terreinen waar de Bijbel ons een andere weg wijst? Maar ongewenste beïnvloeding door de cultuur vindt minstens zo sterk plaats in ons hart. De Bijbel heeft het eerste en het laatste woord op alle terreinen van ons leven, ook daar waar de samenleving ons leven binnendringt. Maar de heiliging van het leven begint niet bij de besluiten over toelating van vrouwen tot de ambten, maar in ons eigen hart.

Conclusie

Aanleiding om na te denken over het toelaten van vrouwen tot de ambten zijn ontwikkelingen in de samenleving, maar het besluit dat genomen is, is het gevolg van hernieuwde doordenking van wat God in zijn Woord op dit vlak van ons vraagt.

⁵² Niebuhr, H.R., *Christ and culture*, HarperCollins Publishers Inc, 1951.

⁵³ Kuijper, A., *Tractaat van de Reformatie der kerken*, Höveker en Zoon, Amsterdam: 1883.

Maarten Verkerk, Nienke Verkerk-Vegter en Hillie van de Streek, *Herman Bavinck en het 'vrouwenvraagstuk'. Religie als motivatie en inspiratie*. Tijdschrift voor Genderstudie 2012, nr. 1.

4. Diversiteit en eenheid⁵⁴

Samenvatting vooraf

De bezinning op het onderwerp man/vrouw en ambt en de besluiten die de synode van Meppel genomen heeft, hebben tot drie uitkomsten geleid. Mensen zijn op grond van Bijbelse argumenten tegen het toelaten van vrouwen tot de ambten, of voor, of zien Bijbels gezien ruimte voor beide standpunten. Het lijkt ons niet te lukken om elkaar te overtuigen en tot algehele overeenstemming te komen. De vraag is: hoe gaan we als kerk met deze situatie om?

Ook daar wordt verschillend over gedacht. Sommigen benadrukken de verschillen en trekken de conclusie dat het onmogelijk is om met mensen die op dit punt een andere visie hebben samen in één kerk te blijven. Het gevolg is een kerkscheuring. Anderen erkennen de verschillen maar vinden ze niet van dien aard dat ze niet binnen één kerkverband te verenigen zouden zijn.

Wij willen pleiten voor deze laatste optie. Dat wil niet zeggen dat we het streven naar eenheid voorrang geven op de noodzaak om nauwkeurig naar de Bijbel te luisteren. Die twee mag je nooit tegen elkaar uitspelen. Maar het is juist de heilige Schrift die ons erbij bepaalt hoe belangrijk de Heer van de kerk zelf eenheid vindt. Eenheid is voor de Heer geen bijkomstigheid.

Geboden uniformiteit?

In de tijd die achter ons ligt, waren we eraan gewend dat binnen ons kerkverband, van Limburg tot Groningen, uniformiteit heerste. Iedere kerk gebruikte dezelfde orde van dienst en overal werden dezelfde psalmen en gezangen gezongen. Men las dezelfde krant en stemde op dezelfde politieke partij. Die uniformiteit was geen kwestie van een Bijbels principe; zo zat toen de samenleving in elkaar. Nu die situatie klaarblijkelijk veranderd is, rijst de vraag: welke (mate van) uniformiteit vraagt God in de Bijbel van ons? In dit rapport proberen we op zorgvuldige wijze te laten zien dat de besluiten van de synode van Meppel Bijbels verantwoord zijn en berusten op een andere exegese dan die voorheen gehanteerd werd. Verschil in exegese is niet nieuw en moeten we elkaar gunnen. Maar nu we constateren dat dat tot een toename aan diversiteit in de praktijk van het kerkelijk leven leidt, zullen we wegen moeten vinden om daar op een Bijbelse manier mee om te gaan.

De Bijbelse waarheid

Belangrijk is om vast te stellen wat het gewicht is van het onderwerp in kwestie. Als het gaat over het al dan niet toelaten van vrouwen tot de ambten, gaat het niet over de leer van de verlossing maar over de inrichting van de ambten, de manier waarop je de kerkregering vormgeeft. Misschien kan dat op verschillende manieren en is er ruimte voor verschillend denken en handelen op dit punt.

We zijn dit niet zo gewend; vaak hebben we gedacht dat de Bijbel op alle terreinen tot één standpunt moest leiden omdat er anders geen objectieve waarheid meer zou zijn. Maar het is niet de aard van de Bijbel om ons over allerlei zaken één standpunt te leren. Tegenover het postmodernisme houden wij vast aan één waarheid. Die ene waarheid wordt niet gevormd door conclusies of standpunten van mensen, zelfs niet door synodebesluiten of eeuwenlang kerkelijk beleid, maar door het ene Woord van God (art. 7 NGB). Dat is de ene waarheid waarop wij in elke discussie hebben terug te vallen. Deze ene waarheid is door de kerk samengevat in de ware en volkomen leer van de verlossing (tweede doopvraag), datgene wat we in onze belijdenissen hebben verwoord. Opvallend genoeg is er niets in onze belijdenis wat ons ervan weerhoudt om de ambten voor vrouwen open te stellen.

Hoe gebruik je dan het Woord van God om tot een standpunt te komen? Belangrijk is de erkenning dat er reliëf zit in het gebruik van de Bijbel: er wordt niet alleen voorgeschreven maar ook beschreven, er

⁵⁴ Voor dit onderdeel is gebruik gemaakt van het rapport van de synode van de Christian Reformed Churches (2000)

worden niet alleen normen gegeven maar ook voorbeelden, de Bijbel betreft op sommige punten de wacht maar wijst op andere punten een richting.

Een aantal van de teksten die een rol spelen in de man/vrouw en ambtbezinning is ingebed in passages waar Paulus het heeft over de organisatie van Gods volk. Als er verschil van inzicht is over wat Paulus daar voor ons precies mee bedoelt, wil dat niet zeggen dat dat ons van Christus scheidt en van de nieuwe mensheid die hij bezig is te scheppen. Om dat verschil van inzicht hoeven wij daarom niet van elkaar weg te lopen, elkaar af te wijzen, of elkaar de deur te wijzen. Het is belangrijk om over het onderwerp met elkaar te blijven spreken vanuit onze gezamenlijke band met Jezus Christus, het hoofd van de kerk.

We constateren dus dat de vraag of vrouwen de ambten mogen bekleden niet de kern van het geloof raakt, maar de inrichting van het kerkelijk leven. Deze constatering mag ook helpen bij afwegingen die we in ons eigen geweten moeten maken. Er wordt wel gezegd: wie moeite ervaart met synodebesluiten moet voor zichzelf, in zijn eigen geweten, kunnen verantwoorden of hij/zij bij een kerkelijke gemeente kan blijven horen die met de betreffende besluiten instemt. Dat kan beslist een zware worsteling zijn. Maar een ernstig verschil van mening over de inrichting van de kerk moet opgelost worden binnen de eenheid van de kerk. De Bijbel en in haar spoor diverse gereformeerde voormannen wijzen ons die richting.

Het Bijbelse ideaal van eenheid

Jezus roept zijn volgelingen op om de eenheid te bewaren. De bekendste tekst in dat verband is waarschijnlijk Johannes 17:20-23. In zijn zogeheten hogepriesterlijk gebed toont Jezus een diepe bewogenheid voor het welzijn van de kerk. Hij wijst op dreigingen en krachten die van buiten komen, op de manifestatie van macht door de duivel (Johannes 17:11-19). Hij benoemt ook de interne bedreiging van de eenheid (Johannes 17:20-23). Het meest opvallend is zijn diepe wens en wil, weergegeven in de herhaling van de verzen 21 en 23, dat eenheid van de kerk een getuigenis voor de wereld moet zijn: 'Dan zullen zij volkomen één zijn en zal de wereld begrijpen dat u mij hebt gezonden, en dat u hen liefhad zoals u mij liefhad' (Johannes 17:23). Het doel dat de Heer met de kerk heeft, wordt mede gerealiseerd door haar eenheid. Scheuringen vormen een negatief getuigenis, zowel voor de wereld als voor de leden van de kerk, in het bijzonder de jonge, nieuwe christenen en de zwakkeren in geloof.

Christus' klemmende oproep in Johannes 17 wordt door Paulus uitgewerkt in zijn brief aan de Korintiërs. De leden van de kerk, 'geheiligd door Christus Jezus (...) geroepen om zijn heiligen te zijn' (1 Korintiërs 1:2), hebben een dringende verantwoordelijkheid om zich in te zetten voor het bewaren van de eenheid: 'Broeders en zusters, in de naam van onze Heer Jezus Christus roep ik u op om allen eensgezind te zijn, om scheuringen te vermijden, om in uw denken en uw overtuiging volkomen één te zijn' (1 Korintiërs 1:10-13). Scheuringen en verdeeldheid in het lichaam van Christus zijn in regelrechte tegenspraak met hoe de gemeenschap van de kerk hoort te zijn. Paulus begreep dat het zijn opdracht was als apostel om het evangelie te verkondigen dat alle ogen gericht zouden zijn op de centrale figuur van Christus. Partijdigheid die het lichaam verdeelt, leidt af van dat essentiële doel van de dienst van het evangelie.

Bijbels omgaan met verschillen en fouten

In Efeziërs 4:3 geeft Paulus de richtlijn: 'Span u in om door de samenbindende kracht van de vrede de eenheid te bewaren die de Geest u geeft.' Door de kerk moet immers de wijsheid van God in al haar schakeringen zichtbaar worden (Efeziërs 3:10). Opvallend genoeg beveelt hij niet eenvoudigweg om de eenheid in Christus te bewaren. Hij geeft een praktische leidraad voor hoe die eenheid bewaard moet worden.

In Efeziërs 4:4-6 somt hij op wat alle gelovigen gemeenschappelijk hebben: 'één lichaam en één geest, één hoop op grond van hun roeping, één Heer, één geloof, één doop en één God en Vader van allen.' Dat

wil zeggen, als de kerk geconfronteerd wordt met scheuring en verdeeldheid, moet zij een beroep doen op het hart van het christelijke geloof. Eenheid in diversiteit is mogelijk door de samenbindende kracht van de vrede: bescheidenheid, zachtmoedigheid en elkaar geduldig verdragen uit liefde (Efeziërs 4:2). Bescheidenheid duidt hier op nederigheid in de relatie met God, bij zachtmoedigheid gaat het over je opstelling tegenover je medemens, en geduldig verdragen uit liefde wil zeggen dat je de ander de ruimte gunt anders te zijn, te denken en te doen. Wij zijn geroepen om de waarheid van Gods Woord hoog te houden én wij zijn geroepen om nederig en zachtmoedig te zijn en elkaar geduldig in liefde te verdragen.

Juist de combinatie is belangrijk. Ook God zelf veegt de waarheid – van onze zonden – niet onder het tapijt, maar hij vindt een weg om niets af te doen aan die realiteit en toch een relatie met ons te hebben. Het is de zonde in mij die me ertoe aanzet om relaties op te offeren; het is een ontbindende kracht. Maar als het in heel het evangelie draait om het herstel van relaties, mag ik relaties niet opofferen. Jezus zelf offerde zich op om vijanden met elkaar te verzoenen. De eenheid van de kerk wordt niet bedreigd door verscheidenheid maar door verdeeldheid. We zullen wegen moeten vinden om verdeeldheid te voorkomen.

In bepaalde opzichten kunnen verschillen binnen de gemeente het lichaam van Christus goeddoen. In 1 Korintiërs 12 bijvoorbeeld laat Paulus zien dat verscheidenheid in het lichaam noodzakelijk is en een gezond kenmerk van de kerk (zie ook Romeinen 12:4). Voor alle duidelijkheid: de verscheidenheid waar hij het over heeft, heeft betrekking op de verscheidenheid in geestelijke gaven, niet op een verschil van inzicht of conflicterende uitleg van de Bijbel. Niettemin is zijn nadruk op het herkennen en accepteren van verschillen zonder snel met een oordeel te komen instructief voor de houding die het lichaam van Christus dient te kenmerken. Deze houding wordt treffend beschreven in het wondermooie hoofdstuk 13 uit 1 Korintiërs, waarin de oproep tot geloof, hoop en liefde uitmondt in de verklaring dat de liefde van deze drie de grootste is.

Liefde in de diepe Bijbelse betekenis komt niet in de plaats van christelijke gehoorzaamheid aan Gods Woord. Nee, in 1 Johannes wordt herhaaldelijk benadrukt dat gehoorzaamheid en liefde onafscheidelijk zijn. Liefde is de essentiële verbindende factor die een christelijke gemeente in staat stelt om op haar doel gefocust te blijven: God verheerlijken door te bouwen aan zijn koninkrijk. Om die reden bidt Paulus ook dat ‘uw liefde blijft groeien door inzicht en fijnzinnigheid, zodat u kunt onderscheiden waar het op aankomt. Dan zult u op de dag van Christus zuiver en onberispelijk zijn, vol van de vruchten van de gerechtigheid, die u dankt aan Jezus Christus, tot lof en eer van God’ (Filippenzen 1:9-11). Als er door verschil van mening onderlinge verdeeldheid heerst in de kerk, boet ze tragisch genoeg in aan kracht. Dat geldt op verschillende terreinen: missionair, om het evangelie te verkondigen aan anderen, maar ook in het vermogen om de eigen leden te laten groeien in heilige gehoorzaamheid.

We geloven op grond van Gods Woord dat al Jezus’ leerlingen één zijn in hem. Dat moet zichtbaar zijn en blijven in de kerk. Altijd zullen er tegenkrachten zijn die dat doel proberen te ondermijnen. Filippenzen 4:2-3 doet een persoonlijk beroep op iedere gelovige om alles op alles te zetten om het eens te worden met de anderen in de Heer. Die laatste toevoeging is essentieel om de dynamiek in Paulus’ oproep te begrijpen. Onze eenheid is in Christus. Zolang wij ons in alles richten op hem als redder en als Heer van de kerk kunnen we eenheid uitstralen en bewaren. Zowel in Filippenzen 4 als in 1 Korintiërs 1 is Paulus diep bezorgd over de schade die de zichtbare scheiding toebrengt aan de missie van de kerk.

Filippenzen 2:3 roept ons op om in alle bescheidenheid de ander belangrijker te achten dan onszelf. Die oproep staat niet op zichzelf. De Bijbel leert ons dat het volk van God samen moet wandelen in nederigheid en in een geest van wederzijdse dienstbaarheid. We dienen ‘ons aan elkaar [te] onderwerpen vanuit onze band aan Christus’ (Efeziërs 5:21). In onze geseculariseerde samenleving is dat geen gemakkelijke opdracht. Daarin staan het belang en de rechten van het individu voorop. Zomaar vertaalt zich dat binnen de kerk naar een houding dat we vinden dat we een van God-gekregen-recht hebben op een kerk of kerkverband waarin we allemaal gelijk denken over zaken die

niet de kern vormen van ons geloof en geen kenmerk zijn van een christelijke levenswandel. Als het er zo aan toe gaat, bepaalt de Heer van de kerk niet langer de grenzen van de kerk, maar doen we dat zelf. We leren over omgaan met verschillen van wat Paulus aan Timoteüs schrijft. In Efeze hadden valse leraars beweerd dat de opstanding al had plaatsgevonden. Dat is bepaald geen onbelangrijk punt. Paulus schrijft dan aan Timoteüs dat hij geen ruzie moet maken, maar voor iedereen vriendelijk moet zijn. Hij moet een goede leraar zijn en een verdraagzaam mens, en zijn tegenstanders zachtmoedig terechtwijzen. Dan brengt de Heer hen misschien tot inkeer, zodat zij de waarheid leren kennen (2 Timoteüs 2:24-26). Zelfs in het geval van een dwaling van dit kaliber dient de benadering van de dienaar van het evangelie zo te zijn dat een positief contact blijft bestaan. Hoeveel te meer dient dat het geval te zijn onder hen die allen Christus als Heer belijden, naar de Schriften.

Rond de Reformatie

De Reformatie van de zestiende eeuw was bij uitstek een tijd waarin onderlinge verschillen zich manifesteerden binnen de kerk. Het is leerzaam om te kijken hoe het er toen aan toeling. Voor alles deden de reformatoren een beroep op het Woord van God als het fundament van de waarheid.

Maarten Luther

Luther verafschuwde de gedachte om de kerk te verlaten. Wat voor hem het wezen van de kerk uitmaakte, was de aanwezigheid van Christus in de prediking van het Woord en de bediening van de sacramenten. Hij vond dat je de kerk niet mocht verlaten zolang het Woord verkondigd en de sacramenten bediend werden. In feite stond Luther altijd klaar om reformatie van de kerk te verdedigen, meer dan scheiding of verdeeldheid. Het was pas in 1537-1538 dat hij tot definitieve aanvaarding van de verdeeldheid in de kerk kwam. Maar kort daarna, in zijn boek *Over concilies en de kerk* uit 1539, erkende hij dat zelfs als kerkelijke concilies verkeerde beslissingen namen over belangrijke theologische onderwerpen, dat niet noodzakelijkerwijs reden was om het gezag van de kerkelijke vergadering te verwerpen of de kerk te verlaten. In Luthers optiek was het, zolang het evangelie in de kerk verkondigd werd en dus de werkelijke aanwezigheid van Christus zichtbaar was, noodzakelijk om de kerk van binnenuit te reformeren.

Johannes Calvijn

Ook voor Calvijn was de leer van de kerk cruciaal als het ging om de vraag hoe je moet omgaan met verschil van uitleg en inzicht. Het vierde boek van zijn *Institutie* is gewijd aan de kerk. Breedvoerig beargumenteert hij dat het als de kenmerken van de ware kerk aanwezig zijn niet gerechtvaardigd is om van de kerk weg te gaan, of deel te nemen aan scheuringen op grond van fouten of leugens in de kerk. Het volgende citaat laat zien hoe Calvijn erover dacht.

‘Wat wij zeggen, dat de zuivere bediening des Woords en het zuivere gebruik in de bediening der sacramenten een pand en kenteken is, dat wij die gemeenschap, waarin beide aanwezig zijn, veilig als een ware kerk kunnen aanvaarden, daarvan gaat de betekenis zo ver, dat die kerk nooit verworpen mag worden, zolang ze daarbij blijft, ook al is ze overigens vol van fouten. Ja zelfs zal er in de bediening van de leer of der sacramenten enige fout kunnen insluipen, zonder dat die ons van haar gemeenschap behoort te vervreemden. Want de hoofdstukken der ware leer zijn niet alle van één gestalte. Sommige zijn zo noodzakelijk om te weten, dat ze bij allen ontwijfelbaar vast moeten staan, als leerstukken, die de godsdienst eigen zijn. Als daar zijn, dat er één God is, dat Christus God is en de Zoon Gods, dat onze zaligheid gelegen is in Gods barmhartigheid en dergelijke. Er zijn andere, waarover tussen de kerken geschil is, maar die toch de eenheid des geloofs niet verscheuren. Want welke kerken zouden om dit ene uit elkaar gaan, wanneer de ene, niet uit lust tot twisting, niet uit hardnekkigheid om staande te houden, meent, dat de zielen, wanneer ze uit de lichamen verhuizen, naar de hemel opvaren, en de andere niets zekers durft zeggen aangaande de plaats, maar toch voor zeker houdt, dat de zielen de

Heer loven? De apostel zegt (Filippenzen 3 : 15): 'Zovelen als wij volmaakt zijn, laat ons hetzelfde gevoelen; indien gij iets anderszins gevoelt, ook dat zal u God openbaren.' Geeft hij niet voldoende te kennen, dat verschil van mening over zulke niet zo noodzakelijke zaken, geen oorzaak van scheiding behoort te zijn onder Christenen? Het is in de eerste plaats wel zaak, dat wij in alles eensgezind zijn; maar aangezien er niemand is, die niet door enige nevel van onwetendheid omhuld is, moeten wij of geen kerk overlaten, of het misverstand vergeven in die zaken, in welke men, zonder de hoofdsom der religie te schenden en zonder verlies der zaligheid, onwetend mag zijn.'⁵⁵

Volgen we Luther en Calvijn, dan zou een kerkscheuring op grond van verschil aan inzicht over vrouwelijke ambtsdragers alleen gerechtvaardigd zijn als duidelijk kan worden aangetoond dat de kenmerken van de ware kerk in het geding zijn. Concreet: als de aanwezigheid van Christus in de verkondiging van het Woord en de bediening van sacramenten ter discussie staan. Als daar geen sprake van is, dan rest er maar één ding naar de mening van de reformatoren: in de kerk blijven en daarbinnen werken aan reformatie en een beter begrip van Gods Woord.

Achttiende/negentiende eeuw

De echo van deze houding klinkt door in de stem van de gerespecteerde leider Abraham Kuyper (1837-1920), die net als de reformatoren het krachtig opnam voor de eenheid van de kerk. In zijn *Tractaat van de reformatie der kerken*, schetst Kuyper twee scenario's:

1. 'Je ziet en weet dat jouw kerk een synagoge van de satan is geworden. Als dát zo is, dan moet je zonder te aarzelen haar verlaten en het stof van je voeten tegenover haar afschudden.
2. Je ziet en weet dat jouw kerk nog niet een synagoge van de satan is geworden. Als dát zo is mag je haar nog geen scheidingspapieren toesturen. Integendeel, je hebt de plicht om te blijven.

In navolging van Calvijn willen we iedereen heel ernstig aansporen om te zien of de kerk, die je wenst te verlaten, inderdaad door God op zo' n manier is verlaten dat ze niet alleen haar welzijn heeft verloren maar ook het wezen van de kerk. Je mag de kerk jouw liefde niet onthouden omdat ze ziek is of verminkt. In plaats daarvan mag zij, gezien haar ziekte, juist een grotere betrokkenheid van jou verwachten.'⁵⁶

Begrensde verantwoordelijkheid

Het is waar dat de vrijgemaakte kerk veranderd is, ook op het punt van uniformiteit. Maar die veranderingen verlopen niet overal in hetzelfde tempo. De toegenomen diversiteit kan de vraag oproepen: tot waar reikt mijn verantwoordelijkheid en wanneer word ik in mijn geweten gebonden? Belangrijk is de wetenschap dat gemeenteleden niet verantwoordelijk zijn voor de besluiten van de kerkenraad. Sterker nog, zelfs ambtsdragers hoeven het niet eens te zijn met een besluit dat in meerderheid door de kerkenraad genomen is. Evenmin zijn plaatselijke kerken verantwoordelijk voor de besluiten van andere kerken. 'Laten we niet de schijn wekken over elkaars geloof te willen heersen' (2 Korintiërs 1:24).

In dit verband is een uitspraak van de generale synode van Groningen-Zuid (1978) inzake de doop van geadopteerde kinderen het vermelden waard. De synode sprak uit dat de besluiten geen bindende leeruitspraak waren, maar een kerkelijke regel voor de dooppraktijk. Op een vergelijkbare manier zijn de besluiten van de synode van Meppel om vrouwen toe te laten tot de ambten geen bindende leeruitspraken maar bieden ze kerkelijke ruimte aan plaatselijke gemeenten bij de inrichting van de ambten. Kort geformuleerd: de besluiten leggen geen universele waarheid vast, maar bieden een richtlijn voor de kerkelijke praktijk. Vervolgens is het belangrijk om de praktijk zo vorm te geven dat er zowel ruimte blijft voor wie zich kan vinden in die richtlijn als voor wie er moeite mee heeft.

⁵⁵ Calvijn, J., *Institutie IV.1.12*, Delft: Meinema 2^e druk 1949.

⁵⁶ Kuyper, A., *Tractaat van de Reformatie der kerken*, Amsterdam: Höverker en Zoon 1883, p. 162.

Tolerantie en tegenstanders

De Bijbel leert ons onderscheid te maken tussen verschillen die zich binnen de kerk voordoen en de strijd met de tegenstanders. Die laatste term komt uit Filippienzen 1:28.

In de gemeente van Filippi is men het lang niet over alles eens, zo blijkt uit de brief. Toch moeten de broeders en zusters leren samen te strijden voor het evangelie (1:27). Het is een grote vergissing om deze twee categorieën door elkaar te halen, alsof broeders en zusters die voor hetzelfde evangelie staan je tegenstanders zijn. Ja, er zijn tegenstanders, er is dus geen grenzeloze ruimte. Maar onder hen die strijden voor het geloof in het evangelie kunnen meningsverschillen bestaan. Die meningsverschillen mogen hun eenheid echter niet in gevaar brengen. Geen van beide posities in de discussie rond vrouwelijke ambtsdragers mag geduid worden als onwil om zich aan Gods Woord te onderwerpen. We bouwen allemaal op hetzelfde fundament (1 Korintiërs 3:10-15). Daarom is verdraagzaamheid op zijn plaats.

Bij verschil van inzicht past nederigheid. Niemand van ons kan het laatste woord over dingen spreken. Verschillen van inzicht over wat God in zijn Woord bedoelt, komen voort uit onze menselijke en zondige beperktheid.

Het is belangrijk twee gevaren onder ogen te zien: Gods woord loslaten, maar ook: woorden van mensen maken tot woord van God. We hebben elkaar nodig (Efeziërs 3:18-19). We staan zij aan zij in de gezamenlijke zoektocht naar Bijbelse antwoorden. Het geeft vertrouwen in elkaar als we in gesprek gaan en blijven, en bij elkaar de liefde voor God, zijn Woord en zijn kerk ontdekken.

De katholieke kerk

De kerk wordt gevormd en gevuld door hen die Christus belijden als de gezalfde Zoon van God (Matteüs 16:13-18). Veel van de mensen die achter Jezus aanlopen, zien hem als een voorloper van de messias: Elia, Jeremia, Johannes de Doper. Maar de discipelen zien Jezus als de messias zelf. Petrus brengt het namens de leerlingen onder woorden: 'U bent de messias, de Zoon van de levende God.' Jezus' antwoord is: deze belijdenis heeft God de Vader in je hart gelegd. En: 'Jij bent Petrus, de rots waarop ik mijn kerk zal bouwen.'

God laat mensen belijden dat Jezus de gezalfde Zoon is, en samen vormen zij kerk. Artikel 27 NGB zegt over de kerk: Zij is een heilige vergadering van de ware gelovigen. Iets daarvan zie je in de groeiende eenheid over kerkgrenzen heen. Tegelijk roept dit spanning op: er is een bepaalde eenheid, maar we zijn niet één. Maar als we wel één zouden worden, is de spanning niet verdwenen: wel één, maar het niet eens over allerlei zaken.

Op de gebroken werkelijkheid dat er maar één kerk is terwijl er allerlei kerken zichtbaar zijn, kun je op verschillende manieren reageren. Je zou kunnen zeggen: als er maar één kerk is, dan moeten al die andere kerken wel fout zijn. Je zou ook kunnen zeggen: er is inderdaad maar één kerk, maar het foute aan het bestaan van al die verschillende kerken zijn wij, de gelovigen. Ons lukt het niet om de eenheid te hebben die er zou moeten zijn. De katholiciteit van de kerk onderhoud je door je aan elkaar verbonden te weten door gebrokenheid heen, zoals die uitkomt in het onvermogen om elkaar te overtuigen van waarheid en dwaling.

Conclusies

De verschillen met betrekking tot de vrouw in het ambt hebben de eenheid die we in Christus hebben onder spanning geplaatst. Sommigen zijn er niet zeker van dat de GKv nog altijd trouw wil blijven aan Gods Woord. Anderen hebben de uitspraken van de synode van Meppel uitgelegd als een signaal dat de kerk haar trouw aan het Woord is vergeten en is gecapituleerd voor veranderingen in de samenleving die haaks staan op Gods Woord. Die constatering leidt ertoe dat sommige leden hun plaatselijke kerk dreigen te verlaten. Ook heeft een aantal buitenlandse kerken waarmee we jarenlang een zusterkerkrelatie onderhielden de banden verbroken. Dat is voor iedereen die erbij betrokken is een diep verdrietige ontwikkeling. Het verschil van mening over het onderwerp man/vrouw en ambt heeft tot nu toe als een sterk divergerende kracht gewerkt, die uit elkaar getrokken heeft en uit elkaar trekt wat bij elkaar hoort.

In dit hoofdstuk hebben we geprobeerd te laten zien hoe andere overtuigingen en conclusies met betrekking tot de eenheid van het lichaam van Christus kunnen zorgen voor een convergerende kracht die sterk genoeg is om verwarring en verdeeldheid te weerstaan en te overwinnen.

In het licht van de Bijbelse opdracht tot eenheid doen we een beroep op al onze broeders en zusters in Christus om het wederzijdse vertrouwen te koesteren, zowel in de eigen gemeenschap als wereldwijd.

5. Hermeneutiek en Schriftgezag

Samenvatting vooraf

Hermeneutiek speelt een rol in de bezinning op man/vrouw en ambt. Belangrijk is dat je op een verantwoorde manier met de Bijbel omgaat. Bij grote veranderingen wordt terecht de vraag naar erkenning van het gezag van de Schrift gesteld. Die vraag wordt in dit hoofdstuk beantwoord. Bezinning op nieuwe vragen kan alleen vanuit het getuigenis van de Schrift zelf plaatsvinden en langs die weg doorzichtig en legitiem worden. Die nieuwe bezinning kan worden omschreven als vrijheid van exegetische.

Hermeneutiek

Hermeneutiek is reflectie op de manier van Bijbeluitleg en Bijbellezen. Kort gezegd: exegetische is de Bijbeluitleg zelf, hermeneutiek denkt na over de manier waarop we tot een exegetische komen en breder, hoe we de Bijbel lezen. Het woord wordt ook in andere verbanden gebruikt, zoals in de rechtsgeleerdheid.

In de bezinning op man/vrouw en ambt duikt regelmatig de term 'nieuwe hermeneutiek' op. Daarbij wordt er doorgaans vanuit de uitkomst geredeneerd: wie op grond van de Bijbel geen ruimte ziet om de ambten open te stellen voor vrouwen, wordt gezien als aanhanger van de 'oude hermeneutiek', wie die ruimte wel ziet, is een aanhanger van de 'nieuwe hermeneutiek'. Vaak wordt het begrip nieuwe hermeneutiek met argwaan gehanteerd, alsof het een toverstok is waarmee je de Bijbel kunt laten zeggen wat er niet staat.

Hermeneutiek heeft zich altijd ontwikkeld en de grens tussen 'oud' en 'nieuw' is daarom moeilijk aan te geven. Als je een onderscheid zou willen maken, kun je zeggen dat klassieke hermeneutiek bezinning is op de exegetische en op leesregels waarmee je tot een exegetische komt. Nieuwe hermeneutiek is kritische reflectie op het verstaan van de Schrift. Daarin spelen lezen, interpreteren en het toe-eigenen van communicatieve acties en processen een rol.⁵⁷ Nieuwe hermeneutiek vraagt terecht om verantwoording van de keuzes die je hebt gemaakt bij de exegetische.

Er is ook een vorm van hermeneutiek waarbij de lezer zelf in de Bijbel mag lezen wat hij of zij wil, net zoals iedereen iets anders kan en mag zien in een modern kunstwerk. Dat wordt filosofische hermeneutiek genoemd. Zo wordt de Bijbel op dit moment beslist niet gelezen, maar er is wel angst dat het zover komt.

In de bezinning op man/vrouw en ambt speelt hermeneutiek wel een rol, maar niet langs de scheidslijn oude en nieuwe hermeneutiek. Het gaat erom dat je op een verantwoorde manier hermeneutisch bezig bent geweest. Dat kun je niet van tevoren vaststellen, maar pas achteraf. In hoofdstuk 6 laten we zien dat ook met meer aandacht voor kritische reflectie op het verstaan van de Schrift het mogelijk is om tot een betrouwbare exegetische te komen.

De Bijbel gaat over zijn eigen uitleg

Het blijkt dat er meerdere plausibele exegetische naast elkaar kunnen bestaan. Dat is best spannend: ligt dat aan de Bijbel of aan de lezer? De generale synode van Ede (2014) sprak uit dat beide zienswijzen – vrouwen mogen geen en vrouwen mogen wel een ambt bekleden – op grond van de Bijbel mogelijk zijn.

De kerk, de traditie of de confessie (belijdenis) mogen de uitleg van de Schrift niet vastleggen, maar de kerk moet wel op grond van exegetische besluiten nemen met het oog op de kerkelijke praktijk. Luther zei: de Bijbel heeft geen uitleggende instantie naast zich nodig. Dat was zijn antwoord op de rooms-

⁵⁷ Bruijine, A.L.Th. de, *Gereformeerde hermeneutiek vandaag*, Barneveld: Vuurbaak, 2017, p. 22.

katholieke kerk, die uitsprak dat zij bepaalde wat het Woord zei. Luther en de latere protestanten zeiden het omgekeerde: het Woord bepaalt wat de kerk zegt. Dat is ook wat wij geloven en belijden (vgl. Nederlandse Geloofsbelijdenis, art. 5).

Verschillende mensen die oprecht zeggen dat alleen de Bijbel doorslaggevend is voor wat we in de kerk doen, kunnen verschillende standpunten hebben. In 2 Petrus 1:20-21 zegt de apostel: 'Besef daarbij (dat wil zeggen, bij het aandacht geven aan de woorden van de profeten) vooral dat geen enkele profetie uit de Schrift een eigenmachtige uitleg toelaat, want nooit is een profetie voortgekomen uit menselijk initiatief: mensen die namens God spraken werden daartoe altijd gedreven door de heilige Geest.' Eigenmachtig betekent: los van de rest. Je mag geen enkele tekst kunstmatig losmaken uit het geheel van de Bijbel, want er is maar één auteur. Doe je dat wel, dan kun je die tekst iets heel anders laten zeggen dan wat er bedoeld wordt.

De Bijbel is duidelijk, dat is een geloofsprincipe. Evenzeer geldt dat de duidelijkheid van de Bijbel een kritisch principe is: de Bijbel is duidelijk voor mij, maar ook voor de ander. Ik moet altijd bereid zijn te luisteren en mijn opvattingen en uitgangspunten ter discussie stellen. De heilige Geest kan de Bijbel werkelijk duidelijk maken. Hij leidt ons in de waarheid. Daarbij schakelt hij mensen in. Wij moeten ons geduldig inspannen om altijd weer de Bijbel te lezen en te proberen haar te begrijpen.

Bijbel en cultuur

De Bijbel bevat het evangelie voor alle tijden en alle plaatsen, maar is in haar vorm bepaald door de tijd en cultuur waarin zij gepresenteerd werd. Een voorbeeld daarvan, al eerder genoemd, is dat de cultuur van vrijwel alle oud-Oosterse landen sterk patriarchaal was. Deze cultuur werkte door in de Grieks-Romeinse wereld en zo in de nieuwtestamentische teksten. De ongelijkwaardigheid van man en vrouw, het achterstellen van vrouwen en de vrouwonvriendelijkheid die dat met zich meebracht, vormde het culturele klimaat van de nieuwtestamentische tijd.

In zijn geduld koos God ervoor om met zijn genadige herstelwerk bij die cultuur aan te sluiten, met als gevolg dat ook de samenleving van zijn volk sterk door het patriarchaat gekleurd is. Dat wil niet zeggen dat het patriarchaat met alle consequenties voor de man-vrouwverhoudingen een voorschrift is van God voor alle tijden en plaatsen. Anders gezegd, dat God en zijn Bijbelschrijvers zich aanpassen aan de gangbare cultuur maakt de neerslag daarvan in de Bijbel nog niet normatief.

Bijbel en vertaling

De Bijbel is in het Hebreeuws, Grieks en Aramees geschreven in een tijd die niet de onze is. Om de taal ervan goed te begrijpen, moet er niet alleen vertaling van woorden en zinnen plaatsvinden. Ook de tijd waarin de oorspronkelijke tekst geschreven is, moet verdisconteerd worden. 'Dit verplicht ons nu om in gedachten terug te reizen naar die tijd.'⁵⁸

Naast de taal spelen onder andere kennis van de topografie, geografie, de cultuur en zelfs flora en fauna een rol bij het verstaan van de Schrift. Evenals de historische en literaire context.⁵⁹ Voorzichtig zijn we met bronnen en gegevens van buiten de heilige Schrift. Die kunnen ons helpen bij het verstaan van de Schrift, maar zijn altijd secundair van betekenis. 'Het kan niet over de waarheid en waarde van de Heilige Schrift met wat zij zegt, beslissen en uitsluitel geven.'⁶⁰ Duidelijk is dat die gegevens nooit boven of naast de Schrift staan.

Schriftgezag

Als bepaalde teksten en Bijbelse noties nu anders uitgelegd worden dan voorheen, rijst onvermijdelijk de vraag naar het gezag van de heilige Schrift: luisteren we met deze nieuwe uitleg oprecht en

⁵⁸ Bruggen, J. van, *Het lezen van de Bijbel, een inleiding*, Kampen: Kok 1995, p. 78.

⁵⁹ Bruggen, J. van, *Het lezen van de Bijbel, een inleiding*, Kampen: Kok 1995, p. 78-88.

⁶⁰ Greijdanus, S., *Schriftbeginselen ter Schriftverklaring*, Kampen: Kok 1946, p. 126.

eerbiedig naar wat God zelf ons in zijn Woord openbaart, of geven we er, oneerbiedig gezegd, onze eigen draai aan?

Gods Woord kan niet zonder het 'vertolken' van de boodschap van Gods Woord. Er moet altijd een bepaalde afstand worden overbrugd wanneer de Schriften worden uitgelegd.⁶¹ Jezus doet dat ook als hij de Schriften opent voor de Emmaüsgangers (Lucas 24:27). De uitleg van de Schrift is gericht op het verstaan van Gods Woord en op het geloof. Jezus vraagt dan ook aan de Emmaüsgangers: 'Hebt u dan zo weinig verstand en bent u zo traag van begrip dat u niet gelooft in alles wat de profeten gezegd hebben?' (Lucas 24:25).

Belangrijk is de hechte relatie tussen het gezag en het vertolken van de Schrift. De kerk heeft zich door het principe dat de Schrift haar eigen uitlegger is niet laten weerhouden om belijdenisgeschriften op te stellen.

Vrijheid van exegese

Omdat de Schrift haar eigen uitlegger is, bestaat er in de kerken altijd een mogelijkheid van nieuwe bezinning. De beslissing in nieuwe vragen kan alleen vanuit het getuigenis van de Schrift zelf doorzichtig en legitiem worden. Die nieuwe bezinning kan worden omschreven als vrijheid van exegese.⁶² Dat wil zeggen dat we met een nieuw, actueel vraagstuk teruggaan naar de Schrift zelf en haar in alle eerbied opnieuw gelovig proberen te verstaan. Dat verstaan van de Schrift doen we samen, op een doorzichtige en legitieme manier. Abraham Kuyper noemt vrijheid van exegese een plicht tegenover het confessionele leven van de kerk en hij wil de vrijheid van exegese niet missen. 'Deze volstreekte vrijheid is bovendien onmisbaar, zal de Theologie haar plicht jegens het confessionele leven der Kerk kunnen nakomen.'⁶³ Hij wil de vrijheid van exegese handhaven opdat de kerk 'niet bij het water in de kruik ga leven, en zich late afsnijden van de Fontein waaruit dat water genomen was.'⁶⁴

Komen we vanuit die vrijheid van exegese tot een nieuwe interpretatie, dan is het Schriftgezag niet in het geding. We hebben te maken met verschillen in *interpretatie* van de Schrift tussen mensen die allemaal het gezag van de Schrift erkennen en zich naar eer en geweten beroepen op Bijbelteksten en op de Bijbel als geheel. In die interpretatie worden historische en culturele argumenten meegewogen.

De vraag naar wat gezaghebbend is, is van alle tijden en wordt bij allerlei ethische vraagstukken gesteld. Dat was al zo in het Jodendom, waar men over allerlei zaken van mening mocht verschillen, maar het over de Joodse wet eens moest zijn. Voorbeelden uit het Nieuwe Testament zijn er ook. Het bekendste voorbeeld is de discussie tijdens het apostelconvent in Jeruzalem (Handelingen 15). Vaak was het een zoektocht naar de juiste invulling van een christelijk leven. Recentere voorbeelden van ethische heroverweging betreffen de legitimiteit van slavernij en apartheid en de visie op de plaats van de vrouw in de maatschappij. Steeds ging de kerk met die vragen terug naar de Schrift en ging verandering met veel pijn gepaard. Steeds werd ook de vraag naar het gezag van de Schrift gesteld en beantwoord.

De Bijbel is geen 'kruik', maar een 'fontein' van waaruit we het handelen van de Vader, de Zoon en de heilige Geest voor alle tijden mogen zien en geloven. Wij mogen ons beroepen op de belofte: de Geest van de waarheid zal jullie, wanneer hij komt, de weg wijzen naar de volle waarheid. Hij zal niet namens zichzelf spreken, maar hij zal zeggen wat hij hoort en jullie bekendmaken wat komen gaat. Door jullie bekend te maken wat hij van mij heeft, zal hij mij eren' (Johannes 16:13,14). Deze belofte is in eerste instantie voor de apostelen maar in tweede instantie ook voor hen die door hun verkondiging in Jezus geloven (Johannes 17:20).

⁶¹ Berkouwer, G.C., *Dogmatische Studiën, De Heilige Schrift I*, Kampen: Kok, 1966, p.142.

⁶² Berkouwer, G.C., *Dogmatische Studiën, De Heilige Schrift I*, Kampen: Kok, 1966, p. 202.

⁶³ Kuyper, A., *Encyclopedie der Heilige Godgeleerdheid, algemeen deel*, Amsterdam: 1894, p. 544.

⁶⁴ Kuyper, A., *Encyclopedie der Heilige Godgeleerdheid, algemeen deel*, Amsterdam: 1894, p. 545.

Conclusie

Gods Woord is divers en opent allerlei perspectieven. Het is het levende Woord voor alle tijden. Die diversiteit aan teksten en perspectieven moeten we niet wegpoetsen of bagatelliseren. Ze laten ons de veelkleurigheid zien van Christus en zijn verlossing. Wij zijn ontvangers van de openbaring van Gods heil dat zich op onvoorstelbare wijze telkens weer opnieuw ontsluit.

6. Zwijgteksten

Samenvatting vooraf

In de loop der jaren heeft een aantal teksten uit de brieven van Paulus de naam ‘zwijgteksten’ gekregen. Het gaat om 1 Korintiërs 14:34-35 en 1 Timoteüs 2:11-15. Ze worden vaak te berde gebracht bij de bezinning op man/vrouw en ambt. De naam die deze teksten gekregen hebben, werkt echter beperkend, alsof het alleen zou gaan over de vraag of naast mannen ook vrouwen een ambt mogen bekleden. De naam die ze gekregen hebben, maakt het moeilijk om ze los van die discussie te lezen, terwijl het nog maar de vraag is of deze woorden van Paulus daar wel een rol in spelen.

In 1 Korintiërs schrijft Paulus hoe het er in de gemeente van Korinte aan toe moet gaan. Toegespitst op ons onderwerp rijst dan de vraag: vindt hij dat de vrouwen in die gemeente moeten zwijgen en zo ja, wat houdt dat dan precies in? Pas als je die vragen beantwoord hebt, kun je gaan overwegen wat deze teksten voor ons vandaag de dag betekenen.

In de eerste brief die Paulus aan Timoteüs stuurt, geeft hij hem adviezen. En ook hier moet je je afvragen: welke adviezen precies, en zijn die adviezen ook voor ons nu richtinggevend? Daarom zullen we in dit hoofdstuk nauwkeurig nagaan wat Paulus schrijft in 1 Korintiërs 14 en in 1 Timoteüs 2.

In dit hoofdstuk beperken we ons dus tot een aantal teksten die ‘zwijgteksten’ zijn gaan heten, ook omdat kerken de generale synode van Goes nadrukkelijk om aandacht voor die teksten gevraagd hebben. De onderbouwing van de man/vrouw en ambtbesluiten leunt echter niet slechts op losse Bijbelteksten. Dat mag uit het geheel van dit rapport duidelijk worden.

Over Paulus en de Korintiërs

Paulus schreef een brief, blijkt uit de aanhef. Dat is goed om tot je door te laten dringen: het is geen profetie, geen wettekst, maar een brief. En wel aan de gemeente van Korinte, een Griekse havenstad. Tegelijk is het meer dan zomaar een brief. Het is namelijk één van de boeken van het Nieuwe Testament (vgl. art. 4 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis).

De eerste brief aan de Korintiërs is de eerste brief die bewaard is gebleven, niet de eerste die Paulus aan de gemeente aldaar gestuurd heeft (1 Korintiërs 5:9). Als Paulus in Efeze is (1 Korintiërs 16:8), hoort hij van de huisgenoten van Chloë dat er problemen zijn in de gemeente van Korinte (1 Korintiërs 1:11). Dat is onder andere de aanleiding tot het schrijven van de eerste bewaarde brief. Een andere aanleiding is dat de gemeente allerlei vragen bij Paulus heeft aangekaart.⁶⁵

Na de brief die wij 1 Korintiërs noemen, en die dus eigenlijk zijn tweede brief is, schrijft Paulus weer een brief die niet bewaard is gebleven (2 Korintiërs 2:4). Zijn laatste en vierde brief kennen wij als de tweede brief aan de Korintiërs. In dit hoofdstuk richten we ons op de eerste bewaarde brief.

1 Korintiërs als geheel

De passage die een rol speelt in de man/vrouw en ambtbezinning staat in 1 Korintiërs 14:27-40. We gaan daar verderop in dit hoofdstuk dieper op in, maar het is belangrijk om het geheel van de brief bij die bespreking niet uit het oog te verliezen.

Paulus schrijft over partijvorming, overspel en over elkaar voor de wereldlijke rechter te brengen. Hij heeft daarover gehoord van de huisgenoten van Chloë (1 Korintiërs 1:11). De vragen die de gemeente aan Paulus heeft voorgelegd, behandelt hij vanaf hoofdstuk 7 (1 Korintiërs 7:1). Dan gaat het over het huwelijk, het eten van offervlees, bidden, profeteren, de maaltijd van de Heer en over de verhouding tussen verschillende gaven, profeteren, spreken in talen. Hij schrijft daarna nog over de opstanding en zijn reisplannen en sluit af met een groet.

⁶⁵ Anderson, R.D., *1 Korintiërs, Orde op zaken in een jonge stadskerk*, (CNT), Kampen: 2008.

De brief is dus een reactie op informatie van de huisgenoten van Chloë en een antwoord op de vragen van de gemeente. Bij het lezen van 1 Korintiërs 14 is het van belang dat Paulus in 1 Korintiërs 11 al schreef dat vrouwen ook profeteerden. Op grond van die passage kun je 1 Korintiërs 14 niet opvatten als een totaalverbod op profeteren door vrouwen. 1 Korintiërs 11 behoort niet tot de groep teksten die we zwijgtteksten noemen.

1 Korintiërs 14:26-40

In 1 Korintiërs 14:26-40 geeft Paulus praktische richtlijnen voor hoe de gemeente moet omgaan met klanktaal en profetie. In dat kader staan vers 34 en 35. Voor de gemeenteleden in Korinte waren die twee verzen niet de kern van deze passage. Dat kun je zien doordat vers 36 aansluit op vers 33. De verzen 34 en 35 lijken een tussenopmerking. Het zou kunnen zijn dat Paulus nadat hij klaar was met zijn instructies deze opmerking eraan toegevoegd heeft. In een aantal handschriften staan de verzen 34 en 35 dan ook na vers 40.

Paulus gaat vanaf vers 26 in op de concrete betekenis van zijn eerdere instructies voor de samenkomsten van de gemeente in Korinte. Hij had in 1 Korintiërs 11 namelijk gezegd dat iedereen iets mag bijdragen, dus mannen en vrouwen. Paulus noemt nu voorbeelden van wat mensen aandragen: een lied, een onderwijzing, een openbaring, een uiting in klanktaal of de uitleg daarvan. Hij geeft als criterium: laat datgene wat aangedragen wordt, tot opbouw van de gemeente zijn. En in vers 27-33 maakt hij dat concreet, zo concreet dat we het haast voor ons kunnen zien.

Er mogen in de samenkomst maar twee of drie mensen tegelijk spreken of profeteren, terwijl hij eerder wel allen opriep om te profeteren (1 Korintiërs 14:1,12 en 39). Als iemand in klanktaal spreekt, móet er uitleg gegeven worden; anders moet die persoon zwijgen. Dat is geen absoluut zwijggebod, maar berust op het eerder genoemde criterium: is het opbouwend voor de gemeente? Ook profeteren mag door twee of hooguit drie mensen tegelijk gebeuren. Anderen moeten de profetie vervolgens beoordelen. Op grond waarvan? Te denken valt aan het principe uit 1 Korintiërs 12:3 'Jezus is Heer', en wat gezegd wordt over valse profeten in Matteüs 7:15-23. Denk ook aan wat Johannes schrijft in 1 Johannes 4:1-6. 'De Geest van God herkent u hieraan: iedere Geest die belijdt dat Jezus Christus als mens gekomen is, komt van de Geest' (1 Johannes 4:2).

Ook bij het beoordelen van profetie gaat het om de opbouw van de gemeente, en alles moet in goede orde verlopen. Als tijdens het profeteren iemand die nog zit wil interrumpen, zal de spreker zwijgen en de ander eerst het woord geven. Het lijkt erop dat de spreker het woord niet wordt ontnomen maar dat iemand die in de zaal zit het woord krijgt. Hoe iemand kenbaar maakt dat hij/zij wil spreken, staat er niet bij.

Vers 30 wordt niet bij de 'zwijgtteksten' gerekend, maar dat is het in feite wel. Paulus zegt hier als het ware: je bent niet de enige die de gave van de Geest heeft. Verabsoluteer je gave dus niet en houd op gepaste tijd je mond.

Iedereen die de gave van de profetie heeft, mag profeteren (1 Korintiërs 14:5,24 en 26). Vers 31 voegt daar een aanwijzing voor de samenkomsten aan toe: doe het een voor een, zodat ieder kan worden onderwezen en bemoedigd. De goede orde en de vrede moeten niet verstoord worden. Om die reden gaat Paulus verder: 'En wie profeteert, heeft macht over zijn geest' (vers 33). Dus bij profeteren tijdens samenkomsten houd je jezelf onder controle, in tegenstelling tot de heidense wijze van profeteren, waarbij profeten in extase raakten. De heilige Geest neemt bij gelovigen de controle over de eigen geest niet over.

Klanktaal moest door een ander worden uitgelegd. Niet in extase raken zou kunnen betekenen dat er verstaanbaar gesproken moest worden. Je krijgt bij het lezen van deze verzen de indruk

dat de Korintiërs een hoge dunk hadden van zichzelf, want Paulus schrijft even verderop: 'Heeft het woord van God zich soms verspreid vanuit uw gemeente?' Met die opmerking sluit vers 36 aan op vers 33. Het gaat hier namelijk niet over vrouwen (vers 34-35), maar over de gaven van de Geest (vers 26-33). De Korintiërs wilden de voorschriften van Paulus naast zich neer leggen, terwijl in alle andere gemeenten de mensen zich eraan hielden.

De opmerking van Paulus in vers 36 is al best scherp van toon. In vers 37 doet hij er nog een schepje bovenop. Het lijkt een harde confrontatie die uitloopt op een uitspraak van de Heer. In de woorden van Paulus klinkt door: hou je geen rekening met de ander, dan wordt met jou ook geen rekening gehouden. Bij de uitspraak van de Heer zou je kunnen denken aan Matteüs 7:21,23. De passage sluit af met een korte samenvatting van het voorgaande in vers 39 en 40: 'Kortom, broeders en zusters, streef ernaar te profeteren en verhinder niet dat er in klanktaal gesproken wordt. Alles moet op gepaste wijze en in goede orde gebeuren.' En bij al het spreken in de gemeente geldt als criterium dat het opbouwend moet zijn.

1 Korintiërs 14:34-35

Dan nu de passage die 'zwijgttekst' genoemd wordt: 'Vrouwen moeten gedurende uw samenkomsten zwijgen. Ze mogen niet spreken, maar moeten ondergeschikt blijven, zoals ook in de wet staat. Als ze iets willen leren, moeten ze het thuis aan hun man vragen, want het is een schande voor een vrouw als ze tijdens een samenkomst spreekt.'

Deze verzen staan in de context van het beoordelen van profetie en het bestrijden van wanorde. In de omringende verzen staan geen andere beperkingen voor profetisch sprekende mensen. In 1 Korintiërs 11 is al genoemd dat ook vrouwen profeteren (1 Korintiërs 11:5). Voor de Korintiërs was meteen duidelijk wat Paulus in 14:33-34 bedoelde. Paulus geeft instructies en motiveert die ook. Vrouwen moeten ondergeschikt blijven, zoals in de wet staat. Dat ondergeschikt kun je zonder de bedoeling van Paulus geweld aan te doen opvatten als 'zich schikken'. Vergelijk dat met gemeenteleden vandaag de dag die zich schikken en niet van alles door de kerk roepen tijdens de preek.

De verwijzing naar de wet (vers 34) is bijzonder omdat er geen wet is waarin dit staat. Sommigen denken dat Paulus verwijst naar Genesis 3:16, maar die woorden hebben niet de kracht of status van wet. Het ligt meer voor de hand dat Paulus hier aansluit bij wat de Grieken toen voor beeld hadden bij het woord wet. Bij 'wet' dachten de Grieken aan een gewoonte of conventie, wat van oudsher gebruikelijk is, al dan niet vastgelegd.⁶⁶

De context en de woorden die Paulus gebruikt, geven alle ruimte om 1 Korintiërs 14:33 en 34 als volgt te lezen: jullie vrouwen moeten zich in de samenkomsten vrijwillig buiten het gediscussieer houden. Ze moeten zich schikken, zoals gebruikelijk is. Als ze iets willen vragen, moeten ze het thuis vragen, want het staat lelijk als ze dat in de gemeente doen.

Paulus adviseert Timoteüs

Een volgende tekst die onder de zwijgtteksten wordt gerekend, vinden we in 1 Timoteüs 2:11-14. Ook hier is het van belang om aandacht te besteden aan de aard van de tekst zelf en aan de context waarin hij staat.

1 Timoteüs als geheel

De apostel Paulus schrijft een brief aan Timoteüs (1 Timoteüs 1:1,2). Anders dus dan veel brieven van Paulus is dit geen gemeentebrief, maar een brief voor een medewerker. De brief is te beschouwen als

⁶⁶ Dorland, P., *Ambtsdrager M/V, Mogen vrouwen een kerkelijk ambt bekleden*, Soest: 2013.

interne correspondentie.⁶⁷ De brief is gericht aan Timoteüs, de voorganger van de jonge gemeente in Efeze. Hij heeft als taak om de gemeente in goede banen te leiden. Omdat Paulus zelf niet meer in de stad is, geeft hij zijn instructies per brief.

De gemeente van Efeze loopt gevaar. Er zijn mensen die een afwijkende leer onderwijzen. Zij worden met naam en toenaam genoemd (1 Timoteüs 1:20). De waarschuwingen tegen dwalingen en mensen die dwalen omlijsten de brief.⁶⁸ Na de voor die tijd gebruikelijke aanhef begint Paulus meteen over de dwalingen die de gemeente bedreigen. De brief wordt afgesloten met een gedeelte over mensen die dwalen. Het middendeel van de brief bestaat uit aanwijzingen die bestemd zijn voor Timoteüs, maar die krijgt hij met het oog op de gemeente. Het gedeelte waarin de zogeheten zwijgtteksten staan, hoofdstuk 2:8-15, bevat regelgeving wat betreft het gemeentelven en de omgang met elkaar.

1 Timoteüs 2

Hoofdstuk 2, waarin Paulus Timoteüs instrueert, begint met een oproep: 'Allereerst vraag ik dat er voor alle mensen gebeden wordt, dat er smeekbeden, voorbeden en dankgebeden voor hen worden uitgesproken. Bid voor alle koningen en gezagsdragers, opdat we rustig en ongestoord kunnen leven, in alle vroomheid en waardigheid. Dat is goed en welgevallig in de ogen van God, onze redder, die wil dat alle mensen worden gered en de waarheid leren kennen' (1 Timoteüs 2:1-3).

De instructies die Paulus vanaf vers 8 geeft, staan niet los van deze oproep. Je kunt die oproep zien als de motivatie voor die instructies. De gebedshouding van de mannen en het kledingvoorschrift voor de vrouwen zijn dienstbaar aan het plan van God, die wil dat alle mensen gered worden en de waarheid leren kennen.

Paulus zegt dat hij wil dat dat in iedere samenkomst geldt. Over wat er precies met 'iedere samenkomst' wordt bedoeld, bestaat verschil van mening: betekent het 'overal' of 'in alle samenkomsten, waar die ook zijn?'⁶⁹ Hoe dan ook, vrouwen moeten zich ingetogen, met wijsheid, weten te gedragen. Niets wijst in deze context op een ondergeschikte positie van vrouwen.

1 Timoteüs 2:11-14

Er staat: 'Een vrouw dient zich gehoorzaam en bescheiden te laten onderwijzen; ik sta haar dus niet toe dat ze zelf onderwijst of gezag over mannen heeft; ze moet bescheiden zijn. Want Adam werd als eerste geschapen, pas daarna Eva. En niet Adam werd misleid, maar de vrouw; zij overtrad Gods gebod. Ze zal worden gered doordat ze kinderen baart, als ze tenminste volhardt in het geloof, de liefde en een heilige, ingetogen levenswijze. Het is een waar woord' (1 Timoteüs 2:11-3:1a).

Paulus schrijft dat een vrouw zich 'gehoorzaam' en 'bescheiden' moet laten onderwijzen. Het is zinvol om hier naar het Grieks te kijken. Om te beginnen: het Griekse woord dat hier voor onderwijzen wordt gebruikt (*manthanein*), is het Engelse *to learn*, en niet *to teach*. In het Nederlands gebruiken we in beide gevallen *leren*, maar het gaat in vers 11 dus over het leren van een leerling, over studeren en deelnemen aan het leerproces.

Dat leren dient vervolgens gehoorzaam en bescheiden te gebeuren. 'Gehoorzaam' is de vertaling van het Griekse *hêsuchia*. Dat woord duidt op een rust die van binnenuit komt (vgl. 1 Timoteüs 2:2). Op

⁶⁷ Houwelingen, P.H.R. van, *Timoteüs Titus, 'Pastorale instructiebrieven'*, (CNT), Kampen: 2009.

⁶⁸ Houwelingen, P.H.R. van, *Timoteüs Titus, 'Pastorale instructiebrieven'*, (CNT), Kampen: 2009.

⁶⁹ Holwerda, D., *De Schrift opent een vergezicht*, Franeker: 2019, p. 660 'Het lijkt mij het meest waarschijnlijk, dat Paulus ook in 1 Tim. 2,8 bedoelt 'elke (vaste) gebedsplaats'; Dorland, P., *Ambtsdrager M/V, Mogen vrouwen een kerkelijk ambt bekleden?*, Soest: 2013, p. 49 'Een ander bezwaar is dat de Griekse uitdrukking voor 'op iedere plaats' geen aanleiding geeft om aan samenkomsten te denken'.

andere plaatsen in zijn brieven gebruikt Paulus hetzelfde woord om gemeentelieden tot rust te manen (vgl. 1 Tessalonicenzen 4:11 en 2 Tessalonicenzen 3:12). 'Bescheiden' is de vertaling van het Griekse *hupotachè*. Dat woord duidt op onderschikking. Paulus dringt aan op een houding die nodig is bij het leren, het ontvangen van onderwijs. Het ontvangen van onderwijs staat centraal. Daarbij past geen geldingsdrang en geen betweterige houding. Het gaat niet over onderschikking die in de schepping gelegd zou zijn, maar over acceptatie van de positie van de leerling: neem een lerende, dat wil zeggen ontvangende houding aan. Net als bij het bidden met opgeheven handen moet de uiterlijke houding een weerspiegeling zijn van het innerlijk.

In vers 12 snijdt Paulus een volgend, zij het verwant onderwerp aan. In de Nieuwe Bijbelvertaling staat daar: 'Ik sta haar dus niet toe dat ze zelf onderwijst of gezag heeft over mannen.' Die weergave kan ons op het verkeerde been zetten. In het Grieks is het verband tussen vers 11 en 12 namelijk veel minder aanwezig dan in het Nederlands. Het woordje 'dus' ontbreekt, en 'haar' verwijst niet terug naar 'de vrouw' in vers 11; Paulus schrijft in vers 12 opnieuw 'de vrouw'. Ten slotte wordt voor 'onderwijst' in vers 12 een ander Grieks woord gebruikt, namelijk *didaskhein*, het Engelse *to teach*. Van onderwijs ontvangen door vrouwen wordt gezegd dat het gehoorzaam en bescheiden dient te gebeuren (vers 11). Van onderwijs geven door vrouwen wordt gezegd dat ze dat niet zelf mag doen en dat ze geen gezag over mannen mag hebben en bescheiden moet zijn (vers 12).

Van cruciaal belang is in vers 12 het Griekse woord *authentēin* (NBV: *zelf*). Een nauwkeurige uitleg is hier geboden, want dit vers speelt een grote rol in de man/vrouw en ambtbezinning. Het woord komt maar één keer voor in de Bijbel. We kennen het wel uit niet-Bijbelse Griekse teksten. In het klassieke Grieks heeft het woord een bijzondere betekenis: moordenaar, van oorsprong zelfs iemand die een (of alle) nabestaande(n) vermoordt. In het latere Grieks krijgt het de betekenis van dictatoriale heerser. Nog weer later verschuift de betekenis naar zelfbeschikking, zelf de zaken afhandelen, met de nadruk op zelf, los van een ander. Zo klinkt er in door dat iemand niet maar de baas is, maar eigen baas is, zonder aan een ander ondergeschikt te zijn.⁷⁰

Van belang is dus om ons ervan bewust te zijn welke aspecten het woord *authentēin* in zich heeft. Er wordt mee bedoeld: op eigen gezag, alleen en dus niet met anderen, en op eigen initiatief, niet op gezag of initiatief van anderen. Dat is de betekenis van vers 12: Paulus verbiedt eigenmachtig onderwijzende vrouwen, die optreden zonder anderen daarin te kennen of te raadplegen, of zonder verantwoording af te willen leggen. Dat zal te maken hebben gehad met de situatie in Efeze. Paulus geeft terloops een beeld van hoe het er in Efeze soms aan toeging (1 Timoteüs 5:11 en 2 Timoteüs 3:6,7). Mannen mogen in de kerk trouwens evenmin op eigen gezag handelen of het Woord verkondigen. Dat is tot op de dag van vandaag in de kerkorde geregeld (art.A2.2, A3.2, B6.3). Het gaat Paulus bij deze instructie ook om de goede naam en wellicht ook om de naam van de gemeente bij buitenstaanders (1 Timoteüs 3:7,1 Timoteüs 5:14 en 1 Timoteüs 6:1).

De uitleg die vaak aan dit vers gegeven wordt, dat het om heersen of leidinggeven in zijn algemeenheid gaat, kun je dus niet uit het gebruikte Griekse woord *authentēin* afleiden. Als hij dat bedoelde, zou Paulus hoogstwaarschijnlijk voor een ander woord gekozen hebben, zoals op andere plekken in het Nieuwe Testament gebeurt (*archein, exousia, prohistania*). Paulus' woordkeus is van belang om te begrijpen wat Paulus Timoteüs duidelijk wilde maken. Het gaat niet om leidinggeven in zijn algemeenheid, maar ook niet in zijn algemeenheid om een vrouw die over een (willekeurige) man heerst. Het in vers 11 gebruikte '*hupotachè*' staat tegenover het '*autenteoo*' uit vers 12.⁷¹

⁷⁰ Holwerda, D., *De Schrift opent een vergezicht*, Franeker: 2019, p. 682.

⁷¹ Holwerda, D., *De Schrift opent een vergezicht*, Franeker: 2019, p. 497 – 498 'Dan ziet het er toch alleszins naar uit dat we de tegenstelling 'in alle onderworpenheid leven'- 'authentēin' in 1 Tim. 2 precies zo moeten opvatten als in de Proclustekst; m.a.w. dat het in die Bijbeltekst gaat over een vrouw die zich van de onderworpenheid aan haar man vrijmaakt en haar dingen zelf gaat beslissen

Vervolg 1 Timoteüs 2: instructie en motivatie

Na 1 Timoteüs 2:8-10 volgde, zoals we gezien hebben in vers 11, op de instructie de motivatie. Na vers 12 over onderwijs geven, volgt in vers 13 en 14 de motivatie. Daarvoor gebruikt Paulus een temporeel argument. De vraag is: moeten we dat lezen als een scheppingsorde en dus het einde van alle tegenspraak? Dat zou vreemd zijn als Paulus in één adem de zondeval erbij noemt. Tegen een 'zondevalsorde' spreken de Bijbel en de belijdenis zich uit (Ezechiël 18:20; NGB art. 15).

Paulus formuleert hier geen principe, maar weerlegt de argumenten die vrouwen aanvoerden in hun strijd om de macht. In vers 12 gaat het namelijk om eigenmachtig optreden. Niemand mag eigenmachtig optreden, ook de mannen niet. De vrouwen uit vers 12 hebben waarschijnlijk een andere ambitie. Opvallend is dat Paulus hier Eva bij haar naam noemt, want toen ze geschapen werd, droeg ze die naam nog niet. Een mogelijke verklaring waarom Paulus dat hier wel doet, is dat hij reageert op wat er in Efeze speelt. Het heeft er alle schijn van dat de vrouwen in Efeze zich op Eva beriepen. Daarom noemt Paulus hier onverwacht Eva, de moeder van alle levenden. Paulus wil aangeven dat vrouwen zich niet kunnen beroepen op om de macht naar zich toe te trekken.

Paulus zinspeelt in vers 14 op de woorden van Eva (vgl. Genesis 3:13). Met andere woorden: vrouwen, jullie kunnen je wel beroepen op Eva, maar luister eens naar wat Eva er zelf over zegt. Paulus zet Adam en Eva tegenover elkaar. Dat past bij *authentiein*. In Efeze ging de vrouw de competitie aan met de man. Parafraserend staat er in vers 14: je kunt wel naar Eva wijzen als bewijs dat vrouwen de aangewezen personen zijn om te onderwijzen. De volgorde bij de schepping doorkruist die gedachte. Bovendien werd Eva een overtreedster, zoals ze zelf al zei. Terwijl ze beter had kunnen weten.⁷²

Als je vers 15 erbij betreft, wordt nog duidelijker dat Paulus aangeeft dat het beroep dat de vrouwen in Efeze op Eva deden geen hout snijdt. In vers 15 zegt Paulus namelijk hoe het wel zit. Dat vers hoort niet meer bij de motivering van vers 12, maar sluit wel aan bij dit gedeelte. De vrouwen lijken de stap te zetten van Efeze naar Genesis. Paulus zet de stap van Genesis naar Efeze: 'Ze zal worden gered doordat ze kinderen baart, als ze tenminste volhardt in het geloof, de liefde en een heilige, ingetogen levenswijze' (1 Timoteüs 2:15).

Het is een opvallende zin, temeer daar in het Grieks het begin van de zin in het enkelvoud staat en de tweede helft in het meervoud. De meeste Bijbelvertalingen geven dit niet zo weer. De Naardense Bijbel wel: 'Maar door het baren van kinderen zal zij worden gered, indien zij blijven in trouw geloof, en liefde en heiliging gepaard met bezonnenheid.'

Alle handschriften hebben deze enkelvoud/meervoudconstructie, die hoogstwaarschijnlijk in het Grieks van toen gangbaar was. Er is maar één vrouw op de hele wereld die haar redding te danken heeft aan het krijgen van kinderen, en dat is Eva. Naar haar verwijst het eerste deel van de zin, in het enkelvoud. Het tweede deel van de zin, in het meervoud, gaat over de vrouwen die in vers 12 genoemd worden. Zij mogen door het evangelie dat Timoteüs brengt gered worden. Zij worden gered door het geloof dat in liefde werkt. Die houding lijkt in niets op de houding die ze in Efeze laten zien.

Ten slotte: 'Het is een waar woord' (1 Timoteüs 3:1a). Dat is een formulering die altijd wordt gebruikt als bevestiging van het voorgaande als er over redding wordt gesproken. Dat is inderdaad het geval in 2:15.

zonder haar man er in te kennen; en niet over een vrouw die over een (willekeurige) man heerst. Vgl. 1 Tim. 2:8-15 met Titus 2: 1-10. Deze vergelijking ondersteunt de conclusie van Holwerda.

⁷² Dorland, P., *Ambtsdrager M/V, Mogen vrouwen een kerkelijk ambt bekleden?*, Soest: 2013.

Nota bene: zwijgtteksten en actief kiesrecht

De generale synode van Ommen (1993) nam een besluit over het actieve kiesrecht in de gemeente. Artikel 24, besluit 3, grond 1d onder dat besluit zou je zo kunnen lezen dat het vrouwen niet gegeven is om ouderling/predikant te worden. Maar de GS Ommen heeft in die gronden de exegese van de teksten uit 1 Korintiërs 11 en 14 en 1 Timoteüs 2 niet voor altijd vastgelegd. Dat is ook niet de taak van een synode. Zij neemt op grond van een exegese besluiten met het oog op de kerkelijke praktijk, maar legt geen exegese vast (zie ook Acta GS Berkel en Rodenrijs (1996), art. 29, besluit 3, grond 2).

Conclusie

De Generale Synode van Meppel 2017 besloot dat er Bijbels gezien ruimte is om vrouwen toe te laten tot de ambten. In de overwegingen die tot dat besluit leidden, zijn de zogeheten zwijgtteksten niet buiten beschouwing gelaten.⁷³ In de gronden is een bespreking of exegese van deze teksten echter niet terug te vinden. Dat heeft tot de nodige verwarring geleid. Met name met de zinsnede dat deze twee teksten 'te zeer omstreden' zouden zijn om vrouwen categorisch uit te sluiten van het leer- en regeerambt is de indruk gewekt dat ze geen rol hebben gespeeld. Om die reden geeft dit rapport uitgebreid aandacht aan 1 Korintiërs 14 en 1 Timoteüs 2. We willen hier laten zien: het is Bijbels gezien verantwoord om deze teksten op deze manier te lezen. We leggen deze mogelijke exegese voor aan de kerken en bidden of de heilige Geest aan ons de wijsheid wil geven die nodig is om samen Gods Woord te verstaan. Het is onze overtuiging dat de synode van Meppel op basis van een verantwoorde manier van Bijbellezen besloten heeft om de ambten open te stellen voor vrouwen.

⁷³ Zie voor een overzicht van al het materiaal dat bijgedragen heeft aan deze besluiten het overzicht op <https://www.onderwegonline.nl/vrouw-in-het-ambt>

Bijlage

1. ‘Het staat er toch gewoon?’

Samenvatting vooraf

‘Het staat er toch gewoon?’ Deze reactie van Bijbellezers op het onderwerp man/vrouw en ambt is op zichzelf heel begrijpelijk. Al lezend in de Bijbel kun je zomaar de indruk krijgen dat mannen er een belangrijker positie innemen dan vrouwen. Wie zich verdiept in de Bijbel dient echter te beseffen dat deze in een heel andere tijd en de cultuur tot stand is gekomen dan waarin hij of zij vandaag leeft. Een secundaire positie van de vrouw spreekt vanuit de culturele context van de Bijbel vanzelf. Hoewel er in de Bijbel niet wordt opgeroepen tot directe revolutie tegen de bestaande sociale verhoudingen, wordt de vrouw binnen die context wel nadrukkelijk in bescherming genomen. Daarmee fungeert de Bijbel als tegenkracht met waarneembare impact op de concrete positie van vrouwen.

Inleiding

Hoofdstuk 1 liet zien dat de verhouding tussen man en vrouw bij de schepping gekenmerkt werd door gelijkwaardigheid, onderscheid en eenheid. Met de strafaankondiging van God na de zondeval kwam het tot overheersing van de vrouw door de man. Sindsdien werkt God ‘met langzame haast’ aan herstel van de goede verhoudingen tussen man en vrouw.

Daarmee is nog niet alles gezegd. Er is ook sprake van een cultuur waarin de man-vrouwverhoudingen zich hebben genesteld. Het heil kent een geschiedenis. Wat betekent dat voor het lezen en uitleggen van de Bijbel over dit onderwerp? Bij verandering van inzicht vragen mensen zich af: hoe kan het dan dat we het altijd anders hebben gelezen? En je kunt er toch niet omheen dat Jezus alleen mannelijke apostelen aanstelde, en Paulus alleen mannelijke oudsten?

I. Bijbel en context

Een bekende leesregel voor de Bijbel is dat je deze ‘contextueel’ moet lezen. Wat daarmee bedoeld wordt, laat zich gemakkelijk illustreren aan de hand van het voorbeeld van de plaats van de aarde. Vijfhonderd jaar geleden dacht bijna iedereen dat de zon om de aarde heen draaide (geocentrisch wereldbeeld). Dat las men ook in de Bijbel: de aarde staat vast op een onwankelbaar fundament en op de aarde rust het hemelgewelf, waarboven zich de hemel der hemelen bevindt, de plaats waar de troon van God is gevestigd. Zon, maan en sterren volbrengen hun door God vastgestelde baan.

Dankzij mensen als Copernicus weten wij dat door de draaiing van de aarde om zijn as het alleen maar lijkt alsof zon, planeten en sterren om de aarde heen draaien, maar dat in werkelijkheid de aarde, evenals alle andere planeten, om de zon draait. Niet de aarde maar de zon staat dus centraal in het zonnestelsel (heliocentrisch wereldbeeld). Voor de kerk betekende deze ontdekking een cultuurschok. Maar recht doen aan de Bijbeltekst betekent er nadrukkelijk rekening mee houden dat God dit allereerst aan Israël heeft geopenbaard, dus in taal en termen van het oude Nabije Oosten en in relatie tot destijds verstaanbare beelden.

Het is in relatie tot die beelden dat God bevrijdend spreekt: contextueel. Dat wil zeggen dat hij tegelijk aansluit bij én ingaat tegen gangbare visies. Hij transformeert en overstijgt ze, en maakt het zo mogelijk zijn openbaring vanuit heel uiteenlopende achtergronden te verstaan en hem te dienen. Zo heeft zijn Woord vandaag in ons leven voluit zeggingskracht.

Wat wil dat zeggen als het gaat over man-vrouwverhoudingen in het Oude en het Nieuwe Testament? We zullen ons moeten realiseren dat de HEER in Genesis 1-3 over het eerste mensenpaar vertelt en

over de schepping van de wereld en de mensheid. De daar getrokken grondlijnen aan het begin van wereld- en heilsgeschiedenis zijn van groot belang. Tegelijk moeten we ons bij het lezen realiseren dat hij dit allereerst openbaart aan het Israël van toen.

Genesis 1-3 mogen niet uit die context gehaald worden. Ze moeten literair, canoniek en ook cultureel in eerste instantie worden gelezen in samenhang met de verhalen over de huwelijken van de aartsvaders en de wetgeving over huwelijk en seksualiteit in Exodus, Leviticus en Deuteronomium.

'Het feitelijk antwoord op de vraag naar het gezag van de Bijbel blijkt in dit soort kwesties (afschaffing van de slavernij, een andere visie op armoede als sociaal onrecht, de visie op de plaats van de vrouw in samenleving en kerk, de visie op huwelijk, vruchtbaarheid, relaties, op lichamelijke en geestelijke beperking, op ecologie) te worden gegeven in een voortdurende wisselwerking tussen cultuur, context en Bijbel.'⁷⁴

Dit uitgangspunt leidt tot een opvallend perspectief op man-vrouwverhoudingen.

Allereerst: de Bijbelse teksten denken in eerste instantie helemaal niet vanuit het ene individu (de man) tegenover het andere (de vrouw). Beiden zijn samen naar Gods beeld geschapen, maar staan als 'de mens' en 'de levende' tevens voor een veel groter geheel, de mensheid. Dat blijkt uit hoe beiden worden genoemd, maar ook uit de manier waarop Genesis 5 en 1 Kronieken 1 het begin van de mensheid tekenen.

Wie dit leest in de context van de aartsvaderverhalen en de wetgeving ontdekt dat geen individu in Israël losgezien kan worden van zijn familie en van de 'vader', degene die daar het hoofd van is.

Wie bij het lezen deze context meeweegt, ziet hoe de culturele omgeving van de tekst erin meeklinkt. In de onveilige samenleving van de oudheid is het voor een individu nauwelijks mogelijk te overleven zonder te zijn ingebed in een groter geheel. Zeker de relatief zwakkeren als vrouwen en kinderen hebben de fysieke en economische bescherming van mannen en van een groter geheel nodig. Het 'huis van de vader' (en heel soms 'van de moeder', Genesis 24:28) biedt die bescherming, en als vanzelfsprekend staat daar een man aan het hoofd. Op die manier was Adam hoofd van het eerste gezin.

Vanuit die culturele context is in de Bijbel een secundaire positie van de vrouw echt een vanzelfsprekendheid, een vooronderstelling. En zo komt het dat die toen vanzelfsprekende secundaire positie in allerlei passages verondersteld wordt.

In onze tijd en cultuur leven we in een samenleving waarin de overheid en het rechtsbestel zo sterk functioneren dat vandaaruit veiligheid gegarandeerd kan worden. Van 'grootfamilies' is geen sprake meer, laat staan van een pater familias die met het oog op de veiligheid en het welzijn van alle betrokkenen het recht heeft mee te beslissen over bijvoorbeeld huwelijken en andere relaties.

Wij denken allereerst vanuit de individuele mens die naar Gods beeld is geschapen. Man en vrouw vormen nu samen een primaire sociale eenheid. Hun samenzijn is een individuele beslissing, al dan niet uitgesproken tegenover en ondersteund door een bredere sociale of kerkelijke omgeving.

Vrouwen bekleden op alle niveaus maatschappelijke posities. Christenen hebben daar terecht geen moeite mee.

Voor een goede beeldvorming staan hieronder een aantal tijd- en cultuurbepaalde verschillen op een rij betreffende de verhouding tussen mannen en vrouwen.

⁷⁴ Van den Brink, G., van der Kooij, C., *Christelijke dogmatiek*, Zoetermeer: 2012.

II. Verschil tussen Bijbelse en tegenwoordige tijd

Rolverdeling

In de tijd van de Bijbel

De vrouw wordt vooral als moeder gezien; het verlangen naar het moederschap staat centraal. Denk bijvoorbeeld aan de wanhoop van Lots dochters die hen ertoe aanzette bij hun vader kinderen te krijgen (Genesis 19:32), of de geweldige opluchting bij Rachel toen ze via een sluiptocht toch nageslacht ontving (Genesis 30:3). De taak van de vrouw ligt in het baren en opvoeden van kinderen en het besturen van haar huis.

Lees Psalm 113: 'De onvruchtbare vrouw laat hij wonen in het huis, een vrolijke moeder van kinderen', en Psalm 128: 'je vrouw (zal zijn) als een vruchtbare wijnstok in het midden van je huis, je kinderen als jonge olijfbomen in een kring om je tafel'.

Tegenwoordig

Moederschap en huwelijk vormen voor de vrouw een keuzemogelijkheid.

Man en vrouw verdienen samen de kost en zorgen samen voor de kinderen.

Inclusiviteit

In de tijd van de Bijbel

De vrouw wordt niet bij haar eigen naam genoemd maar gezien en behandeld als verlengstuk van haar man. Noach - *met zijn vrouw* - en zijn zonen Sem, Cham en Jafet - *met hun vrouwen* - gingen de ark binnen (Genesis 7:13). Bij de uittocht uit Egypte zijn zeshonderdduizend *mannen* betrokken. De vrouwen en kinderen worden in deze volkstelling niet meegerekend (Exodus 12:37). Als Matteüs de impact van de wonderbare voedselvoorziening beschrijft, heeft hij het over: vijfduizend *man* (Matteüs 14:21). Dat vermeld wordt dat vrouwen en kinderen niet meegeteld zijn, doet hier niets aan af.

Tegenwoordig

Vrouwen vinden het niet prettig om gezien of voorgesteld te worden als alleen maar 'de vrouw van...', alsof ze zelf niet iemand zijn en geen eigen identiteit hebben. Als er vandaag geteld wordt, doen vrouwen en kinderen als gelijkwaardige individuen voluit mee. Ons land heeft ruim zeventien miljoen inwoners; ons kerkgenootschap telt ruim honderdtienduizend leden, iedereen meegerekend.

Ongelijkwaardigheid

In de tijd van de Bijbel

Vrouwen zijn ondergeschikt aan hun echtgenoot en hun wordt Sara, die haar man Abraham met 'heer' aansprak, als voorbeeld voorgehouden (1 Petrus 3:6).⁷⁵

Mannen spreken in het openbaar niet met vrouwen. Denk aan de verbazing van Jezus' leerlingen toen ze tot de ontdekking kwamen dat hij met een vrouw in gesprek verwickeld was (Johannes 4:27).

Als vrouwen een dochttertje hebben gebaard zijn ze twee keer zo lang (twee weken en 66 dagen) onrein als vereist is na de geboorte van een zoontje (één week en 33 dagen). De tegenwaarde van een mensenleven is voor een man bepaald op 50 sjekel zilver en voor een vrouw op 30 sjekel zilver (Leviticus 27).

Tegenwoordig

Het wordt als heel merkwaardig beleefd als vrouwen hun man vrijwillig met 'heer' aanspreken en hem als zodanig behandelen. Dat mannen uit andere culturen in ons land soms weigeren om vrouwen de hand te schudden, wordt als negatief en ongewenst beoordeeld, laat staan als ze zouden weigeren om met vrouwen te spreken.

⁷⁵ Zie hierbij verder de opmerkingen onder noot 72.

Verbond

In de tijd van de Bijbel

God sloot met Abraham zijn verbond. Hierbij gaf hij hem de opdracht om alle mannen en jongetjes te besnijden. Dat gold voor Abrahams eigen zonen, maar ook voor slaven, zowel die bij hem geboren waren als die door hem van vreemdelingen waren gekocht (Genesis 17:12).

Tegenwoordig

De doop, teken van het nieuwe verbond, wordt zowel aan jongens en mannen als aan meisjes en vrouwen bediend.⁷⁶

Polygamie

In de tijd van de Bijbel

Polygamie komt veel voor. Elkana had twee vrouwen (1 Samuël 1:2). Abraham drie (Genesis 16:1,3;25:1), Jacob vier (Genesis 29:30;30:9). Gideon had vele vrouwen (Rechters 8:30). Leven in een dergelijke relatie was in veel gevallen moeilijk en zwaar.

Tegenwoordig

Polygamie is in Nederland strafbaar.

Huwelijk en echtscheiding

In de tijd van de Bijbel

Een vader kan zijn dochter ten huwelijk weggeven of 'verkopen'. Kaleb beloofde: 'Wie Kirjat-Sefer veroverd, zal ik mijn dochter Achsa tot vrouw geven' (Jozua 15:16). De bruidegom betaalt voor zijn bruid een bepaalde som geld waarna zij zijn eigendom wordt en verplicht is om hem te gehoorzamen. Mannen kiezen hun vrouw ten huwelijk, maar omgekeerd niet. Alleen vrouwen worden verplicht tot huwelijkstrouw. Op een enkele uitzondering na had alleen een man het recht zijn vrouw met een scheidbrief weg te sturen (Deuteronomium 22:19; 24:1).

Tegenwoordig

Vrouwen mogen en kunnen daten, een man ten huwelijk vragen en echtscheiding aanvragen.

Bezit

In de tijd van de Bijbel

De vrouw geldt als bezit van haar man en wordt ook als zodanig behandeld. Zo horen we Jakob tegen Laban zeggen: 'De termijn is om. Geef me nu mijn vrouw, ik wil met haar slapen' (Genesis 29:21) en lezen we verder bij Mozes: 'Zet uw zinnen niet op het huis van een ander, en evenmin op zijn vrouw, op zijn slaaf, zijn slavine, zijn rund of zijn ezel, of wat hem ook maar toebehoort' (Exodus 20:17) en: 'Maar de vrouwen en kinderen en het vee en alles wat er aan goederen in de stad is mag u buitmaken. U mag van de buit eten wat u wilt, want u krijgt het van de HEER, uw God' (Deuteronomium 20:14).

Tegenwoordig

Het komt niet bij ons op om vrouwen op te sommen in het rijtje van onze bezittingen.

⁷⁶ Zonder doop en besnijdenis met elkaar op één lijn te stellen 'laat de toepassing van de doop aan meisjes en vrouwen op een bepaalde manier toch het meerdere uitkomen van de Nieuwtestamentische bedeling boven de Oudtestamentische bedeling.' <https://www.refoweb.nl/vragenrubriek/19480/besnijdenis-alleen-voor-jongens/>

Eredienst

In de tijd van de Bijbel

De eredienst is vooral een zaak van mannen. Vrouwen mogen de tempel slechts binnengaan tot in de voorhof, in de synagoge is een aparte ruimte voor hen gereserveerd. Mannen hebben de plicht om drie keer per jaar in Gods huis te komen, vrouwen niet. Voor hen was ook een aparte ruimte gereserveerd, ze mochten niet bij de mannen zitten. Ook de vele (on)reinheidsvoorschriften schakelden vrouwen vaak uit in het participeren in de eredienst. Godsdienstige beloften die vrouwen aflegden, hadden alleen waarde als die door hun man of vader bevestigd was (Numeri 30:2).

Tegenwoordig

Vrouwen doen op allerlei terreinen volwaardig mee in de kerk.

III. Bijbel en m/v

De samenleving waarin wij vandaag leven, is sterk gericht op het individu, gelijke rechten, gelijke kansen en zelfontplooiing. Op tal van punten spreekt de Bijbel, en met name Genesis 1-3, de tendensen van een dergelijke samenleving nadrukkelijk tegen. Christenen moeten zich door Gods openbaring laten gezeggen. Gemakkelijk verliezen we in onze nadruk op individualiteit uit het oog dat we als mensen en mensheid sterk met elkaar verbonden zijn, en dat God dat ook zo heeft bedoeld. Dat geldt zeker voor Gods nieuwe huisgezin, waarvan Christus het hoofd is en dat gericht is op zijn toekomst. Verder heeft het huwelijk tussen één man en één vrouw vanaf het begin en op weg naar Gods koninkrijk zijn bijzondere plaats, ondanks de gebrokenheid na de zondeval. Jezus benadrukt dat zelf nog eens. Daarbinnen gaat het om eenheid, en daarin wordt het belang van de ander geplaatst boven dat van familie, carrière of wat dan ook.

De grote vraag is: hoe zit het met de secundaire positie van de vrouw die in veel Bijbelteksten wordt verondersteld?

IV. Aansluiting en transformatie

Exegetisch gezien is er reden om de meer patriarchale verhoudingen bij de aartsvaders, in het oude Israël en in de vroege kerk op te vatten als zonde als gevolg van de vloek van Genesis 3 (zie hiervoor hoofdstuk 1). Opvallend is vervolgens dat de Schrift enerzijds niet oproept tot directe revolutie tegen de bestaande sociale verhoudingen, maar anderzijds de vrouw binnen die context wel nadrukkelijk in bescherming neemt. Voorop staat in de Schrift dat de mens het evenbeeld van God is en dat in Christus man noch vrouw is. De Schrift fungeert daarmee als tegenkracht met waarneembare impact op de concrete positie van vrouwen.

In dit verband wordt wel de vergelijking met zuurdesem gemaakt.⁷⁷ Zuurdesem werkt in het verborgene en het effect ervan wordt pas op den duur zichtbaar. Het koninkrijk van de hemel werkt als zuurdesem in de samenleving. De samenleving wordt niet met veel lawaai opgeblazen, maar op een verborgen manier komt de heilzame werking van het evangelie langzaam tot ontwikkeling en werpt ze geleidelijk aan vruchten af.

Aan de hand van teksten uit het Oude en het Nieuwe Testament willen we hier in het vervolg van dit hoofdstuk iets van laten zien.

⁷⁷ Rapport deputaten M/V en ambt 'Samen dienen'. Meppel:2017

Oude Testament

- a) In Exodus 21:1-6 staan allerlei bepalingen over slaven. Deze voorschriften zijn vergelijkbaar met wat bekend is uit buiten-Bijbelse, oud-Oosterse regelgeving. Het lijkt erop alsof Gods volk daar iets van overneemt. God zegt op dit punt dan niet: 'Gij geheel anders'; dat zou ook niet werken. Hij laat zijn volk leven te midden van een bestaande cultuur waarin slaven een maatschappelijke plaats hebben. Maar onze God breekt wel, stap voor stap, bevrijdend in op slechte slavernijpraktijken. Hij beteugelt slavernij. Wel regelgeving rondom slavernij, maar dan in combinatie met het verbondsteken: het sabbatsjaar als de ruimte om vrijheid te vieren met God. En een Israëliet mocht je niet als slaaf behandelen!
- b) In Exodus 21:7-11 doet zich iets vergelijkbaars voor. Er is een cultuur met bepaalde regels. Die cultuur staat ver af van de onze. Iemand verkoopt zijn eigen dochter. Een rijke eigenaar beschikt vervolgens over die dochter van iemand anders. Onze God verbiedt deze dingen blijkbaar niet expliciet. Maar in 21:10-11 volgt wel: laat haar geen rechteloze zijn. Doe haar niet tekort, geef haar voedsel en bescherming. Ook hier merk je dat God enerzijds aansluit bij de bestaande cultuur en dat hij die anderzijds beschermend corrigeert.
- c) In Numeri 5 staat wetgeving die betrekking heeft op jaloezie. In de ogen van een Nederlander anno 2020 is dat een zeer vrouwonvriendelijke ceremonie: hoezo alleen een maatregel voor mannen die hun vrouwen verdenken, ligt andersom niet meer voor de hand? Toch moet het in het Israël van toen een bevrijdende en genadige maatregel zijn geweest. In de wetten van Hammurabi moest een vrouw in het water gegooid worden en als ze bleef drijven, was ze onschuldig. In een tijd dat vrouwen niet konden zwemmen, was dat dus een publiek doodvonnis. Numeri 5 houdt de zaak binnenshuis en geeft de vrouw alle ruimte voor aan het licht komende onschuld. Zo zijn er in de wetgeving van Mozes meer voorbeelden aan te wijzen waaruit een sterk maatschappijkritische tendens naar voren komt (voor hulpelozen en ontrechten, tegen de concentratie van macht en bezit, tegen uitbuiting, impliciet tegen slavernij enz.). De Thora laat voortdurend zien dat God een verlossende God is. Dat is ook voor vrouwen goed nieuws.
- d) In het Oude Testament zijn mannen duidelijk prominenter aanwezig dan vrouwen. De leiderschapsrollen van profeet, priester en koning worden vrijwel zonder uitzondering ingevuld door mannen. Maar de uitzonderingen – 'voorboden van Pinksteren' - zijn er wel. Mozes' zus Mirjam treedt op als profetes (Exodus 15:20-21). 'Mirjam is de eerste vrouw in de Bijbel die de titel profeet krijgt, en zelfs nog voordat Mozes deze kreeg.'⁷⁸ Debora wordt genoemd als profetes en rechter (Rechters 4:4-10), en Chulda als profetes (2 Koningen 22:14-20; 2 Kronieken 34:22-28). Hanna spreekt profetisch in haar gebed/lied (1 Samuël 2:1-10), wijzend naar een nieuwe tijd waarin Israël door een koning geregeerd zou gaan worden. Nergens komt de Schrift met excuses voor deze leidende rol door vrouwen. Hun leiding wordt gewillig en op een natuurlijke manier door de mensen geaccepteerd. 'Als God in de structuur van de patriarchale wereld inbreekt, kan dat met zich meebrengen dat hij vrouwen als profetes of rechter aanstelt.'⁷⁹
- e) Hoewel het oude verbond door God geïnitieerd is, blijkt uit veel aspecten dat het hier niet om Gods finale wil voor zijn volk gaat. Van de profeten horen we herhaaldelijk dat God 'iets nieuws' gaat doen voor zijn volk, dat overtreft wat hij in het verleden heeft gedaan. Bij monde van Jeremia (31:31-34) kondigt God zelfs aan dat hij voor Israël met een nieuw verbond komt, dat anders zal zijn dan het verbond dat hij maakte toen hij ze uit Egypte uitleidde. Bij monde van Joël (2:28-32) stelt God dat hij in die tijd zijn

⁷⁸ Jagersma, H., *Verklaring van de Hebreeuwse bijbel*, Exodus I, Kampen: 1999.

⁷⁹ Goldingay, J., *Exodus en Leviticus voor iedereen*, Franeker: 2010.

Geest zal uitstorten op *zowel mannen als vrouwen, zonen en dochters* zodat zij beiden profeteren. Ezechiël (11:19-20; 36:26-27) heeft het over de tijd van vernieuwing waarin God zijn volk gehoorzamer zal maken door hen, mannen en vrouwen, 'levende harten' te schenken in plaats van 'versteende harten'. Ook Jesaja spreekt duidelijk over de komende nieuwe tijd. Die nieuwe tijd zal inclusiever zijn omdat de 'dienaar van de HEER' (49:6) licht zal zijn en heil brengt, zowel aan de heidenen als aan de Joden. Gods komende heil sluit ook eunuchen en vreemdelingen in (56:1-8), die onder de wet buitengesloten waren (Leviticus 21:17-23; Deuteronomium 23:1-9).

De manier waarop de nieuwtestamentische schrijvers deze oudtestamentische profetieën gebruiken (zie Hebrëeën 8:7-13; Handelingen 2:16-21; 2 Korintiërs 3:1-3; Handelingen 13:47), maakt duidelijk dat zij heel goed begrepen dat deze profetieën vervuld zouden worden wanneer het nieuwe verbond zijn intrede had gedaan.

- f) In Hooglied 2:16 en 6:3 staat: 'Mijn lief is van mij, en ik ben van hem (...) Ik ben van mijn lief, en mijn lief is van mij.' Hier hebben man en vrouw zeggenschap over elkaar. Er is geen meer of minder. Ze zijn volkomen gelijkwaardig aan elkaar. Het biedt ons een inkijkje in hoe God het in het begin bedoeld heeft.

'Man en vrouw voelen zich sterk tot elkaar aangetrokken, passen bij elkaar en vullen elkaar aan, overeenkomstig Gods bedoeling (vgl. Genesis 2:22-23).'⁸⁰

Nieuwe Testament

- a) Tegenover de huwelijksrelatie in Bijbelse tijd, waarbij de vrouw ondergeschikt was aan haar man, schetst God in het Nieuwe Testament ook het beeld van de bijzondere dynamiek tussen man en vrouw in hun relatie. Daarbij valt positief, liefdevol licht op de vrouw, die, net als in het begin, in een volkomen wederkerige en gelijkwaardig relatie tot haar man staat.

1 Korintiërs 7:3 en 4: 'En een man moet zijn vrouw geven wat haar toekomst, evenals een vrouw haar man. Een vrouw heeft niet zelf de zeggenschap over haar lichaam, maar haar man; en ook een man heeft niet zelf de zeggenschap over zijn lichaam, maar zijn vrouw.'

De meest intieme omgang van man en vrouw wordt door Paulus volkomen wederkerig geschetst. Dat herinnert aan de manier waarop God man en vrouw geschapen heeft: als twee-eenheid. 'Niet een gezagsstructuur, maar het één vlees met elkaar worden is hier bepalend.'⁸¹ 'Paulus gebruikt het opvallende werkwoord "bevoegdheid hebben" (over elkaars lichaam): dit werkwoord is genomen uit het eigendomsrecht en duidt aan dat iemand over iets het recht van beheer heeft. (...) Een wat vreemd werkwoord om te gebruiken bij het huwelijk. Als Paulus nu alleen had geschreven dat de man bevoegdheid heeft over het lichaam van zijn vrouw, dan zouden we kunnen denken aan de mentaliteit van de overheersende man waartegen het feminisme in deze eeuw zo heftig protesteert. Maar deze associatie is geheel uitgesloten omdat direct ook het omgekeerde gesteld wordt: de vrouw heeft de bevoegdheid over het lichaam van de man.'⁸²

Efeziërs 5:21: 'Aanvaard elkaars gezag uit eerbied voor Christus.'

Paulus' oproep om over en weer elkaars gezag te aanvaarden, biedt juist door de wederkerigheid op een zeldzame manier ruimte voor de vrouwen, zeker ook als hij er later aan toevoegt dat mannen in het spoor van Christus hun vrouw in liefde dienen. 'De onderworpenheid, het zich onder-schikken aan elkaar, moet gebeuren.'⁸³

⁸⁰ Brink, G. van den, Bette, J.C., Zwiép, A.W., *Studiecommentaar Oude Testament*, Veenendaal: 2012.

⁸¹ Anderson, R.D., *1 Korintiërs. Orde op zaken in een jonge stadskerk*, (CNT), Kampen: 2008

⁸² Bruggen, J. van, *Het huwelijk gewogen 1 Korinthe 7*, Groningen: 1984

⁸³ Leeuwen, J.A.C. van, *Paulus' zendbrieven aan Efeze, Colosse, Filemon en Thessalonica* (KNT-Bottenburg), Amsterdam: 1926. Overigens spreekt de NBV hier ten onrechte van 'elkaars gezag aanvaarden'. Het geeft een vertekend beeld van wat hier met

Matteüs 5:28: 'En ik zeg zelfs: iedereen die naar een vrouw kijkt en haar begeert, heeft in zijn hart al overspel met haar gepleegd.'

Jezus onthult hoe intens het kwaad wortelt in de mensen en in de samenleving. Zonde tegen het zevende gebod blijkt een kwaad te zijn waar vrouwen het slachtoffer van worden/zijn doordat het kwaad in de harten van mannen huist.

1 Timoteüs 3:2: 'Een opziener moet onberispelijk zijn. Hij kan slechts de man van één vrouw zijn en hij moet sober, bezonnen, gematigd, gastvrij en een goede leraar zijn.' Met deze aanwijzing trekt Paulus de maatschappijkritische lijn door, door polygamie feitelijk te verbieden in de gemeente van Christus.

- b) Jezus heeft de herwaardering van de positie van de vrouw in de christelijke gemeente voorbereid. In zijn benadering van vrouwen vinden we geen spoor van achteruitzetting of discriminatie. Matteüs vermeldt tegen de Joodse gewoonte in vijf vrouwen in Jezus' geslachtsregister (Matteüs 1:1-17). In Joodse geslachtsregisters komen uitsluitend mannen voor (vgl. Genesis 5; Ezra 2); ook Lucas vermeldt uitsluitend mannen (Lucas 3:23-38). Jezus doorbreekt de rabbijnse zede om niet met vrouwen om te gaan. Tot verbazing van de discipelen knoopt hij een gesprek aan met een vrouw uit Samaria (Johannes 4:27) die hij bovendien tot de eerste missionaire getuige maakt (4:41-42). 'Reeds het feit dat Jezus zich met een vrouw onderhield was voor toenmalige begrippen opvallend.'⁸⁴ 'Men merke hier op, dat Jezus bezig is geweest ook met de vrijmaking van de vrouw. Dat mag het bijkomstige zijn, niettemin vinden we hier, dat Jezus, in strijd met de mening van zijn tijdgenoten de vrouw wel eert, wel tot haar spreekt.'⁸⁵ Door vrouwen aan te raken, begaat hij naar rabbijnse inzichten talrijke overtredingen tegen de zede: de schoonmoeder van Petrus (Matteüs 8:14 v.), de gekromde vrouw (Lucas 13:10-17), het dochttertje van Jaïrus (Matteüs 9:25). Hij laat zich zalven door een vrouw van verdachte zeden (Lucas 7:36-50). Hij gaat vrij en ongedwongen met vrouwen om: Maria en Marta (Lucas 10:38-42; Johannes 11). Hij verkondigt onbekeerde schriftgeleerden dat tollenaars en hoeren hun voorgaan in het koninkrijk van God (Matteüs 21:31). Naast de kleine kring van dertien had Jezus een grotere groep van zeventig apostelen om zich heen verzameld, onder wie mannen en vrouwen. Van de laatste weten we hoe ze met grote toewijding met Jezus mee door het land trokken en voor hem zorgden vanuit hun eigen middelen. Ze waren aanwezig bij zijn kruisiging en in de bovenzaal in afwachting van de beloofde komst van de heilige Geest en de geboorte van de kerk: Maria van Magdala, Johanna, de vrouw van de rentmeester van Herodes, Suzanna en vele anderen (Lucas 8:2-3). Aan enkelen van haar liet de opgestane Heer zich als éérste zien, die het daarna aan de apostelen mochten doorgeven (Matteüs 28:9).
- c) Overeenkomstig de profetie in Joël 3:1 en de vervulling ervan 'aan het einde der tijden' (Handelingen 2:17-18) wijst Paulus vaak op de gaven van de Geest die christenen in het nieuwe verbond ontvangen (Romeinen 12:3-8; 1 Korintiërs 12:7-11; 27-30; Efeziërs 4:7-13). Tot deze gaven hoorden ook 'onderwijzen' en 'leidinggeven', waarvan Paulus nadrukkelijk zegt dat ze aan 'allen' gegeven zijn (1 Korintiërs 12:7; zie ook 1 Korintiërs 12:27; Romeinen 12:3; Efeziërs 5:7). Wat voor nut heeft een gave als die niet gepraktiseerd kan worden?
- d) Zoals Joël had geprofeteerd, ontvangen zowel mannen als vrouwen in het nieuwe verbond de Geest die hen in staat stelt om te profeteren (Handelingen 2:17-18). De profetische uitingen van

hupotassomai wordt bedoeld: 'respekt tonen'. Hetzelfde doet zich voor in NBV vertaling van Ef. 5:22,24, terwijl dit *hupotassomai* in vers 33 wordt verwoord als *phobeomai* 'respekt, ontzag tonen'. Vergelijk Kol. 3:18, Tit. 2:5, 1 Pt. 3:1,5.

⁸⁴ Ridderbos, H., *Het evangelie naar Johannes*, Kampen:1987.

⁸⁵ Grosheide, F.W., *Het heilig evangelie volgens Johannes* (KNT-Bottenburg), Amsterdam: 1950.

Maria en Elisabet zijn vastgelegd (Lucas 1:39-56), en door haar onderwijst God nog altijd de kerk. Hetzelfde geldt voor de profetes Hanna (in een duopresentatie met Simeon). In Korinte profeteerden mannen en vrouwen (1 Korintiërs 11:5), en hadden de dochters van Filippus de gave van profetie ontvangen (Handelingen 21:9). 'Het Griekse werkwoord duidt allereerst een functie aan.'⁸⁶ 'Zij hadden de gave van profetie en dus een taak bij de leiding van de gemeente.'⁸⁷ In Exodus 19:5-7 belooft God aan Israël dat ze, als ze zich aan zijn verbond zouden houden, een 'koninkrijk van priesters en een heilig volk' zouden worden. In het Nieuwe Testament wordt deze belofte toegepast op de kerk, de ene keer met nadruk op het priesterlijke aspect (1 Petrus 2:4-10), de andere keer met nadruk op het koninklijke aspect (Openbaring 5:10; zie Openbaring 1:6). In overeenstemming met deze en andere teksten maakt de catechismus geen onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke leden die delen in de zalving in Christus en zijn naam belijden. Ze noemt ieder van hen 'een levend dankoffer, bestemd om na dit leven in eeuwigheid met hem over alle schepselen te regeren' (Heidelbergse Catechismus, vraag en antwoord 32). Vrouwen delen dus net als mannen in alle aspecten van 'het ambt van alle gelovigen.'

- e) Op een manier die ver uitstijgt boven de dienst van vrouwen in het oude verbond krijgen vrouwen onder het nieuwe verbond vele leidinggevende (in ambtelijke kaders gevatte?) taken in de kerk toebedeeld, óók in de verkondiging van het evangelie. Paulus noemt verschillende medewerksters in de verkondiging. Allereerst Prisca (Romeinen 16:3). Het is opvallend dat op vier van de zes plaatsen waar deze vrouw samen met haar man wordt genoemd, zij vooropgaat: Handelingen 18:18,26; Romeinen 16:3; 2 Timoteüs 4:19. (De omgekeerde volgorde in Handelingen 18:2 en 1 Korintiërs 16:19.) Zij ook geeft met haar man 'catechisatie' aan Apollos (Handelingen 18:26). 'Dit echtpaar vervult hier een voortrekkersrol.'⁸⁸ '... heeft bij de ondersteuning van, en medewerking met, de apostel en de Evangeliewerkzaamheid geen louter passieve rol vervuld.'⁸⁹ '... stond niet achteraan in het werk, in dienst van het evangelie.'⁹⁰ Verder zijn te noemen Euodia en Syntyche, die 'met Paulus in (de verkondiging van) het evangelie hebben gestreden' (Filippenzen 4:3).

Als we hier in plaats van 'evangelie' vertalen 'verkondiging van het evangelie', dan is dat geen willekeur; het berust op het nieuwtestamentisch spraakgebruik. Men vergelijk met name 1 Tessalonicenzen 3:2; en verder nog bijvoorbeeld Romeinen 1:9; 2 Korintiërs 8:18; 10:14; Filippenzen 2:22; 4:15. Maria, Tryphena, Tryphosa, en Persis worden 'harde werkers voor de Heer' genoemd (Romeinen 16:6,12). Deze voorbeelden zijn belangrijk, niet alleen om dat ze prijzenswaardige ijver laten zien, maar vooral omdat Paulus deze woorden ('harde werkers') gebruikt voor hen die een leidinggevende taak in de kerk hebben (1 Tessalonicenzen 5:12), inclusief het werk van prediking en onderwijs (1 Timoteüs 5:17).

Prof. D. Holwerda, hoogleraar in de Griekse taal- en letterkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen, merkt hierbij op: 'Het heeft mij bevreemd, dat men zich aan de klem van dit spraakgebruik heeft willen onttrekken door te stellen, dat "evangelie" toch niet behoeft te betekenen "prediking van het evangelie"; dat de aangehaalde tekst dus niets bewijst t.a.v. het bezig zijn van vrouwen in de verkondiging. Haar dienst kon, zo beweerde men, zich heel wel hebben beperkt tot - laat me nu maar zeggen - het smeren van boterhammen en het aannaaien van knopen ten behoeve van de (manlijke) evangeliepredikers. Maar dan doet men toch m.i. de tekst geweld aan. Er staat van Euodia en Syntyche, dat zij met Paulus hebben meegestreden (!!) in het evangelie

⁸⁶ Eck, J. van, *Handelingen De wereld in het geding* (CNT), Kampen: 2003.

⁸⁷ Grosheide, F.W., *De handelingen der apostelen II*, Amsterdam: 1948

⁸⁸ Bruggen, J. van, *Romeinen. Christenen tussen stad en synagoge*, (CNT), Kampen: 2006.

⁸⁹ Greijdanus, S., *De brief van den apostel Paulus aan de gemeente te Rome I*, (CNT). Amsterdam: 1933.

⁹⁰ Jager, H.J., *Enige opmerkingen over Romeinen. Collegedictaat*, Kampen: 1978.

'samen met (of zoals de NBG-vertaling heeft: "naast"; dat is toch iets anders dan "onder"?) Clemens en mijn overige medewerkers'. Nu kennen we Clemens verder niet, maar we weten wél, wie Paulus zoal als 'medearbeiders' (in het evangelie) aanduidt. Dat zijn: Timoteüs (1 Thess. 3: 2; Rom. 16: 21), Titus (2 Cor. 8: 23), Aristarchus, Marcus en Jezus (Col. 4: 10, 11), Prisca (!!) en Aquila (Rom. 16: 3), Demas en Lucas (Filem. 24), Epafroditus (Fil. 2: 25), Filemon (Filem. 1) en Urbanus (Rom. 16: 9). Van verreweg de meesten van hen staat vast (vgl. voor Epafroditus b.v. Col. 1: 7), dat zij direct bij de eigenlijke evangeliearbeid betrokken helpers waren. Om het in hedendaagse zendingbegrippen te vatten: het zijn goeroes, geen chauffeurs. Anders zou Paulus van de christenen toch ook geen 'onderwerping aan ieder (!!) die met hem medewerkte' (1 Cor. 16: 16) hebben verlangd? Die vraagt een predikant wel voor zijn ouderlingen, maar niet voor zijn tuinman (hoezeer deze laatste zich indirect ook verdienstelijk kan maken voor het evangelie). Welnu: wat geeft ons het recht, als we in dit gezelschap nu ook vrouwen zien opgenomen, plotseling aan hulp van een heel andere soort te denken?⁹¹

Al deze specifieke voorbeelden van vrouwen in leidinggevende functies onder het nieuwe verbond ondersteunen de notie dat de doopbelijdenis van Galaten 3:28 krachtig functioneerde in de kerk. Vrouwen deelden niet alleen in het heil maar waren verrassend genoeg en in hoge mate ook betrokken bij essentiële leiderschapstaken in de vroege kerk. 'Vrouwen namen een prominente plaats in in Paulus' omgeving'.⁹²

'Het is een wonder van genade dat een derde van alle genoemde namen die van vrouwen zijn. Vanaf het begin heeft de kerk een essentiële plaats toegekend aan vrouwen, hun bediening was van vitaal belang. Ze kregen een status die geen enkele andere religie in de wereld hen ooit heeft toegekend'.⁹³

'Vrouwen nemen een belangrijke plaats in. Paulus noemt ze zijn medewerkers, zonder ook maar ergens de indruk te wekken dat ze een lagere positie innemen dan mannen'.⁹⁴

Als argument tegen de 'zuurdesemgedachte' wordt vaak opgeworpen dat Jezus alleen mannen als apostel aanstelde en Paulus alleen mannelijke oudsten aanwees en aanstelde (Handelingen 14:23; 1 Timoteüs 3:1-7; Titus 1:5-9). Maar is de verwachting dat deze praktijk wordt gecontinueerd? Strookt het met wat het Nieuwe Testament te zeggen heeft over de nieuwe status en rol van de vrouwen onder het nieuwe verbond? Dat lijkt niet het geval.

'Uit het feit dat Christus geen vrouwen tot apostelen aanstelde, leidde men af dat de vrouw niet voor het ambt in aanmerking komt. Dit zou aansluiten bij het Oude Testament waar geen priesteressen waren. Dit argument is echter zeer aanvechtbaar. Want deze twaalf representeren zoals de stamvaders van het oude volk Gods de nieuwe verbondsgemeenschap van de kerk. Om deze symboliek effect te geven voor de Joden was het noodzakelijk dat dit mannen waren omdat voor hun besef vrouwen niets konden representeren.

Verder vormden de rabbi en zijn leerlingen een totale levens- en werkgemeenschap zodat de aanwezigheid van vrouwen uitgesloten was en een keuze van vrouwen de zaak van Jezus alleen maar schade zou hebben berokkend.

Tenslotte is het nog zeer de vraag of er een rechtstreekse lijn kan worden getrokken van de twaalf apostelen naar de latere ambtsdragers in de kerk.⁹⁵

⁹¹ Holwerda, D., *De Schrift opent een vergezicht*, Franeker: 2019.

⁹² Stott, J., *De boodschap van Romeinen* (BSV), Hoenderloo: 2009.

⁹³ Pawson, D., *Een toelichting op de brief aan de Romeinen*, Putten: 2015.

⁹⁴ Wright, T., *Paulus voor iedereen*, Franeker: 2011.

⁹⁵ Wentsel, B., *Dogmatiek 3a, God en mens verzoend*, Kampen: 1987.

Conclusie

De hierboven beschreven bewegingen in het Oude en het Nieuwe Testament helpen ons om te begrijpen waarom Paulus huiverig staat tegenover een dominante leidinggevende positie van vrouwen. Tegelijk kunnen ze ons helpen om de grotere ontplooiingsmogelijkheden van vrouwen in de hedendaagse Westerse cultuur in het licht van de Schrift positief te waarderen. Onder invloed van de haar omringende cultuur veronderstelt en gebruikt de Schrift een ondergeschikte positie van de vrouw. Tegelijk valt uit de kritische tendensen in meerdere Bijbelpassages ten opzichte van de eigen context en uiteraard met name de verhoudingen in het begin op te maken dat de Schrift zich niet verzet tegen een openstelling van de ambten voor vrouwen.

'Het christendom is niet aan een bepaalde cultuur of de uitingen daarvan gebonden. Christenen passen de culturele eigenaardigheden van hun omgeving aan zolang die hen hinderen om Christus te dienen en zij niet gedwongen worden andere uitingen die de cultuur vraagt te aanbidden. Dat verklaart hun houding tegenover slavernij, tegenover politiek, tegenover regels voor voedsel en kleding. In dit perspectief moeten we ook de selectie van ambtsdragers zien: wie kan in de context waarin we leven het beste deze taak doen? In dit perspectief moeten we ook geslacht en seksualiteit zien. In een patriarchale cultuur waarin vrouwen geen leidinggevende functies kunnen hebben, mogen christenen niet demonstratief vrouwen aanstellen, net zomin als ze acties voeren voor de bevrijding van slaven. Het zou het zicht op de ware vrijheid van een christen, die niet afhankelijk is van zijn of haar sociale status, wegnemen. Dat betekent dat in een andere cultuur, waarin vrouwen een andere positie hebben, deze wel kunnen worden geroepen tot het ambt. In elke situatie moeten we ons afvragen: wie is de beste kandidaat?'⁹⁶

⁹⁶ Beek, van de A., *Lichaam en Geest van Christus. De theologie van de kerk en van de Heilige Geest*, Zoetermeer: 2012.

Ter afronding

Zojuist hebt u kennis genomen van het commissierapport 'Elkaar van harte dienen.' Voor de hand ligt nu de vraag: en hoe gaat het nu verder?

Wel, allereerst ligt deze vraag nadrukkelijk op het bordje van de generale synode van Goes (2020). Immers, een groot aantal kerken heeft bezwaren ingebracht tegen en om revisie gevraagd van de man/vrouw en ambtbesluiten van de voorgaande synode, de synode van Meppel (2017). Deze synode besloot dat er vanuit de Schrift gezien ruimte is om ook vrouwen toe te laten tot alle ambten. Vrouwen mogen dus sindsdien dienen in het ambt van diaken, ouderling en predikant. Het is nu aan de afgevaardigden naar de generale synode van Goes om de ingediende vragen en revisieverzoeken betreffende dit besluit te beoordelen en daar een uitspraak over te doen. Zij zijn het ook die uiteindelijk de vraag moeten beantwoorden: hoe nu verder?

Tegelijk gaat wat er op de synode gebeurt de kerken aan. Daarom willen we met dit rapport u als betrokken kerklid, wellicht ambtsdrager, helpen om te ontdekken wat de Bijbel nu wel en niet zegt over de positie van mannen en vrouwen in de kerk. Mogelijk volgt u de discussie over man/vrouw en ambt al heel lang met belangstelling. Kortom, het commissierapport is allereerst bedoeld om de behandeling van de revisieverzoeken op de generale synode te begeleiden, maar vervolgens willen we er ook alle kerkenraden en kerkleden mee dienen.

In dit rapport is getracht goed te luisteren naar wat de Bijbel zegt over hoe mannen en vrouwen door God zijn bedoeld en hoe ze ingeschakeld worden in zijn heilsplan. Tegen deze achtergrond is vervolgens nagegaan wat dat kan betekenen voor hun positie met betrekking tot de invulling van de ambten zoals we die nu in de kerk kennen. Op grond van haar bevindingen komt de commissie dan tot de conclusie dat in haar ogen vanuit de Schriften gezien mannen en vrouwen in alles elkaar hebben te dienen, dat er geen sprake is van meer of minder of van een voorschrift dat de man superieur is ten opzichte van de vrouw maar dat ze op gelijke wijze kunnen worden ingezet bij allerlei kerkelijke taken, inclusief de ambten.

Maar dan... Betekent dit nu dat alle kerken zich verplicht moeten voelen tot de invoering van de vrouw in het ambt? Nee, de commissie is van mening dat iedere gemeente daarin een eigen verantwoordelijkheid heeft. Wat de commissie in dit rapport presenteert, is een Schriftuurlijke onderbouwing van deze visie, gebaseerd op een samenhangende exegese van wat er in de Bijbel wordt gezegd over de positie van mannen en vrouwen in de kerk. Deze exegese is niet exclusief en heeft niet de pretentie het eindantwoord te zijn.

Eén Bijbel en toch twee mogelijke conclusies die tot een verschillende uitkomst leiden, kan dat zomaar, kunnen die naast elkaar bestaan? Twee reacties hierop.

In de eerste plaats willen we dan wijzen op datgene wat Paulus schrijft aan de Korintiërs (1 Korintiërs 13:9,10) en aan de Efeziërs (Efeziërs 3:18-20). Aan de Korintiërs en ook aan ons maakt Paulus duidelijk dat ons kennen tekortschiet en ons profeteren beperkt is. We zullen niet alles begrijpen, pas 'wanneer het volmaakte komt zal wat beperkt is verdwijnen.' Voor nu mogen we onze weg vinden met de bemoedigde woorden aan de Efeziërs: 'Dan zult u *met al de heiligen* de lengte en de breedte, de hoogte en de diepte kunnen begrijpen, ja de liefde van Christus kennen die alle kennis te boven gaat, opdat u zult volstromen met Gods volkomenheid. Aan hem die door de kracht die in ons werkt bij machte is oneindig veel meer te doen dan wij vragen of denken, aan hem komt de eer toe, in de kerk en in Christus Jezus, tot in alle generaties, tot in alle eeuwigheid, Amen.' Hiermee worden we erbij bepaald dat we elkaar nodig hebben en met elkaar moeten blijven optrekken om de reikwijdte van Christus' liefde steeds beter te gaan begrijpen.

In de tweede plaats willen we ook wijzen op de betrekkelijkheid van dit onderwerp in verhouding tot Gods heilsplan met de schepping en de mens. In dit rapport constateren we dat de vraag of vrouwen de ambten mogen bekleden niet de kern van het geloof raakt. Het gaat om de inrichting van het kerkelijk leven anno nu, niet meer, en ook niet minder. Ons geloof hangt er niet van af. Wel worden we aangespoord om onze verschillen van inzicht op te lossen binnen de eenheid van de kerk.

Het is onze bede dat dit rapport de kerken en ook ieder persoonlijk helpt op het terrein van het thema man/vrouw en ambt samen een weg te vinden die recht doet aan wat de Bijbel zegt en in Christus aan elkaar verbonden te blijven. Dan zijn we in Christus één, bestemd om elkaar van harte te dienen.

*Ik wil jou van harte dienen
en als Christus voor je zijn.
Bid dat ik genade vind, dat
jij het ook voor mij kunt zijn.*

*Dan zal het volmaakte komen,
als wij zingend voor hem staan.
Als wij Christus' weg van liefde
en van lijden zijn gegaan.*

(Opwekking 378)